

2221

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜNEŞ ENERJİSİ ile SOĞUTMA

(DOKTORA TEZİ)

Yük. Müh. M. Adnan FERVATİ

Tezin Fen Bilimleri Ens. Verildiği Tarih : 17/5/1984
Tezin Savunulduğu Tarih : 8/8/1984

Doktorayı Yöneten Öğretim Üyesi : Doç. Dr. Refah AYBER
Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Alpin K. DAĞSÖZ
Doç. Dr. Aksel ÖZTÜRK

Tuna Ozalid Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Zincirlikuyu - İstanbul
1984

Y. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümanlar Merkezi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
SUMMARY	VII
SEMBOLLER	XIII
1. GİRİŞ	1
2. TEORİK ESASLAR	5
2.1. Giriş	5
2.2.1. Güneş Işınımını Etkileyen Faktörler	5
2.2.2. Işınım Enerjisinin Ölçülmesi	6
2.2.3. Güneş Işınımın Tesbiti	7
2.2.4. Eğik Düzleme Düşen Günlük Işınım	7
2.2.5. Güneş Toplayıcısı	10
2.2.6. Saydam Örtünün Geçirgenliği	11
2.2.7. Yutucu Yüzey	12
2.2.8. Geçirgenlik-Yutuculuk Oranı	14
2.3. Adsorpsiyon	14
2.3.1. Adsorpsiyon İzoterm Bağantısı	15
2.3.2. Gerçek Adsorpsiyon İzotermeleri	16
2.3.3. Adsorpsiyon Isısı	17
2.3.4. Desorpsiyon	19
2.4. Periyodik Adsorpsiyonlu Soğutma Makinası	19
2.5. Adsorpsiyon Çiftinin Seçilmesi	22
2.6. Güneş Enerjisi İle Çalışan Adsorpsiyonlu Soğutma Sisteminde Toplayıcı Verimi Ve Sistemin Soğutma Etki Katsayısı	24
2.6.1. Toplayıcı Verimi	25
2.6.2. Sistemin Anî İç Soğutma Etki Katsayısı	28
2.6.3. Sistemin Anî Toplam Soğutma Etki Katsayısı	29
2.6.4. Sistemin Ortalama Toplam Soğutma Etki Katsayısı	29
3. KAYNAK ARAŞTIRMASI	31
3.1. Giriş	31
3.2. Adsorbentler	31
3.3. Adsorbentler	33
3.4. Sistem	34
3.4.1. Tchernev'in Sistemi	34

II

3.4.2. F.Meunier Ve J.J. Guilleminot'un İlk Sistemi	35
3.4.3. Meunier Ve Guilleminot'un İkinci Sistemi	35
3.5. Araştırmalardan Elde Edilen Sonuçlar	36
4. DENEYLER	39
4.1. Deney Tesisatı	39
4.2. Deney Tesisatının Boyutlandırılması İle İlgili Kabuller	40
4.3. Adsorpsiyon Çiftinin Seçimi	42
4.4. Elemanların Kapasitelerinin Belirlemesi	43
4.5. Toplayıcının Şekillendirilmesi	43
4.6. Yoğuşturucunun Şekillendirilmesi	46
4.7. Buharlaştırıcı	47
4.8. Deneylerin Yapılışı	49
4.8.1. Zeolitin Su İle Doyurulması	49
4.8.2. Işınım Şiddetinin Ölçülmesi	50
4.8.3. Yoğuşma Basıncının Kontrolü	50
4.8.4. Toplayıcı Sıcaklığının Ölçülmesi	50
4.8.5. Yoğuşan Ve Buharlaşan Su Miktarlarının Belirlenmesi	51
4.9. Deneylerde Kullanılacak Parametrelerin Tayini	51
4.10. Deney Değişkenlerinin Tesbiti	54
4.10.1. Işınım Şiddetinin Tesbiti	54
4.10.2. Işınlama Başlangıcındaki Adsorpsiyon Kapasitesinin Seçimi	54
4.10.3. Yoğuşma Sıcaklığının Seçilmesi	55
5. DENEY SONUÇLARI	56
5.1. Bulgular	56
5.2. Zeolitin Adsorpsiyon Doyma Kapasitesi	69
5.3. Adsorpsiyon Doyma Kapasitesinin Q_r , $\bar{t}_c$ Ve X_B Cinsinden İfade Edilmesi	69
5.4. Toplayıcı Anî Verimi	79
5.5. Sistemin Anî İç Soğutma Etki Katsayısı	92
5.6. Sistemin Anî Toplam Soğutma Etki Katsayısı	92
5.7. Sistemin Ortalama Toplam Soğutma Etki Katsayısı	93
5.8. Soğutma Etki Katsayılarının Düşme Oranı	98
5.9. Sonuç	105

III

EKLER	107
KAYNAKLAR	114
TEŞEKKÜR	117
ÖZGEÇMİŞ	118

ÖZET

Güneş enerjisi genellikle kolay temin edilebildiği ve çevreyi kirletmediği için bu enerjiden yararlanma imkânlarının araştırılması günümüzde önem kazanmaktadır. Güneş ışınının en fazla olduğu zamanlarda soğutma ihtiyacının da artacağı dikkate alınır, güneş enerjisinin soğutmada kullanılması daha cazip olmaktadır.

1920-1930 yıllarında geliştirilmiş ve uygulanmış bulunan adsorpsiyonlu soğutma sisteminde güneş enerjisinin kullanılması hususu yeniden inceleme konusu olmaktadır. Bu sistem esas itibariyle adsorbent bulduğu bir jeneratör, bir yoğuşturucu ve bir buharlaştırıcıdan oluşur. Güneş enerjisi kullanılması halinde güneş toplayıcısı jeneratör vazifesini görür ve soğutma işlemi de gece gerçekleşir.

Bu çalışmada adsorpsiyonlu soğutma sisteminin davranışlarını ve bazı parametrelerinin etkisini incelemek için bir deney tesisatı kurulmuştur. Adsorbent olarak sentetik ZX-Zeoliti ve soğutucu akışkan olarak su kullanılmıştır. Sistemin soğutma gücü günde 2100 kJ olmaktadır. Sistem planlanırken laboratuvarında mevcut malzemeler göz önünde tutulmuş ve güneş toplayıcısı 980x600x60 mm boyutlarında bakırdan hermetik bir kap şeklinde yapılmış ve ön (yutucu) yüzü is ile kaplanmıştır. Isı ve kütle geçişini kolaylaştırmak üzere toplayıcı içine zeolit ile birlikte bir alüminyum petek yerleştirilmiştir. Toplayıcının çıkışı 5° eğiminde bulunan yoğuşturucu borusuna bağlanmış ve yoğuşturucu çıkışına aynı zamanda buharlaştırıcı vazifesi gören taksimatlı bir cam kap bağlanmıştır. Toplayıcı tek cam ile örtülmüş ve alt yüzeyi de 50 mm'lik cam yünü ile yalıtılmıştır. Ayrıca 700-1000 W/m² arasında bir ışınım şiddeti sağlayan ışınlama düzeni kurulmuştur. Ölçü cihazlarının kalibrasyonu yapıldıktan sonra sistem boşaltılmış ve vakum altında sızdırmazlığı sağlanmış ve zeolit su ile doyurulmuştur.

Işınlama safhasında sistem basıncı yoğuşma basıncına erişince yoğuşma başlar ve yoğuşan su kapta (buharlaştırıcı) toplanır. Adsorpsiyon (soğutma) safhasında toplayıcıda sıcaklık düşer ve basınç buharlaşma basıncına erişince kaptaki (buharlaştırıcı) su buharlaşarak çevreden ısı çekerek soğutma yapılır. Buharlaşan su tekrar zeolit tarafından yutulur. Yapılan çok sayıda desorpsiyon ve adsorpsiyon deneylerinde ışınım şiddeti I , ışınlama süresi Z (dolayısıyla ışınım enerjisi Q_r), zeolitin başlangıç su adsorpsiyon kapasitesi X_B ve ortalama yoğuşma sıcaklığı $\bar{t}_c$ değiştirilmiştir. Bu parametrelerin değişimi aşağıdaki esaslara göre yapılmıştır:

- İstanbul için maksimum ışınım şiddeti ve diğer literatürlerdeki ışınım şiddetleri gözönünde tutularak deneylerde $I=900 \text{ W/m}^2$ alınmıştır.

- İstanbul için yazın günlük ışınım enerjisi dikkate alınarak $Z=0-6$ saat seçilmiş ve dolayısıyla $Q_r=0-11275,2 \text{ kJ}$ olmuştur.

- Pratikte adsorpsiyon (soğutma) safhasında zeolit, su buharı ile doymadan ışınlama safhası başlayabildiğinden X_B değerleri olarak: % 24,6 (doymuş), % 23,8 ve % 23 seçilmiştir.

- Adsorpsiyonlu sistemde mücadele edilen en yüksek yoğuşma sıcaklığı 40°C altındaki ve üstündeki durumu incelemek üzere $\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$, 43°C ve 47°C seçilmiştir.

Belirtilen değişik başlangıç adsorpsiyon kapasitesi X_B ve değişik ortalama yoğuşma sıcaklığı $\bar{t}_c$ için ışınlama safhasında yoğuşan su hacmi m 'nin ve toplayıcının ön (yutucu) ve arka yüzey sıcaklıkları $t_{tö}$, t_{ta} 'nın ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi tablo ve diyagramlarda gösterilmiş ve irdelenmiştir. Ayrıca değişik koşullarda Zeolitin su adsorpsiyon doyma kapasitesi X_o 'nın, değişmesi de ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak tablo ve diyagramlarda gösterilmiş ve irdelenmiştir.

Zeolitin su adsorpsiyon doyma kapasitesi X_o 'nın, ışınım enerjisi Q_r ve ışınlama başlangıcında zeolitin adsorpsiyon kapasitesi X_B ile ortalama yoğuşma sıcaklığı $\bar{t}_c$ 'yi içeren

Q_F ile ifade edilebileceği düşünölmüş ve büyüklükler arasındaki ilişkinin aşağıdaki şekildeki bir formöl ile verilebileceği görölmüştür:

$$X_o = 24,6 \text{ EXP } [B(Q_r - Q_F)^n]$$

Bu formöldeki sabitler deney sonuçlarından yararlanarak kom-püterde hesaplanmıştır. Deney koşullarına göre n 'in değeri yaklaşık 0,8 olmakta ve B ise ortalama yoğuşma sıcaklığına bağlı olarak farklı değeler almaktadır.

Sistemin ışınlama safhasında performansını incelemek için; toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} , sistemin ani toplam soğutma etki katsayısı β_a ve sistemin ortalama toplam soğutma etki katsayısı β_r değışik koşullarda kompüter yardımı ile hesaplanmıştır. Bunların ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değışmeleri toblo ve diyagramlarda gösterilmiş ve irdelenmiştir.

Sistemin en büyük ortalama toplam soğutma etki katsayısı $\beta_r = \% 22$ olup başlangıç adsorpsiyon kapasitesi X_B 'nin azalan değeleri ile ortalama yoğuşma sıcaklığı $\bar{t}_c$ 'nin artan değeleri için azaldığı görölmüştür. Ayrıca β_{ia} değerinin deneyler sırasında sabit kalması sonucu olarak t_a yoğuşma sırasında birim zamanda yoğuşan su miktarının toplayıcı (Zeolit) ortalama sıcaklığındaki artışı ile orantılı olduğu görölmüştür.

Deneylerde hava akımları, yaygın ışınım ve ortam sıcaklığı gibi sistemin performansını etkileyen fakat laboratuvar-da simüle edilemeyen faktörler ihmal edilmiştir. Zeolitin ışınlama başlangıcında su adsorpsiyon kapasitesinin soğutma etki katsayısına etkisini göstermek maksadı ile ani toplam soğutma etki katsayısının düşme oranı ϵ_a ve ortalama toplam soğutma etki katsayısının düşme oranı ϵ_r kullanılmıştır. Işınlama başlangıcında zeolitin su adsorpsiyon kapasitesi ne kadar küçük olursa soğutma etki katsayısındaki düşme oranı da o kadar büyük olmaktadır. Neticede sistemin daha etkili olabimesi için ışınlama başlangıcında zeolitin doyma durumuna mümkün olduğu kadar yakın bulunması gerekli olduğu anlaşılmıştır.

VII

SUMMARY

Solar energy which is available in unlimited quantity in our world has the advantage of being a clean type of energy source. In recent years, extensive work has been done on the possibility of using solar energy as an energy source in heating and cooling. The use of solar energy in a cooling system becomes especially attractive, due to the fact that solar radiation reaches a peak value when cooling is needed the most.

The adsorption cooling system was developed and used to a certain extent during the years 1920-1930. This system consists essentially of a generator containing the adsorbent, a condenser and an evaporator. The adsorption system in which solar radiation can be used as an energy source is being considered again extensively. In adsorption systems using solar energy, the solar collector works as a generator and cooling is made at night.

The scope of this work has been the setting up of a laboratory scale test apparatus to study experimentally the behaviour of adsorption cooling and to determine the effect of various parameters on its performance. ZX-Zeolite was used as the adsorbent and the cooling fluid was water vapour. The system was designed for a cooling capacity of 2100 kJ/day. In constructing the test apparatus, materials available in the laboratory have been used largely. The generator was made of hermetically sealed copper box having the dimensions of 980 x 600 x 60 mm and very similar to a flat plate solar collector. To make the collector more rigid, an aluminium web in the form of a honeycomb was placed between the plates of the collector. This set up also helped improve the heat transfer to the zeolite and the flow of vapour through the collector. A suitable condenser and

VIII

an evaporator were added to the system. The laboratory experiments were carried out under simulation of solar radiation by using electrical bulbs placed in a special frame.

After the calibration of the measuring devices, the system was evacuated and checked against air leakage and the zeolite was then saturated with water vapour.

The system operates intermittently and its cycle consists of two phases. During the radiation phase the pressure of the system increases to the condensation pressure, which causes condensation to begin and condensate water to collect in the evaporator. During the adsorption (Cooling) phase the temperature of the collector decreases and the pressure of the system drops to the evaporation pressure. At this time the water in the evaporator begins to evaporate and draws heat from its surroundings, thus causing cooling. The evaporated water vapour is then reabsorbed by the zeolite and the system is ready for the next radiation phase.

Tests were carried out for the radiation (desorption) and adsorption (cooling) phases simultaneously and the behaviour of the system was studied under both conditions. Test parameters such as : intensity of radiation I , period of radiation Z , (also radiation energy Q_r), initial water adsorption capacity of zeolite X_B and mean condensation temperature $\bar{t}_c$ were selected as indicated below:

- Considering the maximum intensity of radiation for Istanbul and also those used in similar works, the intensity was made $I = 900 \text{ w/m}^2$.

- Considering the daily solar radiation for Istanbul, the period of radiation was taken as $Z = 0.6$ hours. Under these conditions the incident radiation energy on the collector was $Q_r = 0.11275,2 \text{ kJ}$.

- In practice it is possible to begin the radiation phase before the zeolite becomes saturated with water vapour in the adsorption (cooling) phase. During the tests the initial state of the zeolite was changed and measurements were made for initial water adsorption capacity of zeolite with $X_B = 24,6\%$ (saturated) $23,8\%$ and 23% (unsaturated).

- Considering the maximum condensation temperatures used generally in absorption cooling system, the mean condensation temperature was taken as $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$, 43°C and 47°C .

The mass of condensate water collected m and the temperatures in the front and back plate of the collector $t_{tö}$, t_{ta} were tabulated and shown graphically as a function of radiation period Z for different values of X_B and $\bar{t}_c$ as indicated above. It is observed that at the beginning of the radiation phase the temperatures in the collector increases rather quickly. This increase slows down with the beginning of the condensation. The incident radiation energy on the collector, which is required to cause condensation in the system is Q_B . Q_B decreases with increasing X_B or decreasing $\bar{t}_c$. On the other hand, the mass of water m which condenses under a given value of the incident radiation energy $Q_r > Q_B$ becomes less with decreasing X_B and increasing $\bar{t}_c$.

The water adsorption capacities of the zeolite at saturation X_o can be formulated with the following expression:

$$X_o = 24,6 e^{B(Q_r - Q_F)^n}$$

where n , B and Q_F are factors which were evaluated using the available experimental data in a computer program. It

is found that n will take the value of a constant ($n=0,8$), whereas B will be a function of the mean condensation temperature and Q_F a function of X_B and $\bar{t}_C$.

The values of X_O computed with the above formula have been compared with the experimental values of X_O and the results are shown in tables as well as in diagrams for changing values of X_B and $\bar{t}_C$. The average deviation is less than 1,35% and is evenly distributed around the experimental values.

A computer program was derived to calculate the instantaneous efficiency of the collector η_{ta} , the instantaneous internal coefficient of performance of the system β_{ia} , the instantaneous overall coefficient of performance of the system β_a , and the mean overall coefficient of performance of the system β_r . These calculations were made for various values of X_B , $\bar{t}_C$ and for values of $Q_r > Q_B$. The results have been presented numerically as well as graphically as a function of the radiation energy Q_r .

The efficiency η_{ta} will be high at the beginning of radiation and then will decrease with rising collector temperature or with rising radiation energy Q_r . Under the assumption that the temperature across the collector changes linearly, the internal coefficient of performance β_{ia} will remain constant during condensation for a given value of X_B and $\bar{t}_C$. Since there is no condensation at the beginning of radiation, the overall coefficient of performance β_a will be zero. During the first hour of condensation the mass of the condensate water collected is the largest, thus causing β_a to reach a maximum value. β_a will then decrease as radiation continues and Q_r increases. Before condensation the mean overall coefficient of performance of the system β_r will be zero. Similarly at the beginning of condensation, β_r increases rapidly and reaches a maximum

value before dropping slowly with increasing Q_r .

It was observed that the efficiency of the collector η_{ta} and the coefficients of performance of the system β_a, β_r generally decreased when the initial water adsorption capacity of zeolite X_B was low or the mean condensation temperature $\bar{t}_c$ was high. In a similar way the value of the radiation energy corresponding to maximum β_a and maximum β_r decreased when X_B was high or $\bar{t}_c$ was low.

It is seen that using solar energy directly with the test collector, the best obtainable value for β_a is about 27% and for β_r is about 22%. Since β_{ia} is nearly constant during condensation for given values of X_B and $\bar{t}_c$, the rate of condensate water collected increases with the mean temperature of the collector ($\Delta m / \Delta \bar{t} \approx \text{constant}$).

The effect of the air motion surrounding the experimental apparatus, the diffuse radiation and the variation in the room temperature were neglected during the measurements.

In order to show the effect of the decrease of the initial water adsorption capacity of the zeolite on the coefficients of performance of the system, the decrease in the instantaneous coefficient of performance β_a and the mean overall coefficient of performance β_r were expressed as ratios ϵ_a and ϵ_r . The relation between the radiation energy Q_r and these ratios are given in the form of tables as well as diagrams for different values of $\bar{t}_c$ and for $X_B = 23,8\%$ and 23% . For the radiation energy $Q_r > Q_B$ and for all the three mean condensation temperatures $\bar{t}_c$ investigated, it was seen that β_r becomes $\sim 12\%$ for $X_B = 23,8\%$ and $\sim 27\%$ for $X_B = 23\%$.

Finally it can be said that the lower the value of X_B the higher will be the decrease in the coefficients of performance, thus meaning that for better performance of

the system the zeolite must be brought to the saturation state at the beginning of the radiation phase.

XIII

SEMBOLLER

a	Angström bağıntısının katsayısı
a	Azaltma faktörü
A_c	Yutucu yüzey alanı (m^2)
b	Angström bağıntısının katsayısı
B	Formül katsayısı
B_{ad}	Adsorpsiyon için uygulanan Clapeyron bağıntısının katsayısı
B_o	Soğutucu akışkan için uygulanan Clapeyron bağıntısının katsayısı
C	Özgül ısı ($kJ/kg^{\circ}C$)
C_p	Sabit basınçta özgül ısı ($kJ/kg^{\circ}C$)
f	Düzeltilme faktörü
G	Ağırlık (kg)
H	Yatay birim düzleme düşen günlük tüm güneş ışınımı (kJ/m^2)
H_o	Atmosfer dışında yatay birim düzleme düşen günlük tüm ışınım (kJ/m^2)
H_s	Eğik birim düzleme düşen günlük tüm güneş ışınım (kJ/m^2)
I	Işınım şiddeti (W/m^2)
I_{sc}	Güneş sabiti (W/m^2)
I_{sco}	Ortalama dünya-güneş mesafesinde güneş sabiti (W/m^2)
k	Bağıntı katsayısı
k_t	Berraklık indeksi
k_u	Langmuir bağıntısının katsayısı
m	Optik hava kütlesi
m_v	Yoğuşan su hacmi (ml)
n	Molekül sayısı
n	Gün sayısı
n	Formül üssü olarak kullanılan sabit sayı
p	Basınç (kPa)
p_o	Doyma basıncı (kPa)
q_o	Toplayıcının özgül ısısı ($kJ/^{\circ}C$)
q_x	Desorpsiyon ısısı (kJ/kg adsorbet)
Q	Isı enerjisi (kJ)
Q_a	Adsorpsiyon ısısı (kJ/kg adsorbet)

XIV

Q_B	Yoğuşmanın başlaması için toplayıcıya düşmesi gereken ışınım enerjisi (kJ)
Q_{Bt}	Yoğuşmanın başlaması için teorik olarak toplayıcıya düşmesi gereken ışınım enerjisi (kJ)
Q_t	Toplayıcı ısıl kapasitesi (kJ)
Q_{td}	Toplayıcı ısıl kapasitesi ile desorpsiyon ısısının toplamı (kJ)
Q_1	Isıl kayıplar (kJ)
Q_o	Buharlaşma gizli ısısı (kJ/kg)
Q_r	Toplayıcıya düşen ışınım enerjisi (kJ)
Q_u	Faydalı ısı enerjisi (kJ)
R	Gaz sabiti, universal (J/mol.K)
S	Düzlemin eğim açısı (derece)
t	Sıcaklık ($^{\circ}C$)
t	Güneşleme süresi (h)
t_o	Gündüz uzunluğu (h)
t_{ta}	Toplayıcı arka yüzey sıcaklığı ($^{\circ}C$)
$t_{tö}$	Toplayıcı ön (yutucu) yüzey sıcaklığı ($^{\circ}C$)
T	Sıcaklık (K)
W	Yoğuşturulabilir su buharı sütünü (mm)
X_o	Adsorpsiyon doyma kapasitesi
X_B	Işınlama başlangıcında zeolitin su adsorpsiyon kapasitesi
X_{BD}	Işınlama başlangıcında doymuş zeolitin su adsorpsiyon kapasitesi
Z	Işınlama süresi (h)
α	Yutma katsayısı (absorptans)
β	Soğutma etki katsayısı
β_{th}	Teorik soğutma etki katsayısı
β_a	Ani toplam soğutma etki katsayısı
β_{ia}	Ani iç soğutma etki katsayısı
β_r	Ortalama toplam soğutma etki katsayısı
γ	Azimut açısı (derece)
δ	Deklinasyon açısı (derece)

δ	Cam örtü kalınlığı (cm)
ΔZ_o	Işınlama başlangıcı ile zeolit sıcaklığının yükselmeye başladığı an arasındaki süre (h)
ΔZ_B	Zeolit sıcaklığının yükselmeye başladığı an ile yoğunlaşma başlangıcı arasındaki süre (h)
ΔZ_y	Yoğuşturucu yüzeyin su damlacıkları ile örtülmesi için gereken süre (h)
ϵ	Neşretme oranı (emitans)
ϵ_a	Ani toplam soğutma etki katsayısındaki düşme oranı
ϵ_r	Ortalama toplam soğutma etki katsayısındaki düşme oranı
η_{ta}	Toplayıcı ani verimi
θ	Dolma oranı (degree of covering)
θ	Işınım düşüş açısı (derece)
θ_z	Zenit açısı (derece)
λ	Dalga boyu (μm)
ρ	Yansım oranı
σ	Stefan-Boltzman sabiti ($5,67.10^{-8} \text{ W/K}^4 \text{ m}^2$)
σ	Adsorbe edilen moleküllerin sayısı
σ_o	Katı yüzeyi örten tek moleküllü gaz tabakasındaki molekül sayısı
τ	Bekleme süresi (sec)
τ	Geçirgenlik oranı
τ_a	Işınımın yutulmasından dolayı geçirgenlik oranı
τ_r	Işınım yansımından dolayı geçirgenlik oranı
ϕ	Enlem açısı (derece)
ω	Saat açısı (derece)
ω_s	Güneş doğuş açısı (derece)
ω_{sl}	Eğik düzlem için güneş doğuş açısı (derece)

İNDİSLER

ad	Adsorpsiyon
adB	Adsorpsiyon başlangıcı
b	Direkt ışınım
c	Yoğuşturucu
d	Yaygın ışınım
ç	Çevre (ortam)
des	Desorpsiyon (yoğuşma)
desB	Desorpsiyon (yoğuşma) başlangıcı
D	Doymuş
e	Buharlaştırıcı
E	Doymamış
j	Toplayıcıda kullanılan malzeme sayısı
s	Soğutucu akışkan
Z	Adsorbent (zeolit)

1. GİRİŞ

Güneş enerjisi çok eskiden beri bilinen bir enerji kaynağıdır. İnsanoğlu bu enerjiyi, ilkin basit ve direkt olarak tahılların kurutulmasında ve suların ısıtılmasında kullanmıştır. Zamanla güneş ışınımından yararlanma yöntemleri geliştirilmiştir ve hatta buhar makinaları döneminde aynalar kullanılarak buhar elde edilmiş ve bir matbaa çalıştırılmıştır [1].

Diğer enerji kaynakları meyanında petrol enerjisi insan yaşantısının gerektirdiği ihtiyaçların hemen hemen tümünü ucuz ve kolay bir şekilde karşılamıştır. Ancak 1973'te büyük ölçüde artmaya başlayan petrol fiyatları karşısında yeni enerji kaynaklarının araştırılması ciddi bir şekilde ele alınmış ve özellikle güneş enerjisi dikkatleri üzerine çekmiştir.

Güneşin yerkabuğuna ulaşan enerjisi yaklaşık $1,2 \cdot 10^{12}$ GWh/yıl olur [2]. Bu enerji miktarının büyük olması, temiz olması, tükenmemesi, hemen her yerde bulunabilmesi, bakım masrafının az olması ve karmaşık bir teknolojiye gerek duyulmaması sebebiyle son zamanlarda güneş enerjisinden yararlanmak için yapılan araştırmalar yoğunlaşmıştır. Ancak güneş enerjisinden yararlanmada iki güçlük karşılaşılmaktadır. Birincisi, yeryüzüne düşen ışınımın zamana bağlı olarak değişmesi, ikincisi ise ışınım şiddetinin düşük olmasıdır. Bu güçlüklerin giderilmesi için çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Güneş enerjisinin ekonomik bir şekilde kullanılabilir enerji türüne dönüşmesinin sağlanması için kullanım yerinde yıl boyunca şiddet ve ışınım periyodlarının bilinmesine gerek vardır. Ayrıca güneş ışınımı doğrudan doğruya kullanılabilir enerjiye çevrilmesi tercih edilmektedir [3,4,5,6].

Genel olarak güneş enerjisi ile çalışan soğutma sistemleri, ısıtma sistemlerine nazaran daha karmaşık olduğundan daha yavaş gelişmektedir. Buna karşılık soğutma ihtiyacı, güneş ışınımının bol olduğu zamanlarda daha fazla olmak-

tadır. Bu durumda soğutmada güneş enerjisinden yararlanmak ısıtmaya nazaran daha uygun olur [7].

Soğutma işleminde, termodinamik çevrim gereğince, soğuk ortamdaki (buharlaştırıcı) sıcak ortama (yoğuşturucu) ısı taşınmaktadır. Bu ısının taşınmasını sağlamak için, ya mekanik enerji (kompresiyonlu çevrim) ya da ısı enerjisi (sorp-siyonlu çevrim) kullanılabilir [5,8].

Günümüzde güneş enerjisi ile soğutmayı gerçekleştirmek için aşağıdaki yöntemler uygulanmaktadır [2,5,6,7,9,10].

- Güneş enerjisi mekanik işe dönüştürülerek kompresiyonlu soğutma yapılması

- Fotovoltaik piller ile elektrik enerjisi üreterek kompresiyonlu soğutma yapılması

- Güneş toplayıcısından elde edilen sıcak su ile jeneratörün ısıtılması ve absorpsiyonlu sistemle soğutma yapılması (Lityum bromid-Su, su-amonyak sistemleri gibi)

- Jeneratörde katı adsorbent kullanarak adsorpsiyonlu sistemle soğutma yapılması

Adsorpsiyonlu soğutma sistemi, katı-gaz çifti olarak alkali metal kloridleri-amonyak kullanılmak suretiyle 1920-1930 senelerinde Avrupa'da geliştirilmiştir [5]. Genellikle periyodik olarak çalışan böyle bir sistem adsorbenti ihtiva eden bir jeneratör ile bir yoğuşturucu ve buharlaştırıcıdan oluşur ve sistem dışarıya karşı yalıtılmıştır. Jeneratöre ısı verilerek buhar (soğutucu akışkan) adsorbentten desorbe edilir ve sistemin basıncı yükselir. Bundan sonra buhar, yoğuşturucuda yoğuşturulur ve sıvı halde buharlaştırıcıda toplanır. Jeneratörün ısıtılması durduktan sonra sistem soğur ve basıncı düşer. Basınç buharlaşma basıncına düşünce, sıvı çevreden ısı çekerek buharlaşır ve katı adsorbent yeniden buharı emer [11,12]. Bu sistem günümüzde de basit olması nedeniyle güneş enerjisi tatbikatında yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Ancak jeneratörün ısıtılması güneş ışınımı ile yapılır.

Güneş enerjisinden yararlanarak ve çeşitli toplayıcılar vasıtası ile elde edilen ısı veya elektrik enerjisini kullanarak gerek mekanik soğutma ve gerekse absorpsiyonlu soğutma yapılmasında toplam soğutma etki katsayısı β bir günde ortalama % 15 üzerine çıkamamaktadır. Bunun yerine adsorpsiyonlu soğutma sisteminde güneş toplayıcısı buhar jeneratörü olarak kullanıldığı zaman toplam soğutma etki katsayısı %15'in üzerine çıkabilmektedir. Absorpsiyonlu sistemde güneşten başka bir ısı kaynağı kullanarak, jeneratör sıcaklığı 120-150°C yapıldığı zaman ve yoğuşma sıcaklığı 30°C olursa β %70-80'e kadar yükselebilir. Halbuki ısı kaynağı olarak düz toplayıcı kullanılıncaya erişebilecek jeneratör sıcaklığı 90°C'nin altında olur. Ayrıca % 50 civarında bir toplayıcı verimi söz konusu olduğundan neticede soğutma etki katsayısı % 15 düzeyinde kalır [5,7,13,14].

Adsorpsiyonlu soğutma sistemin diğer sistemlere nazaran daha etkili olması yanında bu sistemin yüksek yoğuşma sıcaklıklarında da soğutma etki katsayısının fazla azalmadığı görülür. Dolayısıyla sıcak iklimlerde adsorpsiyonlu sistemde hava ile soğutulan yoğuşturucu kullanılabilir. Ayrıca bu sistemde katı adsorbent, jeneratörde kaldığından pompaya dolayısıyla hareketli parçalara ihtiyaç göstermez. Neticede bakım masrafları ihmal edilebilecek derecede düşük olur [5, 8,15,16,17,18,19].

Çalışmanın Amacı:

Adsorpsiyonlu soğutma sisteminin mekanizması karmaşık olduğundan olayı ifade etmek için kullanılan denklemlerin çözümü güç olmaktadır. Bu bakımdan sistemin özelliklerini aydınlatmak için deneysel sonuçlardan yararlanılması gerekli olur [16].

Güneş ışınımının zamana bağlı olarak değişmesi ve ışınımın bulutlardan ve rüzgar durumundan etkilenmesi laboratuvarlar dışında sistemin denemesini zorlaştırmakta ve dolayısıyla pahalı bir tesisat gerektirmektedir. Bu nedenle güneş ışınımı ile ilgili olarak rasathanelerde toplanan ölçme ne-

ticelerini kullanarak yapay ışınlama ile güneş ışınının simülasyonunu yapmak ve böylece deneyleri yürütmek daha uygun olmaktadır. Bu çalışmada da böyle bir yol takip edilmiştir.

Bu çalışmada tane halinde bulunan ZX-zeoliti adsorbent olarak kullanılmış ve periyodik adsorpsiyonlu bir soğutma sistemini geliştirilmiştir. İstanbul için güneş ışınımının simülasyonu yapılarak sistemin çalışmasını ve çeşitli değişkenlerin soğutma etki katsayısı üzerindeki etkisini incelemek amaç edinilmiştir.

2. TEORİK ESASLAR

2.1. Giriş

Bu bölümde güneş enerjisi ile çalışan adsorpsiyonlu soğutma sistemleri teorik olarak ele alınacak ve uygulama bakımından en uygun çözüme ulaşabilmek için izlenmesi gereken yolun belirlenmesine çalışılacaktır. Bu amaçla önce güneş ışınımının özellikleri ve yutulma şekli ile sistemde ısı ve kütle transferini sağlayan adsorpsiyon olayına kısaca göz atılacak ve sistemin çalışma prensibi, adsorpsiyon çiftinin seçilmesi ve sistemin performansının değerlendirilmesi konularına değinilecektir.

2.2.1. Güneş Işınımını Etkileyen Faktörler

Güneş tarafından neşr olan ışınımlardan atmosfer dışında (ortalama dünya-güneş mesafesinde) bu ışınma dik durumda bulunan birim düzleme düşen güneş ışınımı 1353 W/m^2 dir. Bu değer güneş sabiti adını alır ve I_{SCO} ile gösterilir. Atmosfer dışındaki ışınımın yüzde 99 kadarının dalga boyu 0,2 ila 4 μm arasındadır, ve spektrum dağılımı 5762 K sıcaklığındaki siyah cismin spektrum dağılım eğrisine çok yakındır. Fakat yeryüzüne gelen güneş ışınımı miktarı ve dalga boyları genellikle aşağıdaki etkenlere bağlı olarak değişir:

- Yıl boyunca dünya güneş mesafesi değişir. Bu nedenle yazın,

$$I_{SC} = I_{SCO} (1-0,03) \quad (2.1)$$

kışın ise,

$$I_{SC} = I_{SCO} (1+0,03) \quad (2.2)$$

değerlerini alır.

- Güneş ışınının geçtiği optik hava kütlesi m , zenit açısı θ_z 'ye bağlıdır. $\theta_z < 70^\circ$ için deniz seviyesinde,

$$m = 1/\cos \theta_z \quad (2.3)$$

eşitliğine göre hesaplanır.

- Atmosferdeki hava molekülleri, su buharı ve tozların etkisiyle ışınım dağılır.

- Atmosferde, kızıl ötesi ışınının bir kısmı H_2O ve CO_2 , görülen ışınının bir kısmı H_2O ve mor ötesi ışınının bir kısmı da ozon tarafından yutulur.

- Işınım enerjisi, ışınının düzleme düşüş açısı θ 'ye bağlıdır. θ ile, deklinasyon açısı δ , saat açısı ω , enlem açısı ϕ , azimut açısı γ ve düzlemin eğim açısı S arasında

$$\begin{aligned} \cos \theta = & \sin \delta \cdot \sin \phi \cdot \cos S - \sin \delta \cdot \cos \phi \cdot \sin S \cdot \cos \gamma \\ & + \cos \delta \cdot \cos \phi \cdot \cos S \cdot \cos \omega + \cos \delta \cdot \sin \phi \cdot \sin S \cdot \cos \gamma \cdot \cos \omega \\ & + \cos \delta \cdot \sin S \cdot \sin \gamma \cdot \sin \omega \end{aligned} \quad (2.4)$$

bağıntısı bulunur.

- Işınım bulutlardan etkilenir.

- Çevreden olan yansıma ışınımı etkiler.

Belirtilen bu etkenlerin hepsinin tesirini teorik olarak hesaplamak zordur. Bu sebeple, güneş ışınımı hesaplarında, daha çok, ölçülen güneş ışınımı verilerinden yararlanarak geliştirilen ampirik bağıntılar kullanılır [20,21,22].

2.2.2. Işınım Enerjisinin Ölçülmesi

Yeryüzüne direkt olarak gelen güneş ışınımı H_b ile, yaygın olarak gelen güneş ışınımı H_d ile gösterilirse yatay yüzeye düşen tüm ışınım için,

$$H = H_b + H_d \quad (2.5)$$

eşitliği yazılabilir. Bu büyüklüklerin en emin bir şekilde belirlenmesi ölçmek ile olur. Işınım miktarını hesaplamak

için verilen yöntemler de bu ölçmelere dayanır. Sözü geçen ölçmeleri yapan geliştirilmiş cihazların başlıcaları Piranometre (solarimetre) dir. Solarimetre ile toplam ışınım enerjisi ölçüldüğü gibi, gölgede yaygın ışınım enerjisi de ölçülür. Pirheliometre ise, yalnız direkt ışınım enerjisinin ölçülmesinde kullanılır. Genellikle bu ölçmeler yatay yüzey için gerçekleştirilir. Özel hallerde eğik yüzeylerde ölçme yapmak ta mümkündür [23].

2.2.3. Güneş Işınımının Tesbiti

Genellikle yatay düzleme düşen tüm ve direkt güneş ışınım değerleri, uzun yıllar yapılan ölçmelerde elde edilen değerlerini ortalamasından yararlanarak bulunur. Bu değerlere dayanarak gün boyunca ve yıl boyunca ışınımın değişimi veren çok sayıda bağıntı geliştirilmiştir. Ölçüm yapılmayan yerlerde benzer özellikleri haiz yerler için bulunan bağıntılar kullanılabilir.

Pratikte, birim yatay düzleme düşen anlık ışınım şiddeti değerleri veya daha çok, aylık ortalamaları esas alan gün boyunca birim yatay düzleme düşen toplam ışınım değerleri kullanılır. Örneğin, İstanbul için 23 Haziran 1982 gününde saatlik tüm ışınım değerleri (I ışınım şiddeti) (Tablo 2.1)'de, 1982 yılı boyunca aylık ortalama esasına göre günlük tüm ışınım değerleri ise (Tablo 2.2)'de verilmiştir. Pratik olarak anlık tüm güneş ışınımı, günlük toplam tüm güneş ışınımını kullanarak hesaplanır. Eğer anlık ışınım şiddetinin gün boyunca değişimi bilinirse integral yolu ile günlük ışınım hesaplanabilir [21,24].

2.2.4. Eğik Düzleme Düşen Günlük Işınım

Eğik düzleme düşen ışınım, yatay düzleme düşen direkt ve yaygın ışınım değerlerine, gözönüne alınacak güneş açısına, enlem açısına ve düzlemin eğim açısına bağlı olarak hesaplanır. Düzlemin gün boyunca yutabileceği ışınım enerji-

Tablo 2.1
İstanbul için 23 Haziran 1982 gününde
saatlik tüm ışınım şiddeti [24].

Saat	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
I(Cal/cm ² h)	0	2	12	27	39	47	55	60

Saat	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20
I(Cal/cm ² h)	62	61	55	49	40	28	17	6

Tablo 2.2
İstanbul için 1982 yılında günlük tüm ışınım [24].

Ay	1	2	3	4	5	6
H(Cal/cm ² gün)	93	129	199	276	377	471

Ay	7	8	9	10	11	12
H(Cal/cm ² gün)	430	370	305	183	124	75

sini maksimum yapmak için düzlem güneye ($\gamma=0$) yöneltir.

Yeryüzünde bulunan ve yatay ile S açısı yapan güneye yönlendirilmiş bir düzlemin birim alanına gelen günlük tüm ışınım miktarı H_s ile gösterilirse,

$$H_s = H_{sb} + H_d \left(\frac{1+\cos S}{2} \right) + H_p \left(\frac{1-\cos S}{2} \right) \quad (2.6)$$

bağıntısı yazılabilir.

Bu bağıntıdaki birim eğik düzleme gelen günlük direkt ışınım miktarı H_{sb}

$$H_{sb} = H_b \cdot \bar{R}_b \quad (2.7)$$

ile hesaplanır. Burada H_b yatay düzlemin birim alanına gelen günlük direkt ışınımın değeri olup aylık ölçmelerin ortalaması olarak alınır veya mevcut bağıntılar ile hesaplanır H_b 'nin hesaplanması için

$$H_b = \frac{t}{t_o} H_o [0,6714 - 0,00423 W + 0,223 \ln \cos(\phi - \delta)] \quad (2.8)$$

şeklindeki bir ampirik bağıntı kullanılabilir [25]. Bu bağıntıda t güneşleme süresi, W (mm) yoğunlaştırulabilir su buharı sütünü olur. Aynı bağıntıda δ , deklinasyon açısı olup 1. Ocaktan itibaren gün sayısı n 'ye bağlı olarak

$$\delta = 23,45 \sin \left[360 \frac{284 + n}{365} \right] \quad (2.9)$$

ile hesaplanır. (2.8) bağıntısındaki t_o ise, gündüz uzunluğu olup güneş batış (doğuş) açısı ω_s 'yi derece cinsinden

$$\omega_s = \arccos [-\operatorname{tg}\phi \cdot \operatorname{tg}\delta] \quad (2.10)$$

kullanarak

$$t_o = \frac{2}{15} \omega_s \quad (2.11)$$

eşitliğinden saat cinsinden bulunur. H_o da atmosfer dışında yatay birim düzleme gelen günlük tüm ışınımdır ve aşağıdaki bağıntı ile hesaplanır:

$$H_o = \frac{24}{\pi} I_{sco} f \left[\cos\phi \cos\delta \sin\omega_s + \frac{2\pi}{360} \omega_s \sin\phi \sin\delta \right] \quad (2.12)$$

Bu bağıntıdaki f düzeltme faktörü

$$f = 1 + 0,033 \cos \left(\frac{360}{365} n \right) \quad (2.13)$$

eşitliği ile hesaplanır. (2.7) bağıntısındaki $\bar{R}_b$ faktörünü hesaplamak için

$$\bar{R}_b = \frac{\cos(\phi-S)\cos\delta \sin\omega_{sl} + \frac{\pi}{180} \omega_{sl} \sin(\phi-S)\sin\delta}{\cos\phi \cos\delta \sin\omega_s + \frac{\pi}{180} \omega_s \sin\phi \sin\delta} \quad (2.14)$$

bağıntısı kullanılır [3]. Burada eğik düzlem için batış açısı ω_{sl}

$$\omega_{sl} = \min(\omega_s, \omega_s^*)$$

ile bulunur. Burada ω_s , (2.10) bağıntısı ω_s^*

$$\omega_s^* = \arccos[-\operatorname{tg}(\phi-S) \cdot \operatorname{tg}\delta] \quad (2.15)$$

bağıntısı ile hesaplanır.

Yatay düzleme gelen aylık ortalama günlük tüm güneş ışınımı H , ölçülen değerlerden veya mevcut ampirik bağıntılardan bulunur. Bu bağıntılar içinde en yaygını,

$$H = H_0 \left(a + b \frac{t}{t_0} \right) \quad (2.16)$$

eşitliği ile verilen Angström bağıntısıdır. Burada a ve b söz konusu bölgeye bağlı sabitlerdir. H/H_0 oranına berraklık indeksi denir ve k_t ile gösterilir.

Yatay düzleme gelen yaygın ışınım, H ve H_b 'nin hesaplanan değerlerinin farkı alınarak veya Page bağıntısı kullanılarak bulunur. Page, yaygın ışınımın berraklık indeksi ile değişimini,

$$H_d = H (1 - 1,13 k_t) \quad (2.17)$$

eşitliği ile vermiştir. (2.6) bağıntısındaki ρ ise, çevrenin yansıma oranı olup, bitki örtüsüne, topografik yapıya ve kar durumuna bağlı olarak değişir [20,21,23].

2.2.5. Güneş Toplayıcısı

Güneş ışınımından yararlanmanın en basit şekli sabit düzlemsel toplayıcılar kullanışı olur. Pratikte toplayıcının optimum azimut açısı γ sıfır ve eğim açısı $S=0$ olarak alınır. Ayrıca toplayıcının eğim açısı yazın $S=0-(10^\circ$ ila $15^\circ)$ kışın

ise $S=0+(10^\circ \text{ ila } 15^\circ)$ alınırsa daha fazla ışınlım yutulması sağlanır. Bir düz toplayıcı genellikle aşağıdaki kısımlardan ibarettir [20,21].

- Güneş ışınlımı geçiren ve ısıl kayıpları azaltan saydam örtü,
- Işınlımı yutan siyah boyalı (yutucu) düz madeni levha,
- Isıtılacak madde (yutucu levhanın arkasında tutulur),
- Dış ortamdan muhafaza eden bir yalıtım tabaka (kasa).

2.2.6. Sadyam Örtünün Geçirgenliği

Toplayıcıda kullanılan saydam örtünün (camın) vazifesi ışınlımı yutmadan geçirmek ve aynı zamanda yutucu yüzeyin dış ortama ısı kaybını azaltmaktır.

Sadyam örtüden geçerken ışınlım şiddeti, yansıma ve yutulma sebebiyle azalır. Neticede geçirgenlik oranı, basit olarak

$$\tau = \tau_r \cdot \tau_a \quad (2.18)$$

şeklindeki bağıntı ile hesaplanır.

Sadyam örtünün iki yüzeyi arasındaki yansımadan sonra geçen ışınlım oranını belirten τ_r , iki yüzün yansıma oranlarına bağlıdır. Aynı ortamda (havada) bulunan örtü için, her iki yüzeyde yansıma oranı ρ aynı değeri alacağından

$$\tau_r = \frac{1 - \rho}{1 + \rho} \quad (2.19)$$

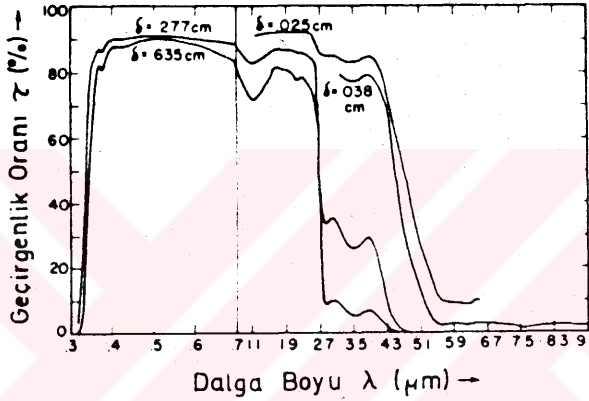
bulunur.

Işınlım δ aralığında ve azaltma katsayısı a olan bir tabakadan geçerken τ_a oranında yutulur ve,

$$\tau_a = e^{-a \delta} \quad (2.20)$$

eşitliği yardımı ile hesaplanır.

Gerçekte τ , kırılma indisi n ve azaltma katsayısı a 'nın fonksiyonu olduğundan aynı zamanda λ 'nın da fonksiyonu olur. Örnek olarak demir oksid oranı 0,1 olan bir cam için geçirgenlik oranı τ 'nun dalga boyu λ 'ya bağlı olarak değişimi (Şek. 2.1)'de verilmiştir. Görüldüğü gibi camlar genellikle güneş ışınımını büyük oranda geçirirken, yüksek dalga boyundaki ışınım camdan geçmez [20].

Şek. 2.1: Demir oksid oranı 0,1 olan bir cama ait geçirgenlik oranı τ 'nun dalga boyu λ 'ya bağlı olarak değişmesi [20].

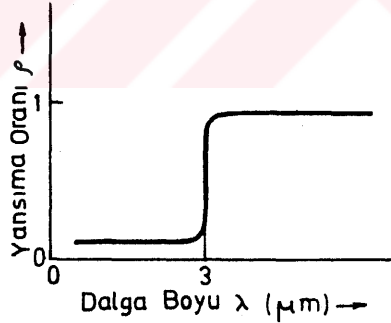
2.2.7. Yutucu Yüzey

Saydam olmayan bir yüzeye düşen belirli dalga boyundaki ışınımın bir kısmı yutulur diğer kısmı ise yansır. Yutulan ışınım şiddetinin düşen ışınım şiddetine oranı, bu yüzeyin yutma katsayısı α ile ifade edilir. Bu katsayı, yüzeyin özelliğine ve düşen ışınımın dalga boyuna ve geliş açısına bağlıdır. Neşretme oranı ϵ ise, yüzeyden belirli bir sıcaklıkta neşrolan ışınım şiddetinin aynı sıcaklıktaki siyah cismin neşrettiği ışınım şiddetine oranıdır. Bu oran yüzey durumuna, sıcaklığına ve ışınımın yönüne bağlıdır. Aynı şekilde yansıyan ışınım şiddetinin düşen ışınım şiddetine oranı yü-

zeyin yansımaya oranı ρ ile gösterilir. Yansımaya oranı, yüzeyin durumuna ve düşen ışınımın dalga boyu ile yönüne bağlıdır. Kirchhoff kanununa göre, ısı dengesinde, belirli bir dalga boyunda ve belirli bir yöndeki ışınım için yüzeyin yutma ve neşretme oranları birbirine eşittir.

Siyah boya'nın güneş ışınımını yutma oranı yüksek olduğu gibi ($20 + 120^{\circ}\text{C}$) sıcaklıklarında ışınım neşretme oranları da (uzun dalga boylu ışınım yutuculuğu) büyüktür. Örneğin, mat siyah boyanın normal doğrultuda yutma oranı 0,94-0,98, ve neşretme oranı 0,88 dir. İsin normal doğrultuda yutma oranı ise 0,98 ve neşretme oranı 0,95 dir.

Toplayıcının yutucu levhasına düşen güneş ışınımını en büyük oranda toplamak için, levhanın yutuculuğu yüksek ve neşrediciliği düşük olmalıdır. Yani dalga boyları $0,3-3 \mu\text{m}$ olan güneş ışınımı büyük oranda levha tarafından yutulmalı ve levhanın bulunduğu sıcaklık sınırları içinde $3 \mu\text{m}$ 'den büyük dalga boyunda neşrolan ışınım minimum olmalıdır.

Şek. 2.2: İdeal bir yutucu yüzeyin yansımaya oranı ρ .

Güneş ışınımını büyük oranda yutan ve kendi sıcaklığında az ışınım neşreden yüzeye seçici yüzey denir. Başka bir deyimle ideal bir yutucu levhanın $0,3 \mu\text{m}$ dalga boylarında yansımaya oranı ρ sıfıra yakın ve $3 \mu\text{m}$ 'den büyük dalga boylarında da 1'e yakın olmalıdır. Dolayısıyla (Şek. 2.2)'de

görüldüğü gibi yüzeye dik ışınım ve $\lambda < 3 \mu\text{m}$ için α 'nın bire ve $\lambda > 3 \mu\text{m}$ için ϵ 'un sıfıra gittiği görülür. Pratikte α/ϵ büyüklüğüne seçicilik oranı adı verilir. Bu oran pratikte ancak 13'e kadar yükselebilir yalnız yapılan seçici yüzeylerde neşretme oranı düşerken, yutma oranı da kısmen düşer ve dolayısıyla α/ϵ oranının büyüklüğü çoğu zaman seçici yüzeyin daha iyi olduğunu belirtmez. Diğer taraftan seçici yüzeyler dayanıklı değildir [20,21,22,26].

2.2.8. Geçirgenlik-Yutuculuk Oranı

Saydam örtüden geçen ışınım levha tarafından α oranında yutulur. $(1-\alpha)$ oranında kalan kısım ise örtüye yansır ve örtü tarafından tekrar yaygın ışınım olarak ρ_d oranında levhaya gönderilir. Bu işlem böylece tekrarlanır. Neticede cam örtüden geçen ve gerçekte levha tarafından yutulan ışınım için aşağıdaki geçirgenlik-yutuculuk oranı gösterilir.

$$(\tau\alpha) = \frac{\tau\alpha}{1 - (1-\alpha)\rho_d} \quad (2.21)$$

Yüzey alanı A_c olan bir yutucu levhanın yuttuğu direkt ve yaygın ışınımın toplamı, faydalı ısı Q_u , toplayıcının ısınmasına harcanan Q_t ısı ve çevreye kayıp edilen Q_l ısılarının toplamına eşit olup,

$$A_c \{ [H_s(\tau\alpha)]_b + [H_s(\tau\alpha)]_d \} = Q_u + Q_t + Q_l \quad (2.22)$$

eşitliği yazılır [20].

2.3. Adsorpsiyon

Gaz moleküllerinin bir katı yüzey tarafından kimyasal bileşim teşkil etmeden, yutulması olayına adsorpsiyon denir. Adsorbe edilen gaza adsorbet, adsorbe eden katı yüzeye adsorbent denir.

Adsorpsiyon olayı tabiatta ve birçok bilim dalında önemli rol oynar. Adsorbent, soğutma tekniğinde de soğutucu akışkanı sıcaklığa bağlı olarak emen ve geriye veren bir pompa vazifesi görür.

Adsorbe edilen gazın kütlesi gazın cinsine, olaydaki sıcaklığa, basınca ve adsorbentin yapısına bağlıdır [8,27, 28].

2.3.1. Adsorpsiyon İzoterm Bağıntısı

Adsorpsiyon izoterm bağıntısını elde edilmesinde: katı yüzeyin (adsorbentin) 1 cm^2 serbest alanına 1 saniyede n molekül çarptığı, çarpan moleküllerin bir kısmının hızlarının sıfıra düştüğü ve kinetik enerjilerinin Q_a adsorpsiyon ısısına dönüştüğü ve burada τ saniye kadar kaldıktan sonra buharlaştığı ve moleküllerin diğer kısmı ise elastik olarak yansıdığı varsayılmıştır. Buna göre denge durumunda yüzeye düşen moleküllerin sayısı aynı yüzeyden buharlaşan moleküllerin sayısına eşit olur ve katı yüzey üzerindeki gazın konsantrasyonu artar. Böylece gazın denge durumu yüzeyin denge şartlarındaki doyma durumuna tekâbül eder. Ayrıca gazların adsorpsiyon ısıları buharlaşma gizli ısıları mertebesinde olduğundan, gaz molekülünü yüzeye bağlayan kuvvet, sıvı haldeki molekülleri birbirine bağlayan Van der Waals kuvvetleri mertebesinde olur.

Bundan ayrı olarak Langmuir, yüzeyin tümünü tek molekül kalınlığındaki bir gaz tabakası ile örtecek molekül sayısı σ_0 olduğunu ve daha önce adsorbe edilen moleküllerin üzerine düşen yeni moleküllerin adsorbe edilmeden yansıdığını kabul etmiş ve 1 cm^2 de bulunan (adsorbe edilen) moleküllerin sayısını veren

$$\sigma = n \left(1 - \frac{\sigma}{\sigma_0}\right) \tau \quad (2.23)$$

bağıntısından hareketle kendi adı ile anılan

$$\theta = \frac{\sigma}{\sigma_0} = \frac{k_u p}{1 + k_u p} \quad (2.24)$$

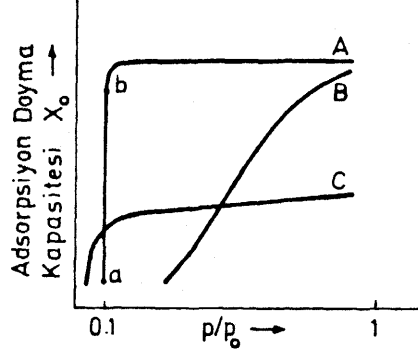
şeklindeki adsorpsiyon izoterm bağıntısını elde etmiştir. Bu bağıntıda θ dolma oranı (degree of covering) ve p gazın basıncıdır. k_u katsayısı ise çiftin özelliğinin ve yüzey sıcaklığının bir fonksiyonudur.

Bazı çiftler için ve yüksek basınçlarda Langmuir'in bağıntısı ile hesaplanan θ değerleri deneysel olarak elde edilen izotermlere uymaz. Çünkü gerçekte adsorpsiyon olayında yüzey üzerinde birden fazla molekül tabakası teşekkül eder ve bu molekül tabaka sayısı gözenekli cisimlerde kanal çapı ile sınırlıdır. Dolayısıyla gerçeğe daha iyi yansıtan ve daha yüksek basınçlarda da geçerli olacak hipotezlere gerek duyulmuş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır [27,28].

2.3.2. Gerçek Adsorpsiyon İzotermleri

Güneş enerjisi tatbikatlarında rastlanan adsorbentlerin gerçek adsorpsiyon izotermleri ancak deney yolu ile bulunur. Ayrıca pratikte, dolma oranı θ yerine, adsorbentin belirli bir denge durumuna tekabül eden adsorpsiyon doyma kapasitesi kullanılır. Adsorpsiyon doyma kapasitesi adsorbedilen gazın ağırlığının adsorbentin ağırlığına oranıdır ve X_0 ile gösterilir. Güneş enerjisi açısından adsorbentlerin adsorpsiyon izotermlerini iki grupta toplamak mümkündür (Şek. 2.3)'te görülen B eğrisi, silikajel ve bazı karbonlar gibi adsorbentlerin örnek izoterm eğrilerini gösterir. C eğrisi ise zeolitlerin örnek izoterm eğrilerini göstermektedir. Adsorbentlerin izotermleri adsorbentin yapısına ve içindeki kılcal ağın çapına bağlıdır. Silikajel ve aktif kömür gibi adsorbentlerin gözenek boyutları $10\text{Å}^\circ - 1000\text{Å}^\circ$ gibi çok geniş sınırlar içinde değişirken, farklı zeolitin kristal yapısına bağlı olarak, 3Å° ile 10Å° sınırlar içinde tek bir kanal çapı vardır. Bu nedenle zeolitlere moleküler elekler (sieves) denilmektedir. (Şek. 2.3)'te görüldüğü gibi zeolitlerin düşük basınçlardaki adsorpsiyon doyma kapasitesi di-

ğer adsorbentlere nazaran daha büyük olmaktadır.

Şek. 2.3: Adsorpsiyon izotermleri örnekleri.

Doymamış bir adsorbentin adsorpsiyon kapasitesinin birim zamandaki artma miktarına adsorpsiyon hızı, doymamış bir adsorbentin belirli koşullarda doyma durumuna erişmesi için geçen zamana da adsorpsiyon süresi denir [8,16,29] .

2.3.3. Adsorpsiyon Isısı

Kuru bir katı yüzeyde ilk adsorbe edilen moleküller, maksimum, en son adsorbe edilen moleküller ise minimum adsorpsiyon ısısı verirler. Dolayısıyla adsorpsiyon ısısı, adsorbe edilen moleküllerin sayısına yani adsorpsiyon doyma kapasitesine bağlı olur.

Adsorbe edilen gaz moleküllerinin sayısı sabit tutulduğunda basıncın sıcaklığa bağlı olarak değişmesini veren eğrilere izoster eğrileri adı verilir. Bu eğriler,

$$p = k \sqrt{T} \cdot e^{-Q_{izos}/RT} \quad (2.25)$$

izoster bağıntısı yardımı ile elde edilirler. burada k, adsorbe edilen moleküllerin sayısına bağlı bir katsayı, R gaz sabitesi ve Q_{izos} ise izoster adsorpsiyon ısısı olur. $\sqrt{T}$ 'in te-

siri e'nin kuvveti yanında ihmal edilebilirse izoster bağıntısı

$$\ln p = - \frac{Q_{izos}}{RT} + B_{ad} \quad (2,26)$$

şekline dönüşür. (2.26) bağıntısına göre p, 1/T'nin lineer bir fonksiyonu olur ve buhar basıncı doğrusunun eğimi Q_{izos} izosterik adsorpsiyon ısısını verir.

Diğer yönden gazın sıvısı ile dengede bulunduğu (doyma hali için) basınç ile sıcaklık arasında

$$\ln p_0 = \frac{-Q_0}{RT} + B_0 \quad (2,27)$$

bağıntısı geçerlidir. burada Q_0 buharlaşma gizli ısısı olup B_0 sabit bir sayıdır.

Görüldüğü gibi her iki denge mekanizmasının birbirlerine benzemesi neticesinde elde edilen bağıntılar da birbirlerine benzemekte ve her iki hale de Clapeyron bağıntısı uygulanabilmektedir.

Temiz (kuru) bir yüzey tarafından adsorbe edilen σ sayıda molekül Q_{int} integral adsorpsiyon ısısını vererek yüzeyin sıcaklığını yükseltir. Diğer taraftan belirli bir sıcaklıkta bir molekülün verdiği difransiyel adsorpsiyon ısısı

$$Q_{dif} = \left(\frac{dQ_{int}}{d\sigma} \right)_T \quad (2,28)$$

eşitliği ile bulunur.

Adsorpsiyon ısısı kalorimetre ile ölçülürken sıcaklık sabit tutulduğundan Q_{dif} 'e ilave olarak RT kadar iş harcamaktadır. Dolayısıyla

$$Q_{izot} = Q_{dif} + RT \quad (2,29)$$

eşitliği yazılabilir. RT değeri Q_{izot} 'ye kıyasla küçüktür. Bir kalorimetre yardımı ile ölçülen adsorpsiyon ısısı Q_a , Q_{izot} ile Q_{dif} arasında bir değer alır. Diğer taraftan

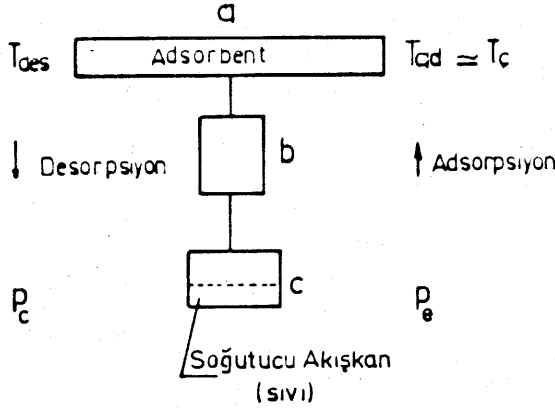
termodinamikten bilindiği gibi izoster adsorpsiyon ısısının izoterm adsorpsiyon ısısına eğit olduğu ve diferansiyel adsorpsiyon ısısının adsorpsiyon antalpisine eğit olduğu ispatlanmıştır. Bu çalışmada kalorimetre ile llen Q_a değerleri kullanılacaktır [28].

2.3.4. Desorpsiyon

Herhangi bir adsorbentin adsorpsiyon izotermeleri incelenirse, düşük sıcaklıklarda adsorbe ettiği gaz ağırlığının (adsorpsiyon doyma kapasitesinin) yüksek sıcaklıklardakine nazaran daha fazla olduğu görülebilir. Buna göre adsorbe edilen gaz moleküllerini geri vermesi için, adsorbenti ısıtmak yani adsorpsiyon ısısını adsorbente geri vermek gerekir. Gazın basıncının düşmesi ile benzer netice elde etmek mümkündür. Fakat genel olarak adsorpsiyon doyma kapasitesinin sıcaklığa bağlı olarak değişmesi, basınca bağlı olarak değişmesine nazaran çok daha hızlıdır ve ısıtma yolu pompalamaya nazaran daha kolaydır. Bu nedenle pratikte adsorbentler ısıtılarak adsorpsiyon kapasiteleri düşürülür ve buhar elde edilir. Buharın hem ısıtma hem de basıncın düşürülmesi yolu ile elde edildiği uygulamalar da mevcuttur. Adsorbentlerin adsorpsiyon doyma kapasitelerinin düşürülmesi ile buhar (gaz) elde etme işlemine desorpsiyon denir. Bu çalışmada adsorbent güneş işınımı ile ısıtılarak düşük basınçlarda desorpsiyon yapılmıştır [15,16,28].

2.4. Periyodik Adsorpsiyonlu Soğutma Makinası

(şek. 2.4)' te görülen hermetik sistem içersinde adsorbent ile adsorbentin denge halinde bulunduğunu varsayalım. a jeneratörü içersinde $T_$ sıcaklığında ve P_e basıncında olan soğutucu akışkan (adsorbet) ile doymuş halde bulunan adsorbent ısıtılırsa (rneğin güneş işınımı ile) sıcaklığı T_{desB} değerine (desorpsiyon başlangıç sıcaklığına) ulaşır ulaşmaz

Şek. 2.4: Periyodik adsorpsiyonlu soğutma makinası çalışma şeması.

yoğuşma başlar. Bu sırada basınç p_e değerinden p_c değerine (yoğuşturucu basıncına) yükselir. p_c basıncı sabit tutularak ısıtma işlemine devam edilirse adsorbent sıcaklığı (desorpsiyon sıcaklığı) T_{des} artar. p_c basıncında ve T_{des} sıcaklığında bulunan buhar b yoğuşturucusu içerisinde yoğuşturulur ve elde edilen sıvı c kabı (buharlaştırıcı) içerisinde toplanır. Soğutmanın gerçekleşebilmesi için buharlaştırıcı içerisinde toplanan sıvının buharlaşması ve elde edilen gazların yeniden adsorbent tarafından adsorbe edilmesi gerekmektedir. Bunun için adsorbentın sıcaklığı T_{des} değerinden T_{adB} değerine (adsorpsiyon başlangıç sıcaklığına) düşürülür. (örneğin güneşin batması ile jeneratörün soğuması). Sıcaklıkta meydana gelen bu düşme basıncın p_c değerinden p_e değerine düşmesi ile sonuçlanır ve buharlaştırıcı içerisinde buharlaşma başlar. Buharlaşma ısısı soğutulması istenilen ortamdan çekilir. Gazın adsorbent tarafından adsorbe edilmesi sırasında açığa çıkan adsorpsiyon ısısının sürekli atmosfere iletilmesi, bunun için jeneratörün bu süre içerisinde iyi bir şekilde soğutulması gerekmektedir. Bunun için çeşitli

yöntemler kullanılabilir. Yeteri kadar beklenirse adsorbent ortam sıcaklığında ve p_e basıncında soğutucu akışkanla doymuş hale gelir ve çevrim tamamlanır.

T_{desB} ve T_{adB} sıcaklıklarını tesbit etmek amacıyla desorpsiyon ve adsorpsiyon safhaları için

$$d \ln p = Q \frac{dT}{RT^2} \quad (2.30)$$

Clapeyron bağıntısı adsorbent ile soğutucu akışkana uygulanır. Bu desorpsiyon safhası için yapılırsa

$$\int_{p_e}^{p_c} d \ln p = \frac{Q_a}{R} \int_{T_{\zeta}}^{T_{desB}} \frac{dT}{T^2} \quad (2.31)$$

ve

$$\int_{p_e}^{p_c} d \ln p_o = \frac{Q_o}{R} \int_{T_e}^{T_c} \frac{dT}{T^2} \quad (2.32)$$

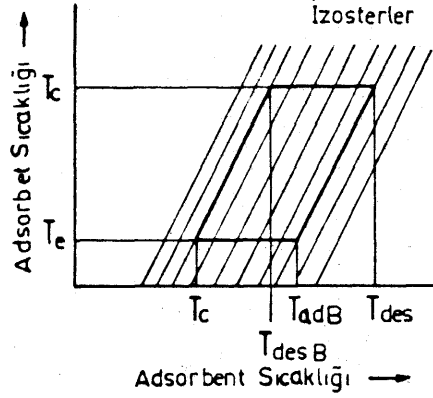
elde edilir. Aynı kap içersinde denge halinde bulunan adsorbent ile soğutucu akışkanın basınçları birbirine eşit ($p=p_o$) olur.

Dolayısıyla (2.31) ve (2.32) bağıntılarından

$$Q_a \left(\frac{1}{T_{\zeta}} - \frac{1}{T_{desB}} \right) = Q_o \left(\frac{1}{T_e} - \frac{1}{T_c} \right) \quad (2.33)$$

elde edilir.

(Şek. 2.5)' ten kolayca görüldüğü gibi adsorbentın sıcaklığı T_{desB} sıcaklığın üzerine çıkarsa adsorbent üzerindeki soğutucu akışkan (adsorbent) T_c sıcaklığında yoğuşur ve adsorbentın adsorpsiyon doyma kapasitesi düşer.

Şek. 2.5: Soğutucu akışkan (Adsorbent) doyma sıcaklığının çevrim boyunca adsorbent sıcaklığına bağlı olarak değişmesi.

Clapeyron bağıntısı adsorpsiyon safhasına uygulanırsa benzer şekilde

$$Q_a \left(\frac{1}{T_{adB}} - \frac{1}{T_{des}} \right) = Q_o \left(\frac{1}{T_e} - \frac{1}{T_c} \right) \quad (2.34)$$

elde edilir. (2.34) bağıntısından adsorbentın adsorpsiyona başladığı T_{adB} sıcaklığı elde edilir [8,11,12].

2.5. Adsorpsiyon Çiftinin Seçilmesi

Adsorpsiyonlu soğutma sisteminde belirli çalışma koşullarında kullanılacak en uygun adsorbentın ve soğutucu akışkanın seçilmesi için aşağıdaki yöntem uygulanır.

Denge durumunda bulunan bir adsorpsiyon çiftinde T_s sıcaklığında sıvı haldeki soğutucu akışkanın basıncı p , ve adsorbent sıcaklığı T_z 'ye tekâbülden soğutucu akışkanın doyma basıncı p_o 'yu Clapeyron bağıntısına yerleştirince

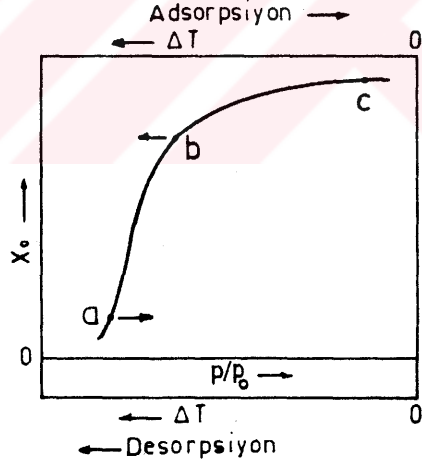
$$\ln \frac{p}{p_o} = - \frac{Q_o}{R} \frac{\Delta T}{T_z T_s} \quad (2.35)$$

elde edilir. Burada

$$\Delta T = T_z - T_s \quad (2.36)$$

tır. Görüldüğü gibi soğutucu akışkanın buharlaşma gizli ısısı Q_o ne kadar küçük ise adsorbent sıcaklığı ile sıvı haldeki soğutucu akışkan sıcaklığı arasındaki fark o kadar büyük olmaktadır. Bu taktirde adsorpsiyon daha yüksek ortam sıcaklığında gerçekleşebilir. Buna karşılık desorpsiyon (yoğuşma) için daha yüksek desorpsiyon sıcaklıkları gerekir.

Bir çiftin adsorpsiyon doyma kapasitesi X_o , p/p_o oranına bağlı olarak (Şek. 2.6)'daki adsorpsiyon eğrisi ile gösterilir. Bu diyagramda p/p_o eksenini aynı zamanda (2.35) bağıntısına göre ΔT 'nin bir ölçüsüdür. Böylece verilmiş bir T_e ve $T_c \approx T_\phi$ sıcaklık çifti için uygun adsorbentini seçilmesi mümkün olur. (Şek. 2.6)'da görüldüğü gibi adsorpsiyon (so-

Şek. 2.6: Adsorpsiyon doyma kapasitesinin sıvı soğutucu akışkan (adsorbent) sıcaklığı ve adsorbent sıcaklığı arasındaki farka bağlı olarak değişmesi.

ğutma) başında $\Delta T = T_{adB} - T_e$ eşitliği ile verilen ΔT değerleri zamanla azalarak $\Delta T = T_{\phi} - T_e$ değerine yaklaşır. İdeal bir adsorbent için adsorpsiyon (soğutma) esnasında doyma kapasitesi büyük olmalıdır. Bu da adsorpsiyon eğrisi üzerindeki b noktasının ΔT 'nin büyük değerlerine yaklaşmasını gerektirir. Aksi taktirde sistemin adsorpsiyon (soğutma) işlemine başlayabilmesi için adsorbentın (jeneratörün) daha düşük sıcaklıklara soğutulması icap eder, bu da ortam sıcaklığının daha düşük olmasını gerektirir. Desorpsiyon (yoğuşma) safhasında ΔT , $\Delta T = T_{desB} - T_c$ değerinden başlayarak sürekli olarak artar. Yoğuşmanın mümkün olduğu kadar erken başlayabilmesi için $\Delta T = T_{desB} - T_c$ değerinin küçük olması istenir, bu da adsorpsiyon eğrisi üzerindeki a noktasının ΔT 'nin küçük değerlerine yaklaşmasını gerektirir. Ayrıca soğutma safhasında soğutucu akışkanın adsorbent tarafından hızla ve büyük miktarda adsorbe edebilmesi için b noktasının, X_0 'ın büyük değerlerine yükselmesi gerekir. Diğer taraftan basıncın desorpsiyona etki-lememesi için adsorpsiyon eğrisinin bc kısmının doğrusal olması gerekir [18].

2.6. Güneş Enerjisi İle Çalışan Adsorpsiyonlu Soğutma Sisteminde Toplayıcı Verimi Ve Sistemin Soğutma Etki Katsayısı

(Bölüm 2.4)'te izah edilen basit periyodik adsorpsiyonlu soğutma sisteminde jeneratörün ısıtılması sonucu serbest kalan soğutucu akışkanın yoğuşup kaptı (buharlaştırıcıda) toplanması sistemin çalışmasının bir safhasını teşkil eder. Kaptaki (buharlaştırıcıdaki) toplanan sıvı soğutucu akışkanın buharlaşarak adsorbent tarafından adsorbe edilmesi sonucu soğutma yapılması sistemin çalışmasının diğer safhasını (adsorpsiyon veya soğutma safhasını) teşkil eder. Diğer bazı sistemlerde jeneratör ısıtılıp soğutucu akışkan serbest kalırken aynı zamanda buharlaştırıcıda toplanan sıvı soğutucu akışkan da buharlaştırılır. Ancak bu buhar jeneratöre gönderilmeyip uygun başka bir adsorbent ihtiva eden bir ara

kapta depo edilir ve jeneratör ısıtılması süresi sona erince depolanan soğutucu akışkan bu sefer jeneratöre gönderilerek buradaki adsorbent tarafından yutulur. Buna benzer başka farklı uygulamalarda olmakla beraber, bu sistemlerle soğutma elde edilmesi daha karmaşık yöntemlerin kullanılmasını gerektirir.

Jeneratörün ısıtılmasında ışınım (güneş) enerjisinin kullanıldığı sistemlerde, içinde adsorbentin bulunduğu jeneratör aynı zamanda toplayıcı görevini yapar. Bu bakımdan toplayıcının ışınım yutabilme gücü ve kayıpları içeren bir toplayıcı verimi tanımlanır.

Işınım ile çalışan adsorpsiyonlu soğutma sisteminin performansının incelenmesi ışınlama safhasında yapılır. Böylece yukarıda söz konusu edilen iki farklı prensiple çalışan sistemler için geçerli olmak üzere ışınlama safhasında yoğunlaşan suyun hepsinin aynı zamanda buharlaştığı (soğutma gerçekleştiği) kabul edilir ve buna göre soğutma etki katsayıları genelleştirilmiş bir şekilde hesaplanır.

Adsorpsiyonlu bir soğutma makinası için teorik soğutma etki katsayısı

$$\beta_{th} = \frac{Q_o}{Q_a} \quad (2.37)$$

ile ifade edilir. Burada Q_o soğutucu akışkanın buharlaşma gizli ısını Q_a ise desorpsiyon ısını (- adsorpsiyon ısını) gösterir.

Sistemin toplam soğutma etki katsayısı üzerinde sistemi oluşturan elemanların çevrim boyunca davranışının etkisi büyüktür. Bu nedenle bunların ayrı ayrı ele alınarak bu bakımdan incelenmesi gerekmektedir.

2.6.1. Toplayıcı Verimi

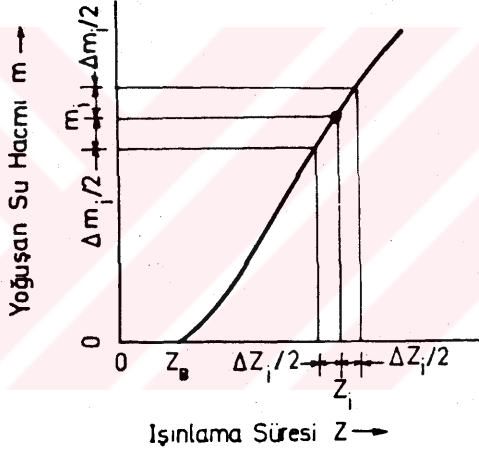
(Şek. 2.7)' de görüldüğü gibi ΔZ_i ışınlama süresinde ($\approx 15-30$ dak.) buharlaşan suyun desorpsiyon ısı $(\Delta Q_{des})_i$ ile toplayıcının toplam ısı kapasitesi $(\Delta Q_t)_i$ ile ve toplama

yıcı yüzeyine düşen ışınlam enerjisi $(\Delta Q_r)_i$ ile gösterilir. Toplayıcının söz konusu sürede aldığı toplam ısı için

$$(\Delta Q_{td})_i = (\Delta Q_{des})_i + (\Delta Q_t)_i \quad (2.38)$$

yazılabileceğinden, toplayıcının Z_i anında (ani) verimi aşağıdaki bağıntı ile ifade edilir

$$(\eta_{ta})_i = \frac{(\Delta Q_{td})_i}{(\Delta Q_r)_i} \quad (2.39)$$

Şek. 2.7: Desorpsiyon eğrisi.

ΔZ_i ışınlama süresinde Δm_i kadar soğutucu akışkanın desorbe edildiği ve bu aralıkta adsorbentın doyma kapasitesi X_{oi} 'ye tekâbü eden desorpsiyon ısısının (adsorpsiyon ısısı) $(q_x)_i$ olduğu düşünülürse,

$$(\Delta Q_{des})_i = (q_x)_i \Delta m_i \quad (2.40)$$

yazılabilir.

Adsorbentin adsorpsiyon doyma kapasitesi X_o 'yoğuşan su m'nin bir fonksiyonu olur. Bunun için toplayıcı içerisindeki adsorbentin ağırlığı G_z olduğu ve ΔZ_i süresinde adsorpsiyon doyma kapasitesi, yüzde olarak ΔX_{oi} kadarının düştüğü göz önüne alınırsa

$$\Delta X_{oi} = 100 \frac{\Delta m_i}{G_z} \quad (2.41)$$

bulunur.

Toplayıcının toplam ısı kapasitesi $(\Delta Q_t)_i$ toplayıcının yapısını teşkil eden elemanların ağırlıklarını ve özgül ısılarını kullanarak hesaplanabilir. Örneğin, içerisinde bakır, aliminyum, zeolit ve su bulunan bir toplayıcı için,

$$\begin{aligned} (\Delta Q_t)_i &= [G_b C_b + G_{AL} C_{AL} + G_z C_z + (G_s)_i C_s] \Delta \bar{t}_i \\ (\Delta Q_t)_i &= \Delta \bar{t}_i \sum_{j=1}^n G_j C_j \end{aligned} \quad (2.42)$$

olur. Burada $\Delta \bar{t}_i$, ΔZ_i süresinde ortalama toplayıcı sıcaklığının değişmesini göstermektedir. Adsorbent tarafından adsorbe edilen soğutucu akışkan miktarı, aşağıdaki şekilde

$$(G_s)_i = G_z \frac{X_{oi}}{100} \quad (2.43)$$

hesaplanır. (2.42) eşitliğindeki diğer terimler ise sabit olduğuna göre

$$\sum_{j=1}^n G_j C_j = (q_o)_i \quad (2.44)$$

yazılabilir. Buradaki $(q_o)_i$ ' Z_i anında toplayıcının özgül ısını ifade eder.

$$(\Delta Q_t)_i = (q_o)_i \Delta \bar{t}_i \quad (2.45)$$

yazılırsa,

$$(\Delta Q_{td})_i = (q_o)_i \Delta \bar{t}_i + (q_x)_i \Delta m_i \quad (2.46)$$

bulunur ve neticede

$$(\eta_{ta})_i = \frac{(q_o)_i \Delta \bar{t}_i + (q_x)_i \Delta m_i}{(\Delta Q_r)_i} \quad (2.47)$$

elde edilir. Burada $(\Delta Q_r)_i$ ışınlım enerjisi ΔZ_i süresinde I ışınlım şiddetinin sabit kaldığı varsayılması halinde

$$(\Delta Q_r)_i = I \Delta Z_i \quad (2.48)$$

ile hesaplanır.

2.6.2. Sistemin Ani İç Soğutma Etki Katsayısı

(Şek. 2.7)'de görülen ΔZ_i ışınlama süresinde (Bölüm 2.6)'da belirtildiği gibi yoğuşan suyun tümünün aynı zamanda buharlaştırıcıda buharlaştığı kabul edilir ve bu arada çevre- den çekilen $(\Delta Q_e)_i$ ısısının toplayıcının aynı ışınlama süre- sinde almış olduğu toplam $(\Delta Q_{td})_i$ ısısına oranına sistemin Z_i anında (ani) iç soğutma etki katsayısı adı verilir ve

$$(\beta_{ia})_i = \left(\frac{\Delta Q_e}{\Delta Q_{td}} \right)_i \quad (2.49)$$

ile ifade edilir. Bazı literatürlerde toplayıcı kabının ısıll kapasitesi dikkate alınmayarak

$$(\beta_{ia})_i = \left(\frac{\Delta Q_e}{\Delta Q_{des} + (G_z C_z + G_s C_s) \Delta \bar{t}} \right)_i \quad (2.50)$$

bağıntısı ile adsorpsiyon çifti için bir soğutma etki katsa- yısı tanımlandığına rastlanmıştır.

Buharlaştırıcının çevreden çektiği soğutma enerjisi ise

$$(\Delta Q_e)_i = \Delta m_i [Q_o - C_p (\bar{t}_c - t_e)] \quad (2.51)$$

olur. Burada Q_o buharlaştırıcı basıncında bulunan akışkanın

buharlaşma gizli ısısı, C_p ise özgül ısısını göstermektedir. (2.46) ve (2.51) bağıntısı (2.49) bağıntısına taşınırsa

$$(\beta_{ia})_i = [Q_o - C_p (\bar{t}_c - t_e)] \left(\frac{\Delta m}{q_o \Delta \bar{t} + q_x \Delta m} \right)_i \quad (2.52)$$

bulunur.

2.6.3. Sistemin Ani Toplam Soğutma Etki Katsayısı

ΔZ_i ışınlama süresinde yoğuşan suyun buharlaştırıcıda buharlaşarak çevreden aldığı ısının, toplayıcıya düşen ışınlım enerjisine oranına sistemin ani toplam soğutma etki katsayısı adı verilir ve

$$(\beta_a)_i = \left(\frac{\Delta Q_e}{\Delta Q_r} \right)_i = (\eta_{ta})_i \cdot (\beta_{ia})_i \quad (2.53)$$

veya

$$(\beta_a)_i = [Q_o - C_p (\bar{t}_c - t_e)] \left(\frac{\Delta m}{\Delta Q_r} \right)_i \quad (2.54)$$

şeklinde ifade edilir.

2.6.4. Sistemin Ortalama Toplam Soğutma Etki Katsayısı

Sistemin soğutma etki katsayısının hesaplanmasında (şek. 2.7)' de görüldüğü gibi ışınlama başlangıcından itibaren ve Z_i ışınlama süresi içersinde [deneylerde 1 ila 6 saat arasında değişir] yoğuşan suyun (Bölüm 2.6)'da belirtildiğı gibi aynı zamanda buharlaştığı kabul edilir. Bu taktirde söz konusu süre içersinde yoğuşan suyun toplam buharlaşma ısısının, aynı süre içersinde toplayıcıya düşen toplam ışınlım enerjisine oranına sistemin ortalama toplam soğutma etki katsayısı adı verilir ve

$$(\beta_r)_i = \left(\frac{Q_e}{Q_r} \right)_i \quad (2.55)$$

şeklinde ifade edilir. Burada $(Q_e)_i$, Z_i ışınlama süresi içerisinde yoğunlaşan su miktarı m_i olmak üzere

$$(Q_e)_i = [Q_o - C_p (\bar{t}_c - t_e)] m_i \quad (2.56)$$

ile hesaplanır. Aynı ışınlama süresi içerisinde toplayıcıya düşen ışınlım enerjisi $(Q_r)_i$ ise

$$(Q_r)_i = I \cdot Z_i \quad (2.57)$$

eşitliği ile hesaplanır. Neticede β_r

$$(\beta_r)_i = [Q_o - C_p (\bar{t}_c - t_e)] \left(\frac{m}{Q_r} \right)_i \quad (2.58)$$

ile ifade edilir.

3. KAYNAK ARAŞTIRMASI

3.1. Giriş

Adsorpsiyonlu soğutma sisteminde cereyan eden en önemli olay adsorpsiyon olayıdır. Bu olay ilk olarak Faraday tarafından açıklanmıştır. Daha sonra Langmuir, (1916) yılında katı cisimlerin adsorpsiyon doyma kapasitelerini veren bağıntıyı elde etmiştir.

Adsorpsiyonlu soğutma sisteminde pompa rolünü adsorbent bir ortam görür. Bu amaçla önceleri 1920-1930 yıllarında çeşitli alkali klorürleri, örneğin CaCl_2 kullanılmış daha sonra bunların yerini silikajel ve sentetik zeolitler almıştır. Bugün tabii zeolitler tercih edilmektedir. Soğutucu akışkan (adsorbent) olarak amonyak, kükürt dioksit, freon, metanol veya su kullanılmaktadır.

Prensibi eskiden beri bilinen fakat güneş enerjisi tabiiyetlerinde önem kazanan adsorpsiyonlu soğutma makinaları üzerinde yapılan çalışma ve araştırmalar aşağıdaki alanlarda yürütülmektedir [4,8,16,17,27].

- 1- Periyodik çalışmaya karşı uzun zaman dayanabilen ucuz adsorbentlerin bulunması
- 2- Her adsorbent için uygun bir adsorbent (soğutucu akışkan) seçilmesi
- 3- Seçilen çiftler için maliyet ve bakım açısından ekonomik bir sistem geliştirilmesi

3.2. Adsorbentler

Adsorbentlerin çeşitli uygulamaları gözönünde tutularak,

- 1- Gazların tasfiyesi ve kurutulmasında filtre etmeye uygun olmaları
- 2- Güneş enerjisini depo etme özelliğine haiz olmaları
- 3- Isıtma ve soğutma sırasında gazları neşretme ve yutma nitelikleri

yönünden incelenmişlerdir. Bunun dışında bazı adsorbentlerin iyon değiştirme ve reaksiyonlarda katalizator olarak kullanılması da araştırılmaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda çeşitli çiftlerin özellikleri belirlenmiş ve bu özellikler yayınlanmıştır [4,16,28,29,30].

D.W. Berck, ZX ve ZA zeolitinin su buharı adsorpsiyon ısılarının adsorpsiyon doyma kapasitesine bağlı olarak değişimini vermiştir. Berck'e göre yıpratıcı etken bulunmadıkça adsorpsiyon-desorpsiyon işlemi zeolitlerin yapısını bozamaz, ancak 600 °C'nin üstünde zeolit kristal yapısı şekil değiştirmeye başlar [4,31].

D.I. Tchernev, Sentetik zeolit ZA, ZX ve silikajel için çeşitli sıcaklıklarda adsorpsiyon doyma kapasitesinin su buharı basıncına bağlı olarak değişmesini (izoterm eğrilerini) ve muhtelif adsorbentlerin adsorpsiyon ısılarını yayınlamıştır. Ayrıca soğutma tekniğinde zeolitlerin adsorpsiyon ile desorpsiyon arasında histeresis göstermediklerini kabul etmiştir [15,16].

R.A. Shigeishi ve C.H. Langford, enerji depolamak maksadı ile bazı adsorbentlerin özelliklerini deneysel olarak tespit etmişlerdir. Çeşitli adsorbentlerin oda sıcaklığında ve 24 torr basınçta su buharı adsorpsiyon sürelerini ilk olarak Shigeishi ölçmüştür. Ayrıca çeşitli adsorbentlerin değişik sıcaklıklarda 24 saat kurutulduktan sonra tekrar 24 ve 48 saat su buharı adsorpsiyonuna maruz kaldıkları zaman adsorpsiyon kapasitelerini incelemiştir. Shigeishi güneş enerjisi depolama alanında kullanılacak uygun adsorpsiyon çiftlerinin seçilmesi için bir yöntem teklif etmiştir [4].

J.J. Guilleminot ve F. Meunier ZX-zeoliti için ve sabit adsorpsiyon doyma kapasitelerinde (izosterler) su buharı basıncının (veya ona tekabül eden doyma sıcaklığının) zeolit sıcaklığına bağlı olarak değişmesini Clapeyron bağıntısını kullanarak hesaplamışlar ve neticelerini LiBr-Su diyagramına benzer bir diyagramda göstermişlerdir [8,18,19].

R. Gopal ve B.R. Hollebone'nin deneylerinde, ZX-zeolitin periyodik çalışmasında adsorpsiyon doyma kapasitesinin zamanla, iki değer arasında değiştiğini fakat ortalama değerinin sabit kaldığını ve uzun çalışmadan sonra zeolitin yapısının değişmediğini görmüşlerdir. Doymuş ZX-zeolitin çeşitli sabit sıcaklıklarda desorpsiyon sürelerini ölçmüşler ve 24 torr basıncında, su buharı ihtiva eden bir kapta, ZX-zeolitin çeşitli kapasiteleri için, kaptaki basıncın zamana bağlı olarak düşmesini incelemişlerdir. Gopal ve Hollebone, ZX-zeolitin 25°C izoterm deneylerinde 1 torr basıncındaki su adsorpsiyon doyma kapasitesinin, maksimum kapasitenin % 75'i olduğunu ve soğutma tekniğinde zeolitin düşük basınçlarda da adsorpsiyon hızının yüksek olduğunu görmüşlerdir. Ayrıca ZX-zeolitin su adsorpsiyon ısısının doyma kapasitesine bağlı olarak değişimini göstermiştir [32].

R. Scarmozzino ve R. Aiello güneş enerjisini tabii zeolitte (Çabazitte) depolamak maksadı ile 80°C sabit sıcaklıkta desorpsiyon eğrisini vermişlerdir. Yine aynı araştırmacılar zeolitin kendi suyunun 20+80°C aralığında % 0,3 mertebesinde azaldığını belirtmişlerdir [33].

A. Şenatalar, V. Candar ve E. Kadioğlu doğal zeolitlerin tarihçesi, yapıları, özellikleri, kullanım alanları ve Türkiyede değerlendirilme imkânları hakkında bilgi vermektedirler [29].

3.3. Adsorbetler

Close ve Dunkle'in araştırmalarına göre suyun bir adsorbet olarak alınması ısıtma ve kurutma açısından uygundur [34].

Texas Üniversitesinde Hugo Steinfik yönetiminde freon gazlarının zeolitler tarafından adsorbe edilmesi incelenmiştir. Zeolitlerin değişik basınçlarda yaklaşık % 30 freon adsorbe ettikleri görülmüştür [16].

F. Meunier ve B. Mischler, CH₃OH soğutucu akışkanını bir adsorbet olarak denemişler ve düşük buharlaştırıcı sıcaklıklarına inebilmişlerdir. Ayrıca soğutma tekniğinde adsorpsiyon çiftinin seçimi için bir kriter bulmuşlardır [8,18]

3.4. Sistem

Güneş enerjisi kullanarak çalışan adsorpsiyonlu soğutma sisteminin çalışma prensibi; genellikle klasik adsorpsiyonlu soğutma sisteminin prensibinin aynıdır. Ancak burada jeneratör kabı bir güneş toplayıcısı olarak düşünülmüştür. Mevcut sistemler henüz araştırma safhasındadırlar ve genellikle her biri üç ana kısımdan meydana gelir: toplayıcı, yoğunlaştırıcı ve buharlaştırıcı. Bu üç kısımdan en önemlisi toplayıcıdır.

3.4.1. Tchernev'in Sistemi

Adsorpsiyonlu soğutma sistemi karmaşık bir sistem olduğu için D.I. Tchernev performanslarını teorik yol yerine gerçek sistem üzerinde deneysel olarak incelemenin daha güvenilir olduğu görüşündedir. Tchernev bu iş için bir güneş simülasyonu yaparak $0,093 \text{ m}^2$ alanı bulunan bir toplayıcı kullanmıştır. Adsorbent-soğutucu akışkan çifti olarak da zeolitu su çifti ile çalışmıştır. Işınlama safhasında ışınım şiddeti sabit ve 1 kw olarak tutulmuştur.

Tchernev, toplayıcının bazı konstrüksiyon özelliklerini incelemiştir. Toplayıcı içersinde sık kafes yapılı alüminyum bölmeler (eggcrate) kullanılması ile, rijitlik ve iletkenlik sağlanır. Tchernev'in deneylerinde maksimum günlük ışınım enerjisi 34 MJ/m^2 için optimum tabii zeolit tabakası kalınlığı $63,5 \text{ mm}$ seçilmiştir.

Bu sistemin ani toplam soğutma etki katsayısının toplayıcı sıcaklığına bağlı olarak değişimi verilmiştir. Sistemde adsorbent olarak, adsorpsiyon ısısı sentetik zeolitin adsorpsiyon ısısının yaklaşık üçte ikisi olan çabazit (tabii zeolit) kullanıldığında, yoğunlaşma sıcaklığı 50°C iken maksimum ani toplam soğutma etki katsayısının $0,4$ olduğu görülmüştür [15,16].

3.4.2. F. Meunier ve J.J. Guilleminot'un İlk Sistemi

Meunier ve Guilleminot'un ilk kurdukları sistemde ZX-zeoliti-su çifti kullanılarak ısıtma verimini ve soğutma etki katsayısını incelemişler.

Sistemin toplayıcı alanı 1 m^2 'dir. Rijitliği, iletkenliği ve buhar akışını sağlamak için toplayıcı kabının içine omega şeklinde delikli kanallar yerleştirilmiştir. Toplayıcının içinde zeolit tabakası kalınlığı 30 mm dir. Toplayıcıda yutucu levha olarak hem siyah boyalı yüzey ve hem de seçici yüzey kullanılmıştır. Konstrüksiyonun sistemin performansı üzerindeki etkisini göstermek maksadı ile, zeolitin ve toplayıcının iç soğutma etki katsayısı ayrı ayrı olarak tesbit edilmiştir.

Soğutma etki katsayısını iyileştirmek için, sistemin bir evvelki çalışması sırasında tankta depolanan duylar ısısını geri alarak zeolitin desorpsiyon başlangıcında 30°C den 60°C 'a kadar ısıtılması temin edilir [8,18,19].

3.4.3. Meunier ve Guilleminot'un İkinci Sistemi

Meunier ve Guilleminot'un ilk yaptıkları sisteme yakın bir soğutma etki katsayısı sağlayan ve sadece soğutma yapan daha basit bir sistem kurmuşlardır.

Alanı $0,8 \text{ m}^2$ olan toplayıcı ve seçici yüzey kullanılmıştır. Toplayıcı kabının içinde 80 mm aralıklı madeni bölmeler vardır ve 40 mm kalınlıkta ZX-zeoliti ve soğutucu akışkan olarak ta su kullanılmıştır.

Işınım şiddeti 800 W/m^2 , $t_e=5^{\circ}\text{C}$ ve $t_c=31^{\circ}\text{C}$ için, sistemin ani toplam soğutma etki katsayısı, toplayıcının ön yüzey sıcaklığına göre verilmiştir. Bu koşullar altında sistemin soğutma etki katsayısının maksimum değeri 0,21 olmuştur [17].

3.5. Araştırmalardan Elde Edilen Sonuçlar

Adsorpsiyonlu soğutma sisteminin performansını etkileyen en önemli faktörlerin adsorbent, soğutucu akışkan ve topalayıcı olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür. Adsorpsiyonlu sistemde adsorbentin ve soğutucu akışkanın (adsorbentin) özellikleri müşterek olduğundan adsorpsiyon çifti olarak ele alınmalıdır.

1- Adsorpsiyon çifti: Uygulamada kullanılan çiftler hakkında aşağıdaki bilgiler verilebilir.

- Sistemin soğutma kapasitesi büyük olabilmesi için soğutucu akışkanın adsorbent tarafından büyük bir oranda adsorbe edilmesi gerekir. ZX-zeoliti sentetik zeolitler içinde en büyük maksimum adsorpsiyon doyuma kapasitesine sahiptir. Genel olarak ise kullanılan adsorbentler içinde silikajelin en büyük maksimum adsorpsiyon doyuma kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir.

- Soğutucu akışkanın buharlaşma gizli ısısının büyük olması sistemin soğutma kapasitesini ve etki katsayısını yükseltir.

- Araştırmaların çoğunda su buharı ele alınmıştır. Ucuz olması, soğutucu akışkanlar içinde en büyük buharlaşma gizli ısısına sahip bulunması ve özelliklerinin çok iyi bilinmesi nedeniyle soğutma sistemlerinde suyun soğutucu akışkan (adsorbent) olarak kullanılması avantajlıdır. Buna karşılık vakum altında çalışma zorluğu nedeniyle su buharı ile çalışan sistemlerde çok düşük sıcaklıklara inilemez.

Soğutucu akışkanın adsorbent tarafından adsorbe edilme hızının yüksek olması istenir. Adsorpsiyon hızını arttırmak için çiftin buharlaştırıcı basıncındaki adsorpsiyon doyuma kapasitesi büyük olmalıdır ve çiftin adsorpsiyon izotermi ideal olarak (Şek. 2.3)'teki A tipinde bir eğriye yaklaşımlıdır. Güneş enerjisi tatbikatlarında A eğrisinin ab parçası $P/P_0=0,1$ civarında bir doğru olur. Adsorpsiyon çiftlerinde bazı aktif karbonlar-su çiftinin adsorpsiyon doyuma kapasitesi eğrisi kısmen yaklaşık olarak ab doğrusuna benzediği görülür.

- Silikajel, ve aktif aluminada hem adsorpsiyon hem de desorpsiyon düşük sıcaklık farkları altında meydana gelir. Buna karşılık ortam sıcaklığının ve yoğunlaştırıcı sıcaklığının düşük olması gerekli olduğundan silikajel ve aktif alumina soğutma sistemleri için kullanışlı olmamaktadır [(Şek. 2.3)'teki B eğrisi].

- Soğutma safhasında belirli bir buharlaştırıcı sıcaklığında genel olarak zeolitlerin diğer adsorbentlere nazaran daha büyük ortam sıcaklıklarında adsorpsiyona geçebilme üstünlüğü vardır. Desorpsiyon sırasında da yüksek yoğunlaşma sıcaklığında çalışabilme imkanı gösterirler. Buna karşılık büyük desorpsiyon sıcaklıkları gerektiğinden ısınım enerjisinin büyük olması zorunludur. [(Şek. 2.3)'teki c eğrisi].

- Silikajel, aktif alumina ve bazı kömürlerin düşük basınçlardaki adsorpsiyon hızları, zeolitlerin düşük basınçlardaki adsorpsiyon hızlarına nazaran daha küçüktürler.

- Genellikle soğutma safhasında toplayıcıdaki adsorpsiyon ısısından yararlanılmamaktadır. Bu taktirde sistemin toplam soğutma etki katsayısının büyük olabilmesi için, soğutucu akışkanın belirli bir adsorbent için adsorpsiyon ısısının küçük olması gerekir. Pratikte tabii zeolitlerin suya karşı gösterdikleri adsorpsiyon ısısı sentetik zeolitlerin verdiği adsorpsiyon ısısından daha küçük olması nedeni ile adsorpsiyonlu sistemde çabazit gibi tabii zeolit tercih edilmektedir.

- Araştırmalarda adsorpsiyon süreleri gibi bazı özelliklerin yeterli olarak incelenmediği görülür.

- Bazı çiftlerin muhtelif literatürlerde adsorpsiyon ısıları ve adsorpsiyon doyuma kapasiteleri için farklı değerler verilmektedir.

- Adsorpsiyon çiftlerinin özellikleri, soğutma sisteminin çalışma koşullarından farklı koşullarda incelenmiştir.

2- Toplayıcı: Pratikte adsorpsiyonlu soğutma sisteminde adsorbentin katı olmasından istifade edilerek sistemin jeneratörü bir düz güneş toplayıcısı olarak yapılmaktadır.

Toplayıcının yutucu yüzeyinin seçici veya siyah mat boyalı oluşu sistemin performansını fazla etkilemez. Mat boyanın avantajı, düşük sıcaklıklarda emitansının büyük olması sebebiyle, soğutma safhasında toplayıcının soğumasını kolaylaştırmasıdır. Isıyı, yutucu yüzeyden adsorbente iyi bir şekilde iletmek için yutucu yüzeyin arka tarafına metalden yapılmış bir petek (ağ, bölmeler ve benzeri) yerleştirilmelidir. Aynı zamanda bu petek yapısı buharın akışına mani olmamalıdır. Ayrıca sistemin vakum altında çalışması şartı, toplayıcının konstrüksiyonunu ve deneylerindeki ölçmeleri zorlaştırır.

3- Soğutma sistemlerinde desorpsiyon sonucu buharın yoğuşmasında serbest kalan ısının çoğunlukla değerlendirilmesi yapılmamıştır. Işınım kaynaklı adsorpsiyonlu sistemlerde buharlaştırıcıda soğutma, ışınlama olmadığı zaman yani adsorpsiyon (soğutma) safhasında yapılır. Bundan başka (Bölüm 2.6)'da izah edilen ve jeneratörde desorpsiyon yapılırken aynı zamanda buharlaştırıcıda bularlaşmanın yapıldığı sistemlerde ışınlama safhasında da soğutma yapıldığı görülmüştür.

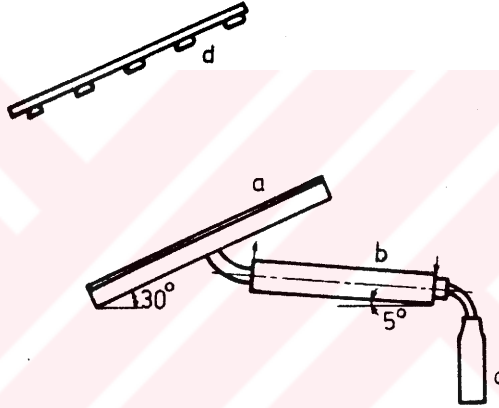
4- Adsorpsiyonlu sistemle mukayese: Adsorpsiyonlu soğutma sisteminde maksimum yoğuşma sıcaklığı 40°C olduğu halde $\text{ZX-H}_2\text{O}$ çifti içeren adsorpsiyonlu soğutma sisteminde yoğuşma sıcaklığı 40°C üstüne çıkabilmektedir.

5- Daha önce yapılan çalışmalarda değişik yoğuşma sıcaklıkları denenmemiş ve adsorbentin ışınlama başlangıcında doyma durumunu dikkate alınmamıştır. bu çalışmada ise değişik ortalama yoğuşma sıcaklıkları ($\bar{T}_c = 36^{\circ}\text{C}$, 43°C , 47°C) ve zeolitin ışınlama başlangıcında değişik su adsorpsiyon kapasiteleri ($X_B = \% 24,6$, $\% 23,8$, $\% 23$) kullanılmıştır.

4. DENEYLER

4.1. Deney Tesisatı

Bu güne kadar yapılmış olan teorik ve deneysel araştırmalar dikkate alınarak ve elde mevcut imkanlar gözönünde tutularak aşağıda açıklanan basit bir deney tesisatı geliştirilmiştir. (Şek. 4.1)'de görülen sistem tasarlanırken yukarıda belirtilen amaca tam olarak uygun olması yanında ucuz olması ve yerli imkanlarla temini hususuna itina gösterilmiştir.

Şek. 4.1: Işınım ile çalışan periyodik adsorpsiyonlu soğutma sistemi prensibi.

(Şek. 4.1)'de görüldüğü gibi ışınım enerjisi ile çalışan periyodik adsorpsiyonlu soğutma sistemi esas itibarıyla a, b ve c elemanlarından oluşmaktadır. Bu elemanların yapılış şekli (Bölüm 4.5, 4.6 ve 4.7)'de ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Işınlama sırasında a toplayıcısında buharlaşan su b yoğuşturucusunda yoğuştuktan sonra c kabında toplanır. Adsorpsiyon (soğutma) safhasında c kabında (buharlaştırıcıda) buharlaşan soğutucu akışkan b borusundan (yoğuşturucudan) geçerek toplayıcıda bulunan adsorbent tarafından adsorbe edilir. Yaptıkları görev açısından a elemanı bir toplama

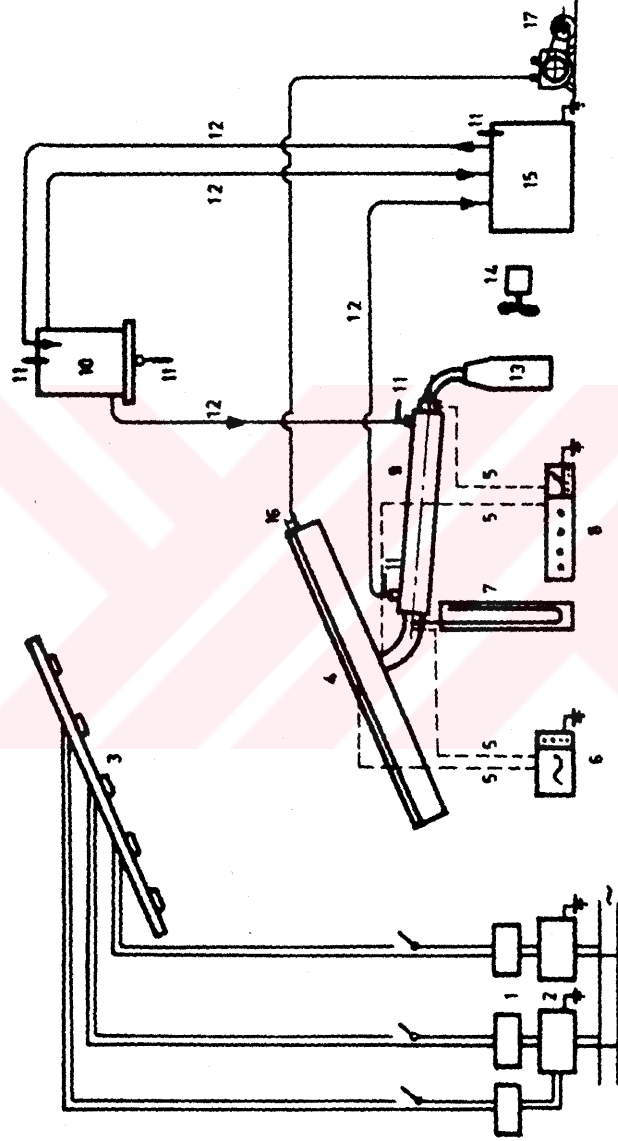
yıcı ve bir jeneratör, ve c elemanı da bir toplama kabı ve bir buharlaştırıcı gibi çalışmaktadır. Sistemde valf kullanılmaması, akışa karşı dirençlerin azaltılması yanında giriş ve dönüşün aynı borudan yapılabilmesini sağlamıştır.

Laboratuvarda dış hava koşullarına bağlı olmaksızın deneylerin yürütülebilmesi için sistemde yapay ışınlama kullanılmıştır (Şek. 4.1) de d narfi ile işaretlenmiş bulunan yapay ışınlama düzeni, toplayıcı yüzeyine paralel olarak yerleştirilmiş olup bu yüzeyden en kısa mesafesi 1 m olacak şekilde hareket ettirebilmektedir. Ampul sayısı ve ışınlama düzeninin toplayıcı yüzeyine olan mesafesi değiştirilerek söz konusu yüzeye şiddeti 700 ila 1000 W arasında değişen homojen bir ışınımın gelmesi sağlanmıştır. Deney sırasında ampullerin ışınım şiddetini sabit tutabilmek için (Şek. 4.2)'de 2 ile işaretlenen voltaj regülatörü kullanılmıştır. Sisteme ilave edilen 3 adet varyyak yardımı ile şebeke gerilimi ayarlanabilmektedir.

4.2. Deney Tesisatının Boyutlandırılması İle İlgili Kabuller

Sistem tasarlanırken daha önce yapılan araştırmaların sonuçları gözönünde tutularak aşağıdaki kabuller yapılmıştır:

- 1- Sistemin sağlayacağı maksimum soğutma yükü 2100 kJ/gün olur.
- 2- 41° enleminde bulunan İstanbul için yaz aylarında en uygun toplayıcı eğim açısı 30° olur.
- 3- İstanbul'da 30° eğik bir düzleme yaz aylarında gelen maksimum toplam ışınım enerjisi 19440 kJ/gün olur.
- 4- Yoğuşma sırasında sistem içersindeki ortalama basınç (6 kPa) dolaylarında olur (- suyun 36°C sıcaklığındaki doyma basıncı).
- 5- Buharlaştırıcı ortalama sıcaklığı 5°C civarında bulunur.
- 6- Benzer sistemleri gözönünde tutularak yukarıdaki

Şek. 4.2: Deneş tesisatı; 1-Varişak, 2-Voltaj regşlşatşrş, 3-Işınım ampulları, 4-Toplayıcı, 5-Termokupllar, 6-Yazıcı potansiyometre, 7-Civalı ma-nometre, 8-Gşstergeli potansiyometre, 9-Yoğuşturucu, 10-Taşma kabı, 11- Civalı termometreler, 12-Su boruları, 13-Buharlaştırıcı, 14-Fan, 15-Termostat, 16-Vakum vanası, 17-Vakum pompası.

ışınım enerjisi için zeolitin sıcaklığının en çok 110°C olacağı kabul edilmiştir.

4.3. Adsorpsiyon Çiftinin Seçimi

Daha önce yapılmış olan teorik ve deneysel çalışmalardan kullanma amacımız için sentetik zeolitin en uygun adsorbent olduğu ve suyun en uygun adsorbet (soğutucu akışkan) olacağı görülmüştür. ZX sembolü ile gösterilen sentetik zeolit kristal yapısı X tipinde olan ve kimyasal bileşimi $\text{Na}_{86} [(\text{AlO}_2)_{86} (\text{SiO}_2)_{106}] \cdot x \text{H}_2\text{O}$ formülü ile verilen bir alkali metal alimino silikattır. Linde firmasından temin edilen sentetik zeolitin katalogunda verilen değerlere göre kapiler çapı 10⁰A, yoğunluğu 640 gm/dm³, tane çapı yaklaşık 3,2 mm uzunluğu yaklaşık 6 mm olur. ZX-H₂O çiftinin adsorpsiyon izotermi (Ek 1)'de verilmiştir. 2100 kJ/gün'lük soğutma yükünü karşılayabilmek için günde 0,84 kg su buharını adsorbe ve desorbe etmek gerekecektir. Adsorpsiyon (soğutma) sırasında zeolitin sıcaklığının 25°C, sistem içerisindeki basıncın yaklaşık 0,87 kPa [-suyun 5°C sıcaklığındaki doyma basıncı] olduğu varsayılırsa (Ek 1)'deki izoterm-lerden ZX'in su adsorpsiyon doyma kapasitesinin % 24,6 olduğu görülür. Diğer taraftan desorpsiyon sonunda zeolitin sıcaklığının 110°C ve sistem içerisindeki basıncın 6 kPa (45 mmHg) olduğu gözönünde tutulursa zeolitin su adsorpsiyon doyma kapasitesi yaklaşık olarak % 19 olur. Dolayısı ile günde 0,84 kg su adsorbe ve desorbe edebilmek için toplayıcı kullanılacak zeolit miktarı 15 kg olmaktadır. Toplayıcı sıcaklığını daha küçük tutabilmek için sistemde 17,5 kg zeolit kullanılmıştır. Bu miktar zeolit yukarıda verilen adsorpsiyon koşullarında 4,3 kg su adsorbe edecektir. Desorpsiyon sonunda zeolitin kapasitesi % 19,8 kg su/kg ZX olur ve sıcaklığı da 110°C altına düşer.

4.4. Elemanların Kapasitelerinin Belirlemesi

Yukarıda belirtilen soğutma yükünü karşılayabilecek toplayıcı ve yoğuşturucuyu boyutlandırabilmek için her şeyden önce toplayıcı ve yoğuşturucunun ısı yüklerini tesbit etmek gerekir.

Daha önce yapılan araştırmalarda benzer tesisatlarda elde edilen neticeleri gözönüne alarak bir günde toplam soğutma etki katsayısı ortalama değerinin 0,19 olduğu tahmin edilmiştir. Buna göre 2100 kJ/gün'lük bir soğutma yükü için toplayıcı yüzeyine düşen ışınım enerjisi yaklaşık 11053 kJ/gün olmalıdır.

Yoğuşturucunun ısı yükünün hesaplanması için ilk, yoğuşma sırasında yoğuşturucu girişinde su buharının ortalama sıcaklığı belirlenmesi gerekir. (2.33) bağıntısı kullanılarak yoğuşma başlangıcında zeolitin sıcaklığının yaklaşık $t_{desB} = 48^{\circ}C$ olduğu hesaplanmıştır. Zeolitin erişebileceği maksimum sıcaklığın $110^{\circ}C$ olduğu dikkate alınır sa yoğuşma sırasında buharın ortalama sıcaklığı için yaklaşık $79^{\circ}C$ bulunur. Su buharı cetvellerinden $79^{\circ}C$ sıcaklığında ve 6 kPa basıncındaki su buharının antalpisi için 2224 kJ/gün ve $36^{\circ}C$ sıcaklığında ve 6 kPa basıncındaki suyun antalpisi için de 126 kJ/gün okunur. Dolayısıyla su debisi 0,84 kg/gün'lük olduğu zaman yoğuşturucu yükü için 2098 kJ/gün bulunur.

4.5. Toplayıcının Şekillendirilmesi

Işınlama sırasında toplayıcının yutucu yüzeyinin yutma katsayısının (absorbtansının) büyük olması istenir. Buna karşılık soğutma sırasında adsorpsiyon ısısını ışınım yolu ile çevreye atması gereken yüzeyin neşretme katsayısının (emitansının) büyük olması istenmektedir. Toplayıcının yutucu yüzeyi seçilirken bu iki farklı uygulamanın gerektirdiği koşulların birbirleri ile bağdaştırılması ve ortalama bir çözüm yolu bulunması gerekmektedir. Bu amaçla toplayıcı yüzeyine absorbtansı ve emitansı yüksek olan bir mat si-

yah boyanın sürülmesi düşünülmüştür. Piyasada 120°C'ye kadar dayanan mat siyah boya bulunmadığı için bir gaz sobası içersinde oluşan is alınarak gaz yağı ile karıştırılmış ve toplayıcının ön yüzeyine iki defa sürülmüştür. Taşınım kayıpları ile büyük dalga boylarındaki ışınım kayıplarını azaltabilmek için kalınlığı 4 mm olan bir cam örtü kullanılmıştır. Yutucu yüzey ile cam arasındaki aralık 50 mm olarak seçilmiştir.

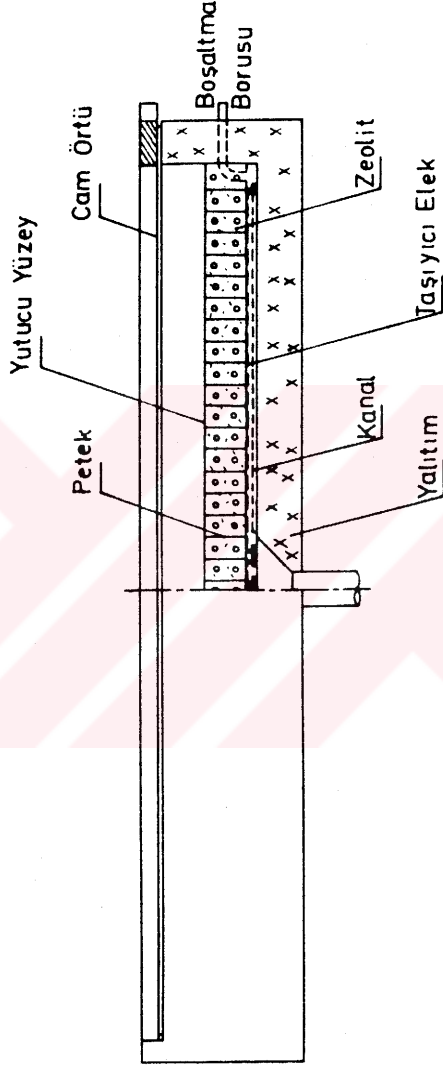
İstanbul'da 30° eğik düzleme düşen maksimum ışınım enerjisi ile toplayıcı yüzeyine düşmesi gereken ışınım enerjisi gözönüne alınarak toplayıcının yüzey alanı $(0,975 \times 0,595) = 0,58 \text{ m}^2$ olarak seçilmiştir. Kullanılan ZX-zeoliti-nin özgül ağırlığı $0,64 \text{ kg/dm}^3$ olduğundan, zeolit tabakası kalınlığının 47 mm olması gerekmektedir. Toplayıcı içine yerleştirilecek aliminyum petek nedeni ile bu kalınlık 50mm olur.

Toplayıcı kabı 0,5 mm'lik bakır levhadan imal edilmiştir. 980x600x60 mm boyutlarında olup yalnız dik kenarlarından lehimlenmiştir. İç yüzeyi tamamen kalayla kaplanmıştır.

Isıyı yutucu yüzeyden zeolite iyi ve uniform bir şekilde iletmek, toplayıcı kabını vakuma karşı mukavim yapmak ve aynı zamanda buhar akışını kolaylaştırmak için (Şek. 4.3)'te görüldüğü gibi toplayıcı içersine kalınlığı 1 mm olan aliminyumdan delikli bir petek yerleştirilmiştir.

Peteğin boşlukları içersine zeolit doldurulmuştur. Zeolitten çıkan buharı toplamak için Peteğin arka tarafı 1mm aralıklı piriç tellerden imal edilmiş bir taşıyıcı elek ile örtülmüştür. Su buharını toplayıcının çıkış borusuna geçmesi için ayrıca ortaya doğru yönlendirilmiş aliminyum kanallar yerleştirilmiştir. Toplayıcı, ortasına çıkış (giriş) borusu lehimlenmiş 0,5 mm'lik bakır kapak ile lehimleyerek kapatılmıştır.

Toplayıcının arka ve yan yüzeyleri kalınlığı 50 mm olan cam yünü ile yalıtılmıştır. Yalıtım tabakası kalınlığı 0,1 mm olan bir aliminyum levha ile örtülerek muhafaza edilmiştir. Muhafaza ile toplayıcı arasındaki temas yüzeylerinde ısı transferini önlemek için araya 2 mm kalınlığında koruyucu

Şek. 4.3: Toplayıcı.

yalıtım bandı yerleştirilmiştir.

Toplayıcının yutucu yüzeyi ile arka yüzeyinin orta noktalarının sıcaklıklarını ölçmek için iki adet demir-konstantan termokupl bağlanmıştır. Ayrıca termokuplun ışınım maruz olan kısımları aliminyum kağıt ile sarılmıştır.

Sistemi boşaltmak maksadı ile toplayıcı kabının en üst noktasına iç çapı 8 mm bir boru lehimlenmiştir. Civalı manometreyi bağlamak için çıkış borusuna iç çapı 2 mm uzunluğu 40 mm bir boru kaynak edilmiştir.

4.6. Yoğuşturucunun Şekillendirilmesi

Desorpsiyon sırasında meydana gelen su buharını yoğuşturmak ve soğutma sırasında buharlaştırıcıdan gelen su buharının toplayıcıya akışını sağlayan yoğuşturucuda, basınç kayıplarının en az olması için gerekli tedbirler alınmıştır. Yoğuşturucu içersinde akışın düzgün olmasına dikkat edilmiş ve ısı geçişini arttırmak üzere ısı geçiş yüzeyi imkan verdiği derecede büyük tutulmuştur.

Deneylerde toplayıcıya düşen ışınının şiddeti ortalama olarak 900 W/m^2 (Bölüm 4.10.1) olup, toplayıcının ısı kapasitesi yaklaşık $44,17 \text{ kJ/}^\circ\text{C}$ ve ışınlama başlangıcında toplayıcının ani verimi η_{ta} yaklaşık 0,8 olur. Bu durumda zeolitin ışınlama başlangıcından itibaren $t_{desB} = 48^\circ\text{C}$ sıcaklığına kadar yükselmesi için geçecek zaman yaklaşık olarak 40 dakika olur. $19440 \text{ kJ/m}^2\text{gün}$ 'lük toplam ışınım enerjisi elde edebilmek için yukarıda belirtilen ışınım şiddetinde 6 saat süre ile ışınlama yapmak gerekmektedir. Dolayısıyla yoğuşma zamanının yaklaşık 5,35 saat dolaylarında olacağı görülür. Buradan yoğuşturucunun ortalama ısıl gücü veya birim zamanda yuttuğu yoğuşma ısısı 392 kJ/h olur ve buna bağlı olarak yoğuşan su miktarının ortalama $0,157 \text{ kg/h}$ olduğu hesaplanır.

Yoğuşturucuda 32 mm çapında bir bakır boru kullanılmıştır. Yukarıda verilen değerler gözönüne alınırsa boru içersindeki akışın laminar olduğu görülür. Soğutma suyu,

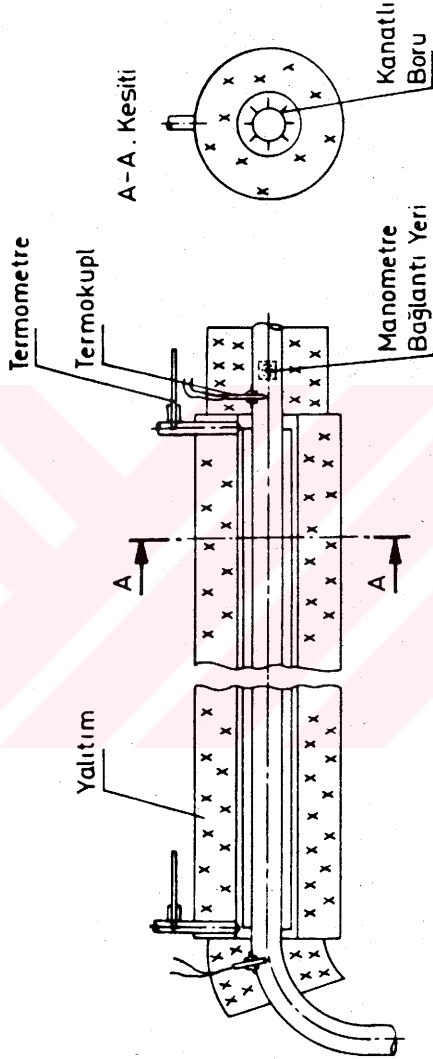
sisteme bir sabit seviye kabından ve sabit sıcaklıkta verilmekte olup suyun debisi 1,85 lt/dak'dır.

Sistemde kullanılan yoğuşturucu (Şek. 4.4)' te görülmektedir. Yoğuşturucu gömleği 70 mm çapında olan P.V.C. plastik borudan yapılmış olup ısı transferi yüzeyini oluşturan bakır boru üzerine sekiz adet 1 mm kalınlığında ve 10 mm genişliğinde bakır şerit lehimlenmiş ve böylece yüzey alanı genişletilmiştir. Yukarıda verilen değerler gözönüne alınarak yoğuşturucu borusunun uzunluğu 85 cm olarak hesaplanmıştır. Yoğuşan suyun kolayca akabilmesi için boru 5° meyilli olarak yerleştirilmiştir. (Şek. 4.4)' te görüldüğü gibi giriş ve çıkışa yerleştirilen termokupller ve termometreler yardımı ile buhar ve soğutma suyu giriş ve çıkış sıcaklıkları ölçülmektedir. Yoğuşturucu çevresinde 50 mm kalınlığında cam yünü yalıtım kullanılmaktadır.

4.7. Buharlaştırıcı

Adsorpsiyon (soğutma) sırasında buharlaştırmanın meydana geldiği buharlaştırıcı aynı zamanda desorpsiyon sırasında yoğuşan suyu depolamak için bir kap olarak kullanılmaktadır. Kap (buharlaştırıcı) içersinde su miktarının sürekli olarak ölçülmesi amacı ile üzerinde taksimat bulunan 2 lt hacminde bir cam kap kullanılmıştır. Adsorpsiyon (soğutma) safhasında sistem içersindeki basınç yaklaşık olarak 0,87 kPa kaldığından buharlaştırıcıda birim zamanda buharlaşan su miktarı zeolitin birim zamanda adsorbe ettiği su miktarına yaklaşık olarak eşittir. Kuru ZX-zeolitin yalnız Shigeishi [4] tarafından verilmiş bulunan ve 10 mmHg basınçta adsorpsiyon kapasitesinin zamana bağlı olarak değişimini veren eğri mevcuttur. Deney koşullarının da buna yakın olduğu gözönünde tutulunca ZX-zeolitin kapasitesinin $X_0 = 19,8$ (doymamış) olan $X_0 = 24,6$ (doymuş) değerine yükselebilmesi için yaklaşık 16 saat geçeceği hesaplanır. Sistemde saatte ortalama ~ 52 gm su buharlaşmaktadır. Buna göre 0,87 kPa basıncında buharlaştırıcı soğutma gücü yaklaşık 131 kJ/h ve toplam soğutma

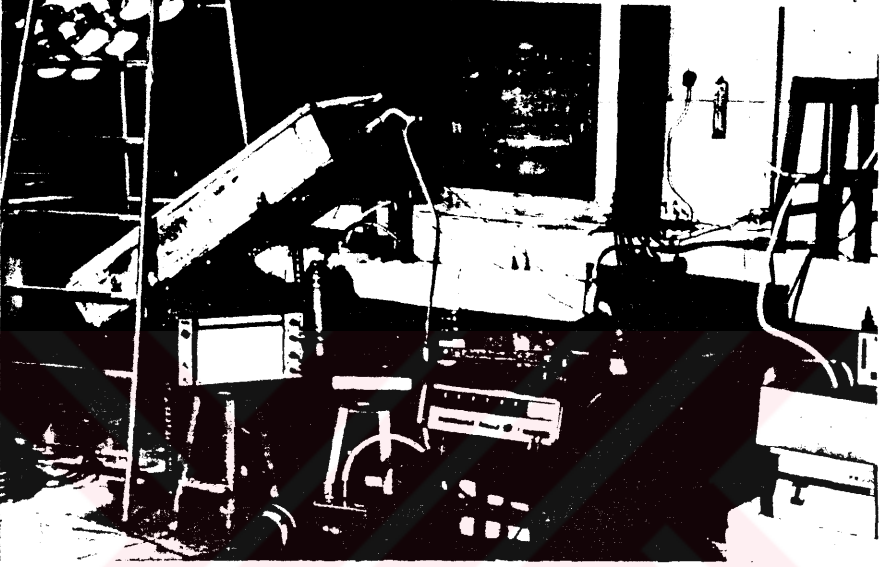

Şek. 4.4: Yoğuşturucu.

enerjisi - 2100 kJ/gün'dür.

(Şek. 4.5)' de deney tesisatının genel görünüşü bulunmaktadır.

Şek. 4.5: Tesisatın genel görünümü.

4.8. Deneyleerin Yapılışı

0,87-6 kPa basınçlar arasında çalıştırılan sistemin ek yerleri lehimle ve özel yapıştırıcılar kullanarak sızdırmaz hale getirildikten sonra (Şek. 4.2)' de 17 ile işaretlenmiş bulunan vakum pompası çalıştırılır ve sistem boşaltılır. Sistem yaklaşık 24 saat vakum altında tutulduktan sonra sızdırmazlık kontrolü yapılır.

4.8.1. Zeolitin Su İle Doyurulması

Buharlaştırıcı kabı üzerinde su seviyesi işaretlendikten sonra vakum pompası bir süre çalıştırılır ve sistemin basıncı ortalama olarak 0,87 kPa 'a düşürülerek suyun buharlaşması sağlanır. Bu işlem su seviyesinde herhangi bir

değişiklik meydana gelmeyinceye kadar aralıklı olarak 3 gün süre ile tekrarlanır. Böylece toplayıcı içersinde bulunan zeolitin su ile doyması sağlanmış olur.

4.8.2. Işınım Şiddetinin Ölçülmesi

Toplayıcı yüzeyi simetrik olarak dört eşit parçaya ayrıldıktan sonra bu parçalardan her biri üzerinde cama paralel olarak gezdirilen bir piranometre ve buna bağlı olan digital bir integratör yardımı ile çok sayıda noktada ışınım şiddeti ölçülür. Bu ölçmelerde yapılan hata $\pm$ %4 mertebesindedir.

4.8.3. Yoğuşma Basıncının Kontrolü

Bir taşmalı kap kullanılarak ışınlama sırasında yoğuşturucudan geçen soğutma suyunun debisi sabit tutulmuştur. Soğutma suyu sıcaklığı ise (Şek. 4.2)'de 15 ile gösterilen termostat yardımı ile $\pm$ 0,5°C mertebesinde sabit tutulabilmektedir. Işınlama safhasında belirli bir soğutma suyu sıcaklığı için 7 ile işaretlenen manometrede (Şek. 4.2) yoğuşma basıncı okunur. Atmosfer basıncı İ.T.Ü. Meteoroloji laboratuvarında kalibre edilen bir barometre yardımı ile ölçülmüş ve yoğuşma basıncının hesaplanmasında kullanılmıştır. Böylece buhar tabloları yardımı ile yoğuşma sıcaklığının $\pm$ %2,5 hata ile belirlenmesi mümkün olmuştur.

4.8.4. Toplayıcı Sıcaklığının Ölçülmesi

(Şek. 4.2)'de görüldüğü gibi toplayıcı ön (yutucu) yüzeyinin sıcaklığı ile toplayıcı çıkış sıcaklığı iki girişli kaydedici bir potansiyometre yardımı ile, toplayıcı arka yüzey sıcaklığı ile yoğuşturucu çıkış sıcaklığı ise göstergeli bir potansiyometre yardımı ile ölçülmüştür. Kullanılan termokupllar ve potansiyometreler, topraklama koşulları ve sistemdeki diğer cihazların durumu dikkate alınarak,

deneylerden önce benzer şartlarda kalibre edilmiştir. Bu ölçmelerdeki hata $\pm$ %2 mertebesinde dir. Soğutma suyunun giriş ve çıkış sıcaklıkları okuma hassasiyeti $\pm$ 0,1°C olan civalı termometreler ile ölçülmüştür.

4.8.5. Yoğuşan ve Buharlaşan Su Miktarlarının Belirlenmesi

Buharlaştırıcı kabı üzerine yerleştirilen verniye taksimatlı bir ölçek yardımı ile ışınlama ve adsorpsiyon (soğutma) safhalarında yoğuşan ve buharlaşan su miktarı $\pm$ 2 ml hassasiyetle her yarım saatta bir ölçülmüştür. Bu ölçmeler yapılırken sıcaklık ve basınçlar da kaydedilmiştir.

4.9. Deneylerde Kullanılacak Parametrelerin Tayini

Sistemin davranışını izlemek ve parametreleri tayin etmek amacıyla, deneylerde ışınlama safhasında ortalama yoğuşma sıcaklığı $\bar{t}_c$ ve başlangıç adsorpsiyon kapasitesi X_B değişken olarak seçilmiştir. Ayrıca ışınım şiddeti I ve ışınlama süresi Z ile birlikte toplayıcıya düşen ışınım enerjisi Q_r değiştirilmiş ve ışınlama süresince her yarım saatta bir yoğuşan suyun hacmi, sıcaklıklar ve basınçlar ölçülmüştür. Adsorpsiyon (soğutma) safhasında zeolitin başlangıç adsorpsiyon kapasitesi ve ortalama buharlaşma sıcaklığı değiştirilmiş ve her yarım saatta bir adsorbe edilen suyun hacmi ile buharlaşma basıncı ölçülmüştür. Yapılan deneylerde aşağıdaki hususlar tesbit edilmiştir.

1- Adsorpsiyon (soğutma) safhasında toplayıcıdaki zeolitin su adsorpsiyon hızı; hava şartlarına, bu safhadaki adsorpsiyon çiftinin davranışına ve sistemin özelliklerine bağlıdır. Ayrıca buharlaştıracıdaki buharlaşma geç başlatılması veya adsorpsiyon (soğutma) safhasının kısa tutulması zeolitin doymuş hale gelmesine zaman bırakmaz. Bu taktirde zeolit ortam sıcaklığında ve doymaması durumunda ışınlama başlarsa zeolitin adsorpsiyon kapasitesi aynı koşullardaki doyma kapasitesinden daha küçük olur. Burada zeolitin ışınlama baş-

langıcında adsorpsiyon kapasitesi genel olarak X_B ile, doymuş zeolitin adsorpsiyon kapasitesi ise X_{BD} ile gösterilir.

Işınlama başlangıcında zeolitin adsorpsiyon kapasitesi X_B , aynı sıcaklıktaki doyma kapasitesi X_{BD} 'ye ne kadar yakınsa, sistemin soğutma etki katsayısı da o kadar büyük olmaktadır. Bunun nedeni başlangıçta zeolitin doymuş olarak bulunması halinde desorpsiyon sıcaklığının ve ısıısının daha küçük olmasıdır. Zeolit doymadan ışınlamaya başlanırsa doyma sıcaklığına erişilmesi için zeolitin ayrıca ısıtılması gerekir. Bu şekilde doymuş zeolit kullanıldığı halden farklı olarak zeolitin desorpsiyon yapmadan ışınım ile ısıtılması sistemin soğutma etki katsayısını düşürür.

2- Yoğuşma basıncının yükselmesi sistemin desorpsiyon başlangıç sıcaklığının yükselmesine ve yoğuşmanın gecikmesine neden olur. Ayrıca yüksek basınçta zeolitin adsorpsiyon doyma kapasitesi daha büyük olduğundan desorbe edilen su miktarı daha az olur.

3- Yoğuşma sıcaklığının ortalama değeri sabit kalmak şartı ile farklı yoğuşma basınçlarda yapılan deneylerde, eşit zaman aralıklarında yoğuşan su miktarının yaklaşık olarak aynı kaldığı görülmüştür.

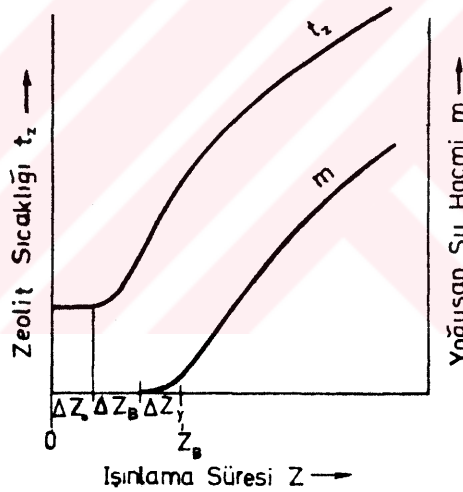
4- Adsorpsiyon (soğutma) safhasında buharlaştırıcı sıcaklığına tekabül eden basınç küçüktür. Bu basıncın daha hassas ölçülebilmesi için (McLeod) manometresi [35] ve civalı barometre gibi ölçü cihazları gerekmektedir.

5- Adsorpsiyon (soğutma) safhasında buharlaştırıcı sıcaklığı yükselince sistemin basıncı da yükseldiğinden zeolitin adsorpsiyon kapasitesi ve adsorpsiyon hızı artar. Neticede birim zamanda buharlaştırıcıda buharlaşan su ve çevreden çekilen ısı da artar.

6- Adsorpsiyon (soğutma) safhasına geçildiği zaman toplayıcının cam örtüsü kaldırılırsa ısı geçişinin iyileşmesi neticesi adsorpsiyon hızı da artar.

7- Işınım şiddeti arttıkça birim zamanda yoğuşan su miktarı da artar. Ancak deney değişik ışınım şiddeti kullanarak ve ışınım süresini değiştirmek suretiyle tekrarlanırsa belirli bir toplam ışınım enerjisi ile elde edilen yoğuşan su miktarı da yaklaşık olarak aynı kalır. Bu nedenle deneylerde ışınım şiddetini sabit tutmak ve ışınlama süresini değiştirmek yeterli olmaktadır.

8- Işınımın toplayıcıya ilk düştüğü anda yutucu yüzey ile metal kısımların sıcaklığı artmaya başlar (Şek. 4.6)' da görüldüğü gibi doymuş zeolit halinde zeolitin sıcaklığının artması belirli bir ΔZ_0 ışınlama süresi geçtikten sonra başlar. Bundan sonra sistemin ΔZ_B süresi içerisinde basıncı

Şek. 4.6: Zeolit sıcaklığı t_z ve yoğuşan su miktarı m 'nin zamana bağlı olarak değişmesi.

P_e 'den $\bar{P}_c$ 'ye yükselirken zeolitin sıcaklığı da t_ζ 'den t_{desB} 'ye yükselir ve yoğuşma başlar. Bundan sonra yoğuşturucu yüzeyleri üzerinde su damlacıkları belirir ve belirli bir ΔZ_y süresi içerisinde söz konusu yüzeyler bir miktar su damlacıkları ile örtüldükten sonra taksimatlı cam kabına su akmaya

başlar. Yoğuşturucu yüzeylerde biriken su miktarı ihmal edilirse, cam kaba akan ilk su damlası, sistemde desorpsiyonun (yoğuşmanın) başladığı an'ı gösterir. Dolayısıyla cam kabta toplanan su miktarı zeolitte eksilen su miktarına eşit olduğu kabul edilebilir.

9- Sistem vakum altında bulunması ve vakumun deneylerde değişmesi nedeniyle sistemin tüm ek yerlerinin aralıklı olarak sızdırmazlık kontrolü yapılması gereklidir.

4.10. Deney Değişkenlerinin Tesbiti

Yukarıda açıklanan bulgular göz önüne alınarak deneyler I ışınım şiddeti sabit tutularak değişik ışınlama süresi Z , başlangıç adsorpsiyon kapasitesi, X_B ve ortalama yoğuşma sıcaklığı, $\bar{t}_c$ değerlerinde tekrarlanmıştır. Deney sonuçları bu parametrelerin fonksiyonu olarak değerlendirilerek her birinin etkisi ayrıntılı olarak incelenmiştir (Bölüm 5).

4.10.1. Işınım Şiddetinin Tesbiti

Deneylerde Tchernev 1000 W/m^2 lık Guilleminot ise 800 W/m^2 lık sabit ışınım şiddeti kullanmışlardır [16, 17]. İstanbul'da yaz aylarında ölçülen en yüksek ışınım şiddeti göz önünde tutularak bu çalışmada yapılan deneylerde ayrıca 900 W/m^2 'lik sabit ışınım şiddeti kullanılmıştır. Bu koşulda $Z=0-6$ saatlik bir ışınlama süresi için toplayıcıya düşen maksimum ışınım enerjisi $Q_r=11275,2 \text{ kJ}$ olur.

4.10.2. Işınlama Başlangıcındaki Adsorpsiyon Kapasitesinin Seçimi

(Bölüm 4.3)'te açıklandığı gibi Zeolitin $t_{ad}=25^\circ\text{C}$ ve $P_e=0,87 \text{ kPa}$ 'a tekâbul eden adsorpsiyon doyma kapasitesi $X_{BD}=\% 24,6$ olur. Işınlama safhasında desorbe edilen suyun tümü soğutma safhası yaklaşık 16 saat içerisinde adsorbe edilir. Deneyler ayrıca kısa adsorpsiyon süresi sonunda elde

edilen ve adsorpsiyon kapasitesi $X_B = \% 23,8$ ve $X_B = \% 23$ olan doymamış zeolit için de tekrarlanmıştır.

4.10.3. Yoğuşma Sıcaklığının Seçilmesi

Absorpsiyonlu soğutma sisteminde maksimum yoğuşma sıcaklığının 40°C olduğu dikkate alınarak deneyler $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$, $\bar{t}_c = 43^\circ\text{C}$ ve $\bar{t}_c = 47^\circ\text{C}$ ortalama yoğuşma sıcaklıklarında tekrarlanmıştır.

Yukarıdaki koşullara uygun ölçme değerleri (Bölüm 5)'te değerlendirilmiştir.

5. DENEY SONUÇLARI

5.1. Bulgular

(Bölüm 4.10)'da açıklandığı üzere ışınlama safhasında seçilen ışınlama süresi Z'nin, ışınlama başlangıcındaki zeolit'in su adsorpsiyon kapasitesi X_B 'nin ve ortalama yoğuşma sıcaklığı $\bar{t}_c$ 'nin muhtelif değerleri için yapılan deneylerde elde edilen sonuçlar (Tablo 5.1-5.3)'te verilmiş ve (Şek.5.1-5.9)'daki diyagramlarda gösterilmiştir. Bu tablolarda ve diyagramlarda yoğuşan su miktarı ile (Bölüm 4.8.4)'te belirtildiği gibi kalibrasyon eğrisi yardımı ile tesbit edilen toplayıcı ön (yutucu) ve arka yüzey sıcaklıklarının ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi görülmektedir.

Başlangıçta henüz yoğuşmanın başlamadığı süre içinde alınan enerji duyulur ısıya dönüşür. Ayrıca toplayıcı sıcaklığının düşük olması nedeniyle toplayıcı verimi de yüksektir. Dolayısıyla ışınlama başlangıcından itibaren yoğuşma başlangıcına kadar toplayıcı sıcaklığı hızla yükselir. Yoğuşturucu çıkışında ilk su damlacığının belirmesi ile deney koşullarında toplayıcının desorpsiyon sıcaklığına eriştiği anlaşılır. Bu andan itibaren toplayıcı sıcaklığındaki artma hızı azalır.

Yoğuşma başlangıcında henüz sıcaklığın düşük olması nedeniyle toplayıcı verimi yüksek olur ve zeolit'in adsorpsiyon doyma kapasitesinin büyük olması nedeniyle de desorpsiyon (veya adsorpsiyon) ısısı küçük olur. Dolayısıyla birim zamanda yoğuşan su miktarı fazla olur. Işınlama süresi büyüdükçe toplayıcı ani veriminin düşmesi ile toplayıcı (veya zeolit) sıcaklığının artışı yavaşlar ve neticede yoğuşan su azalır.

(Şek. 5.1-5.3)'te $\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$ ortalama yoğuşma sıcaklığına ait desorpsiyon eğrileri incelenirse, zeolit'in ışınlama başlangıcındaki adsorpsiyon kapasitesi X_B 'nin % 24,6'dan % 23'e kadar azalması sonucunda 6 saatlik ışınlama süresinde yoğuşan toplam su miktarının 0,243 oranında azaldığı görülür. Bu oran $\bar{t}_c=43^\circ\text{C}$ için 0,260 ve $\bar{t}_c=47^\circ\text{C}$ için de 0,283

Tablo 5.1

$\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$ sıcaklığında ışınım enerjisi Q_r 'ye tekabül eden toplayıcı sıcaklıkları $t_{t\ddot{o}}$, t_{ta} ve yoğuşan su miktarı m_v

Zaman	Q_r	$x_B = \% 24,6$			$x_B = \% 23,8$			$x_B = \% 23$		
		$t_{t\ddot{o}}$	t_{ta}	m_v	$t_{t\ddot{o}}$	t_{ta}	m_v	$t_{t\ddot{o}}$	t_{ta}	m_v
Saat	kJ	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml
1,0	1879,2	57,0	45,5	154	61,5	49,0	106	65,0	52,0	50
1,5	2818,8	65,5	52,5	260	69,5	56,0	200	72,5	58,5	146
2,0	3758,4	73,0	59,5	354	77,0	61,5	290	79,5	63,5	232
2,5	4698,0	79,5	65,0	442	83,0	67,0	364	85,0	68,5	304
3,0	5637,6	86,0	70,5	522	89,0	72,0	438	90,5	73,5	370
3,5	6577,2	92,0	75,5	596	94,0	76,5	502	96,0	78,0	432
4,0	7516,8	97,0	80,0	666	99,0	80,5	562	100,5	82,0	484
4,5	8456,4	101,5	84,0	726	103,0	84,5	618	105,0	85,5	532
5,0	9396,0	105,5	87,5	776	107,0	87,5	672	109,0	89,0	576
5,5	10335,6	109,5	90,5	818	110,0	90,5	712	112,0	92,0	616
6,0	11275,2	112,5	93,0	856	113,0	93,0	748	115,0	95,0	648

Tablo 5.2

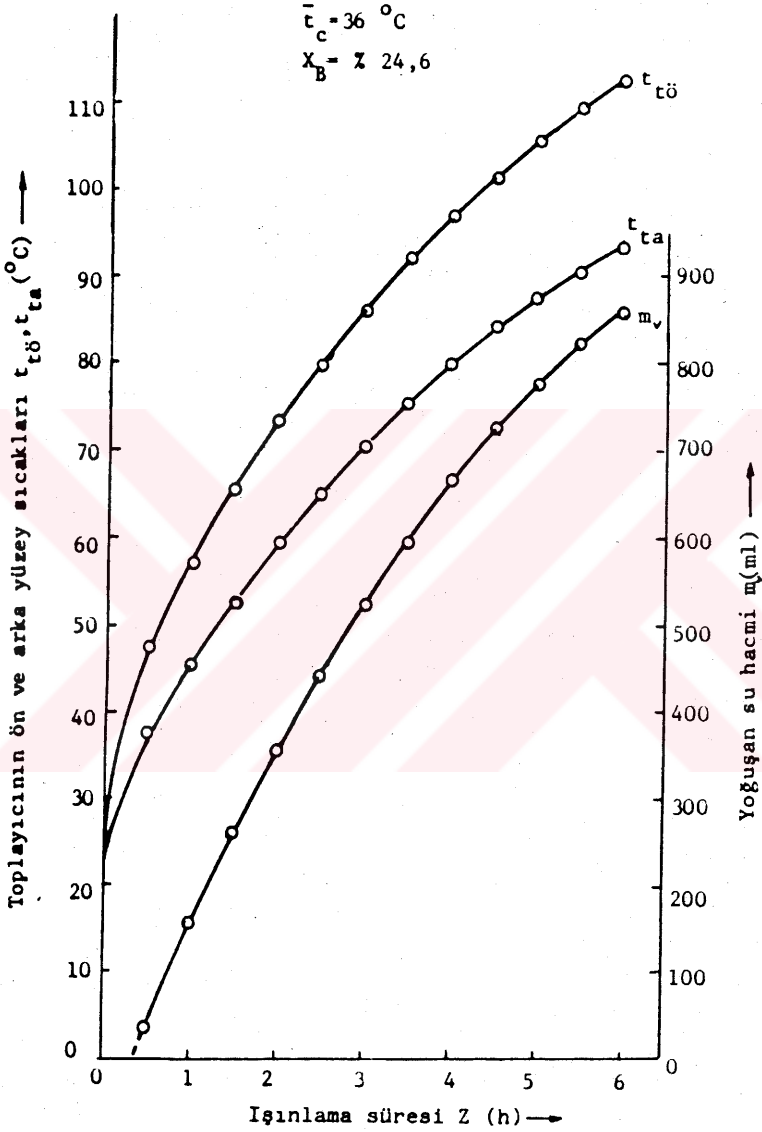
$\bar{t}_c = 43^\circ\text{C}$ sıcaklığında ışınım enerjisi Q_r 'ye tekabül eden toplayıcı sıcaklıkları $t_{tö}$, t_{ta} ve yoğuşan su miktarı m_v .

		$X_B = \% 24,6$			$X_B = \% 23,8$			$X_B = \% 23$		
Zaman	Q_r	$t_{tö}$	t_{ta}	m_v	$t_{tö}$	t_{ta}	m_v	$t_{tö}$	t_{ta}	m_v
Saat	kJ	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml
1,0	1879,2	59,5	47,5	100	62,5	49,5	50	66,0	51,5	14
1,5	2818,8	67,5	55,0	194	70,5	56,5	142	74,5	59,0	94
2,0	3758,4	75,0	62,0	282	78,0	62,5	232	80,5	65,0	172
2,5	4698,0	82,0	67,5	360	85,5	67,5	314	87,0	70,5	242
3,0	5637,6	88,5	72,5	434	91,5	72,5	388	93,0	75,5	308
3,5	6577,2	94,0	77,5	500	97,0	77,5	454	98,5	80,0	370
4,0	7516,8	99,0	82,0	564	102,0	82,5	514	103,0	84,5	426
4,5	8456,4	103,5	85,5	624	106,0	86,5	560	106,5	88,5	466
5,0	9396,0	107,0	89,0	674	109,5	90,0	600	110,0	92,0	506
5,5	10335,6	110,0	92,0	720	112,5	93,5	636	112,5	94,5	536
6,0	11275,2	113,0	94,5	754	115,0	96,0	656	115,0	97,0	558

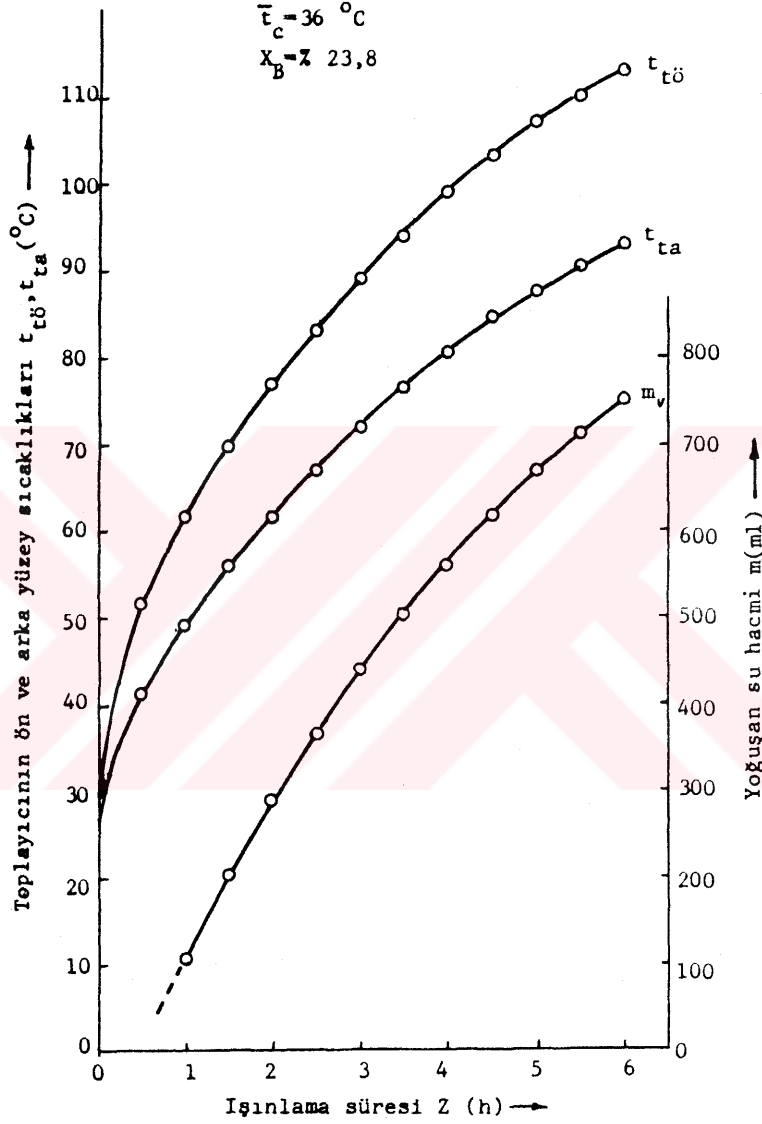
Tablo 5.3

$\bar{t}_c = 47^\circ\text{C}$ sıcaklığında ışınlım enerjisi Q_r 'ye tekabül eden toplayıcı sıcaklıkları $t_{t\ddot{o}}$, t_{ta} ve yoğuşan su miktarı m_v

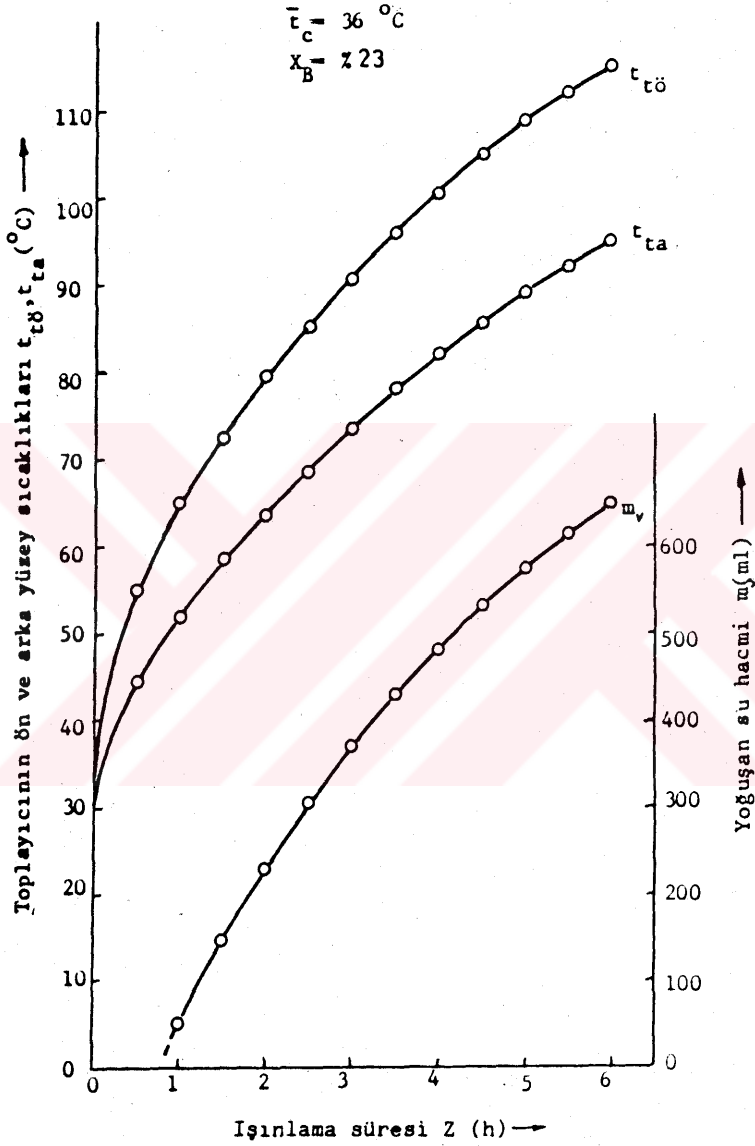
Zaman	Q_r	$x_B = \% 24,6$			$x_B = \% 23,8$			$x_B = \% 23$		
		$t_{t\ddot{o}}$	t_{ta}	m_v	$t_{t\ddot{o}}$	t_{ta}	m_v	$t_{t\ddot{o}}$	t_{ta}	m_v
Saat	kJ	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml	$^\circ\text{C}$	$^\circ\text{C}$	ml
1,0	1879,2	62,0	49,5	52	64,5	51,5	16	66,5	53,5	0
1,5	2818,8	70,0	56,0	144	72,5	59,5	108	75,0	60,5	50
2,0	3758,4	77,0	62,0	224	79,5	65,5	188	82,0	66,0	132
2,5	4698,0	83,5	67,5	306	85,5	71,0	264	88,0	72,0	196
3,0	5637,6	90,0	72,5	384	91,5	76,0	330	93,5	77,0	254
3,5	6577,2	95,0	77,5	452	97,0	81,0	394	98,5	81,5	306
4,0	7516,8	99,5	82,5	512	101,5	85,5	452	103,0	85,5	354
4,5	8456,4	104,5	86,5	568	105,5	89,5	500	108,0	89,5	398
5,0	9396,0	109,0	90,0	620	110,0	93,0	542	112,5	93,0	438
5,5	10335,6	112,5	93,0	660	113,5	96,0	574	115,5	96,0	470
6,0	11275,2	115,5	95,5	692	116,5	98,5	600	118,5	98,5	496

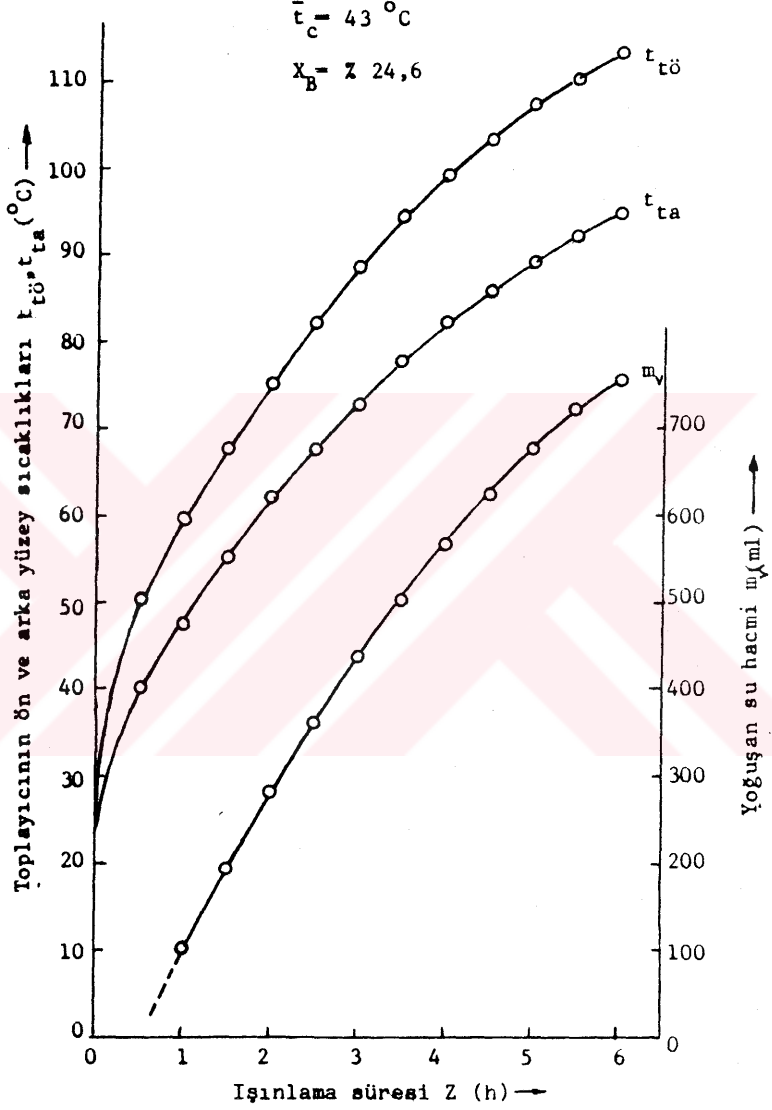
Şek. 5.1 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

Şek. 5.2 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

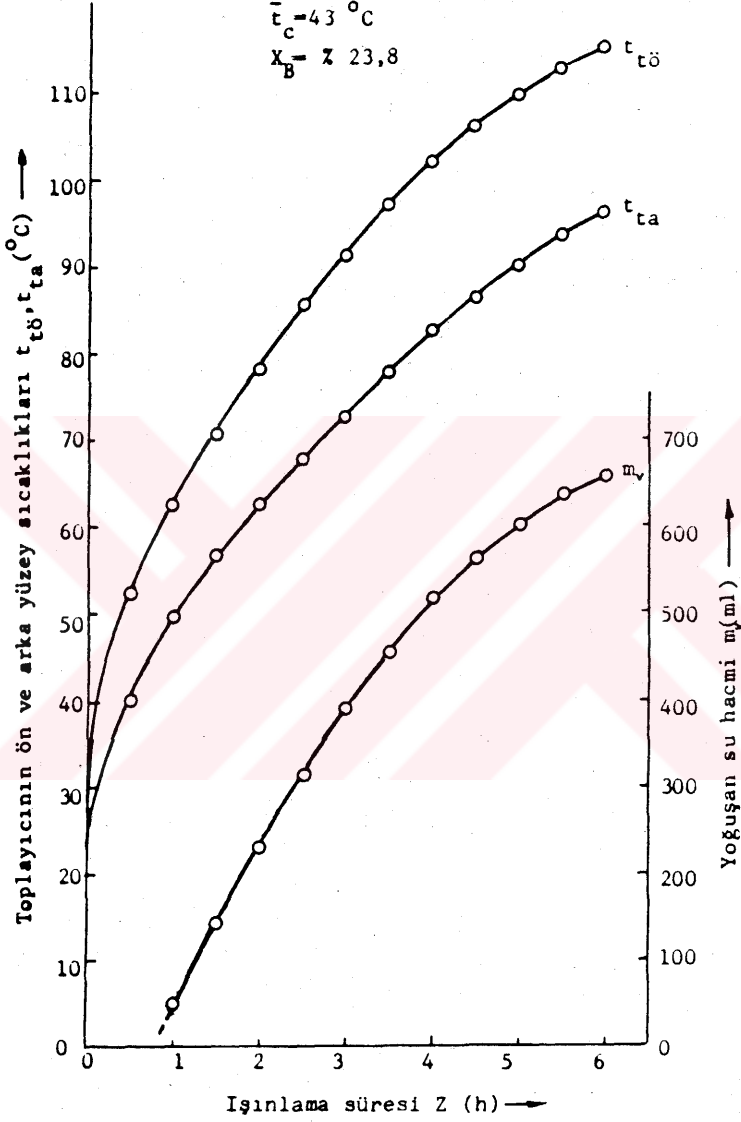

Şek. 5.3 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

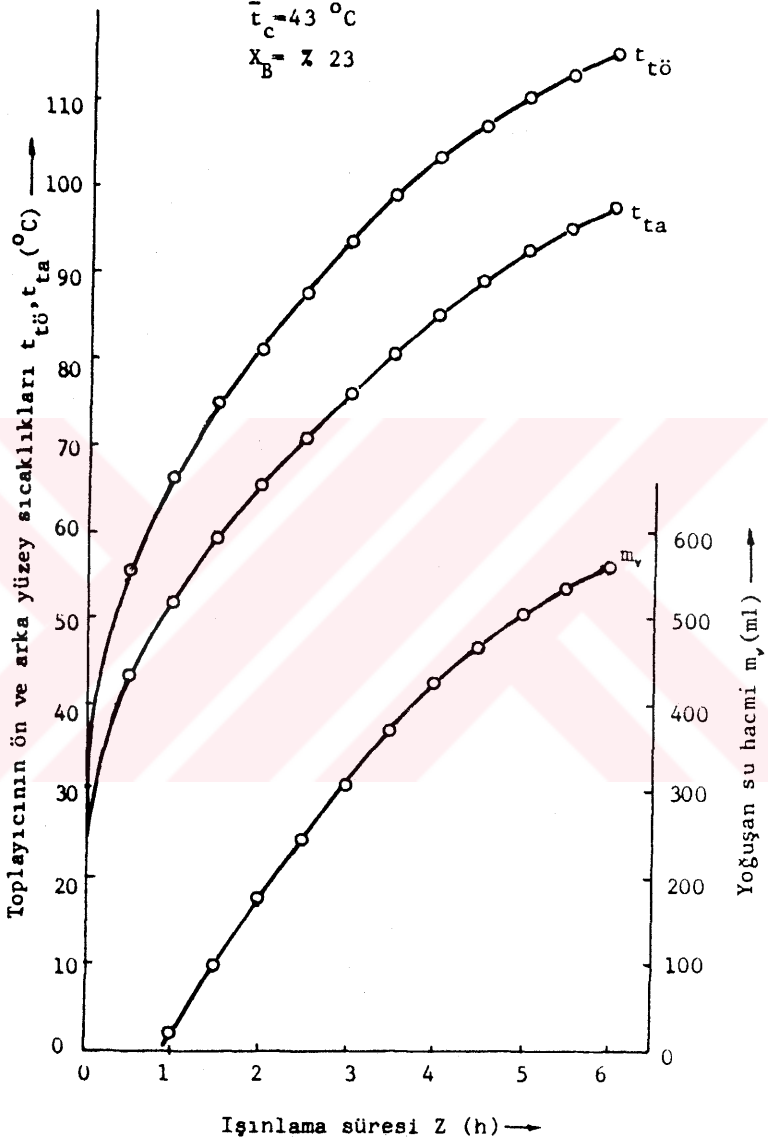

Şek. 5.4 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin işınlama süresine bağılı olarak değışmesi.

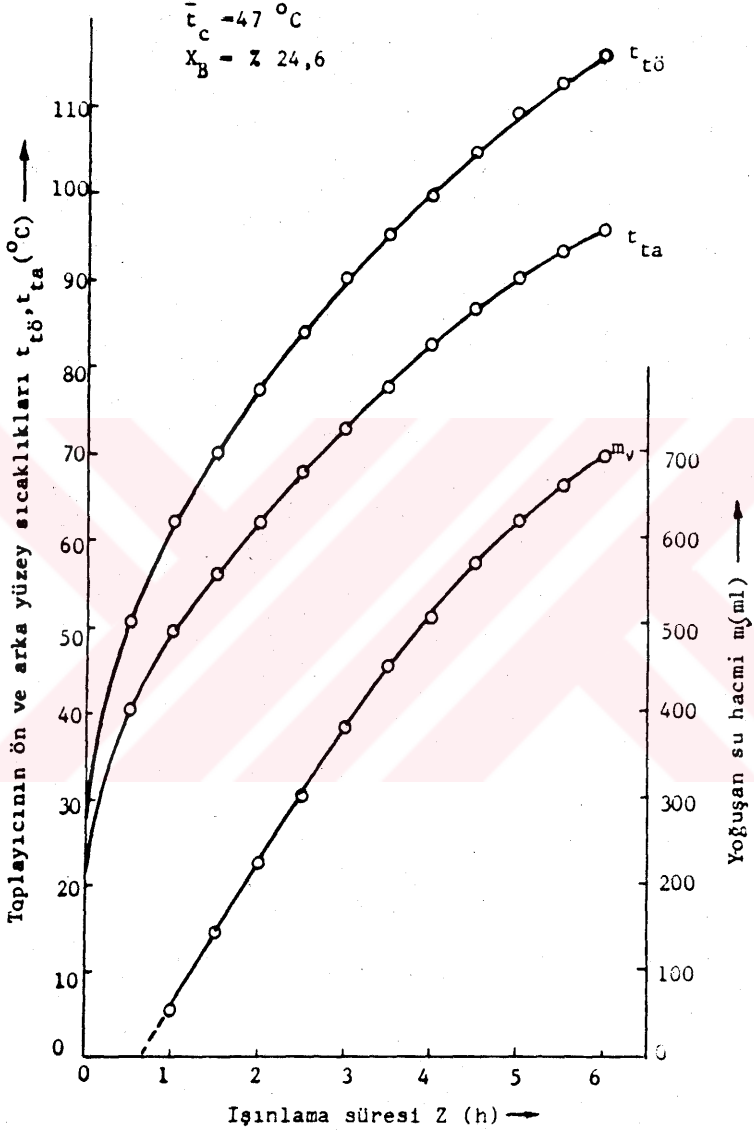

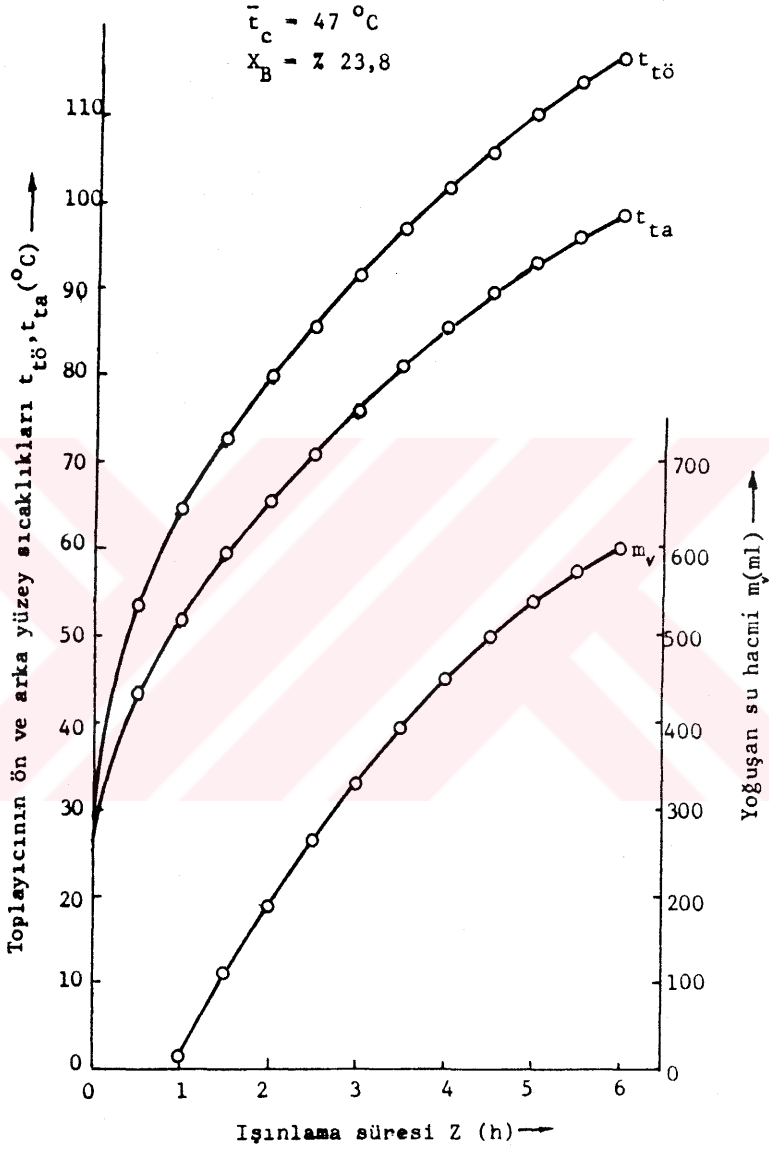
Şek. 5.5 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

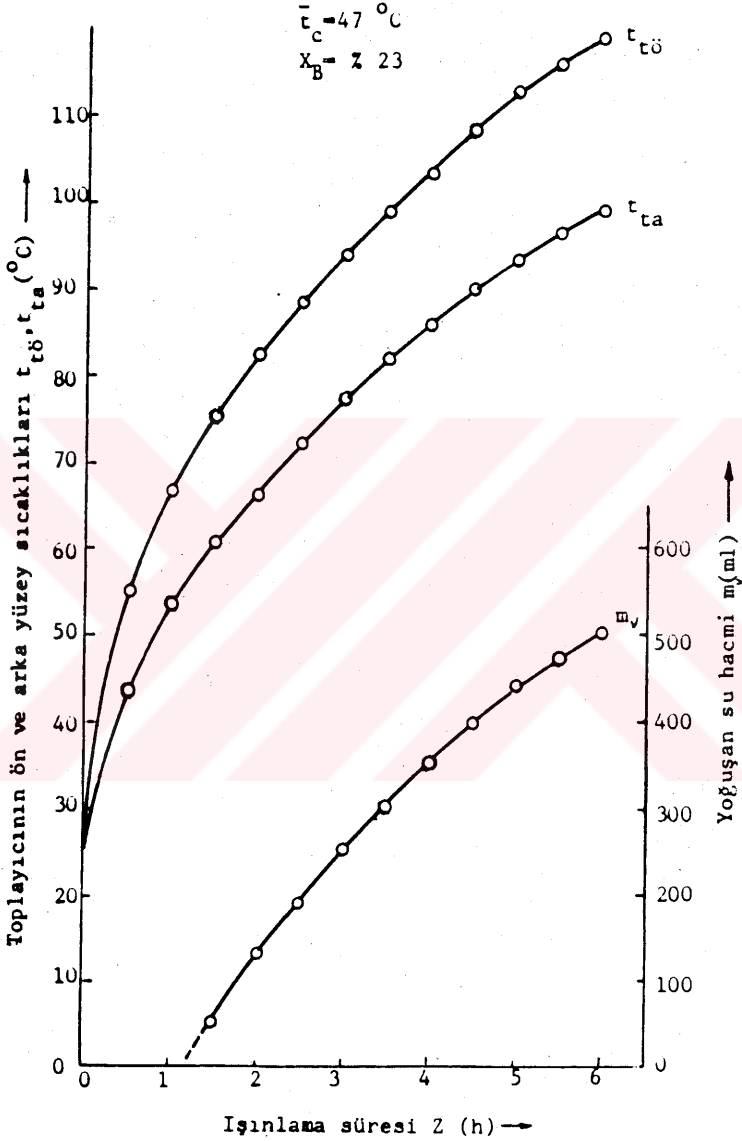
Şek. 5.6 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

Şek. 5.7 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

Şek. 5.8 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

Şek. 5.9 : Toplayıcı yüzey sıcaklıkları ve yoğuşan su hacminin ışınlama süresine bağlı olarak değişmesi.

olur. Görülür ki $\bar{t}_c$ 'nin büyümesi ile söz konusu oranda büyümektedir. Neticede belirli bir Z ışınlama süresi için X_B 'nin küçülmesi ile $\bar{t}_c$ 'nin büyümesi yoğuşan su miktarını azaltacak yönde etki yapmaktadır. Ayrıca ışınlama başlangıcından itibaren yoğuşma (veya desorpsiyon) başlayıncaya kadar toplayıcıya düşmesi gereken Q_B ışınım enerjisi X_B 'nin küçülmesi ve $\bar{t}_c$ 'nin büyümesi ile daha büyük olmaktadır. Desorpsiyon eğrisinin Z eksenini kestiği nokta Z_B 'yi verir ve burada $Q_B = IZ_B$ olur.

5.2. Zeolitin Adsorpsiyon Doyma Kapasitesi

Işınlama safhasında yoğuşan su miktarının ölçülen değerlerini kullanarak zeolitin adsorpsiyon doyma kapasitesi

$$X_o = X_B - \frac{m}{G} 100 \quad (5.1)$$

bağıntısı yardımı ile hesaplanabilir. Elde edilen değerler (Tablo 5.4-5.6)'da verilmiş ve (Şek. 5.10-5.12)'deki diyagramlarda ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak gösterilmiştir. X_o 'ın değişimi incelenirse, X_o 'ın yoğuşma başlangıcında hızlı daha sonra yavaş yavaş azaldığı görülür. Belirli bir $\bar{t}_c$ 'ye ait desorpsiyon eğrileri (X_o) incelenirse, X_B 'nin küçülmesi ile birim ışınım enerjisinde X_o 'ın düşmesinin azaldığı görülür. Ayrıca $\bar{t}_c$ 'nin büyümesi ile birim ışınım enerjisinde X_o 'ın düşmesi daha az olmaktadır.

5.3. Adsorpsiyon Doyma Kapasitesinin Q_r , $\bar{t}_c$ ve X_B Cinsinden İfade Edilmesi

(Şek. 5.10-5.12)'de belirli bir ortalama yoğuşma sıcaklığında ve ışınlama başlangıcında gözönüne alınan zeolitin su adsorpsiyon kapasitesinin değişik değerleri için bulunan adsorpsiyon doyma kapasitesi X_o değerleri Q_r üzerine taşınmış ve birbirlerine benzer bir eğriler demeti elde edilmiştir.

Tablo 5.4
 X_0 değerleri ($\bar{t}_c=36$ °C)

$E = -0.13363546F - 0.5$ $n = 0.8067$

Or K.J	YR= % 24.6			XR= % 25.8			XR= % 25.9		
	X	X	%	X	X	%	X	X	%
	DENEY	FORMÜL	FARK	DENEY	FORMÜL	FARK	DENEY	FORMÜL	FARK
1879.2	23.72	23.62	0.41	23.19	23.06	0.56	22.71	22.56	0.66
2818.8	23.41	23.09	0.19	22.66	22.59	0.30	22.17	22.13	0.16
3758.4	22.58	22.62	-0.17	22.14	22.15	-0.05	21.67	21.72	-0.22
4698.0	22.07	22.18	-0.46	21.72	21.74	-0.11	21.26	21.33	-0.34
5637.6	21.62	21.77	-0.69	21.30	21.36	-0.28	20.89	20.97	-0.39
6577.2	21.19	21.38	-0.86	20.93	20.99	-0.27	20.53	20.61	-0.41
7516.8	20.76	21.01	-1.02	20.59	20.63	-0.22	20.23	20.28	-0.21
8456.4	20.45	20.65	-0.99	20.27	20.30	-0.13	19.96	19.95	0.05
9396.0	20.17	20.31	-0.73	19.96	19.97	-0.04	19.71	19.64	0.37
10335.6	19.93	19.99	-0.31	19.73	19.85	-0.39	19.48	19.33	0.76
11275.2	19.71	19.67	0.19	19.53	19.35	0.91	19.30	19.04	1.35

Tablo 5.5
 X_o değerleri ($\bar{T}_C = 43 \text{ } ^\circ\text{C}$)

R = -0.12239782E-03   n = 0.8003

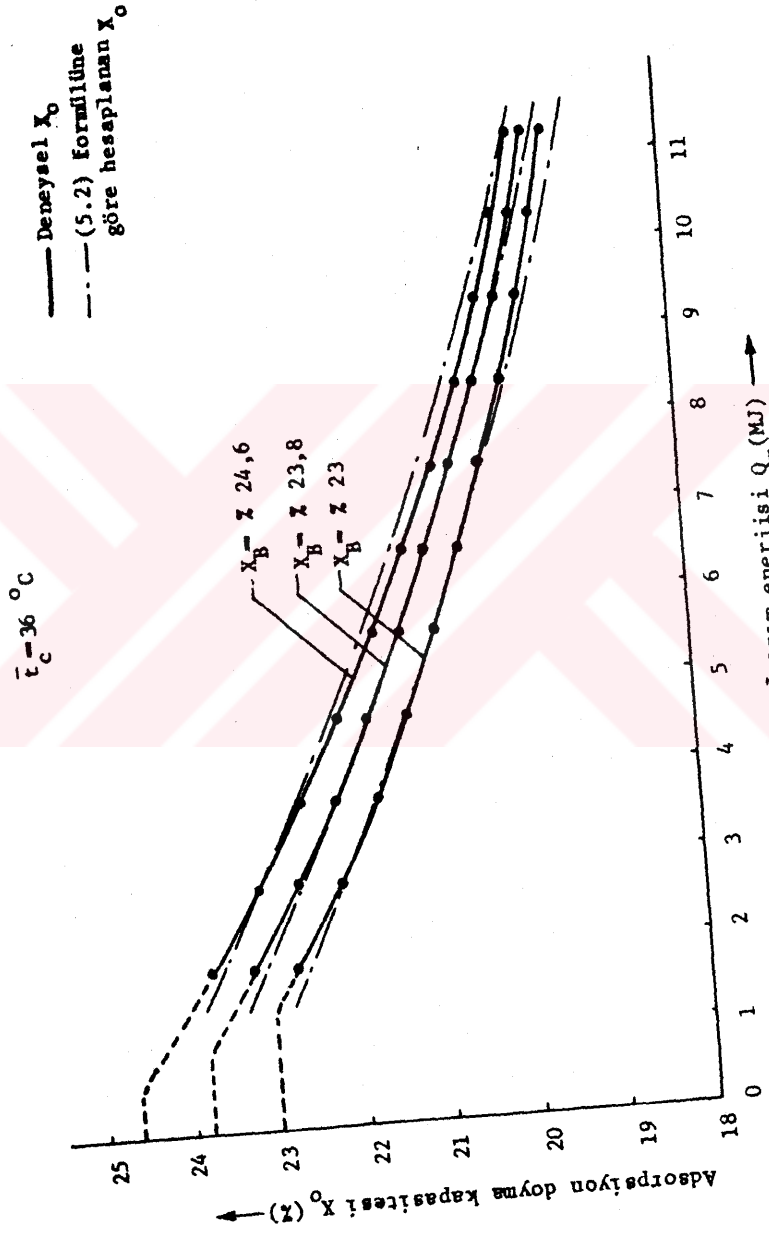
Gr KJ	XB= % 24.6			XB= % 23.8			XB= % 23.0		
	X DENEY	X FORMÜL	% FARK	X DENEY	X FORMÜL	% FARK	X DENEY	X FORMÜL	% FARK
1879.2	24.03	23.92	0.45	23.51	23.38	0.59	22.92	22.90	0.09
2818.8	23.49	23.40	0.38	22.99	22.92	0.29	22.46	22.49	-0.10
3758.4	22.99	22.95	0.18	22.47	22.51	-0.15	22.02	22.10	-0.37
4698.0	22.54	22.53	0.06	22.01	22.12	-0.52	21.62	21.73	-0.54
5637.6	22.12	22.14	-0.09	21.58	21.75	-0.79	21.24	21.39	-0.69
6577.2	21.74	21.77	-0.14	21.21	21.40	-0.94	20.89	21.05	-0.80
7516.8	21.38	21.42	-0.22	20.86	21.07	-1.00	20.57	20.73	-0.82
8456.4	21.03	21.09	-0.26	20.60	20.75	-0.73	20.34	20.43	-0.44
9396.0	20.75	20.77	-0.10	20.37	20.44	-0.35	20.11	20.13	-0.10
10335.6	20.49	20.46	0.13	20.17	20.15	0.10	19.94	19.84	0.48
11275.2	20.29	20.16	0.64	20.05	19.86	0.97	19.81	19.56	1.26

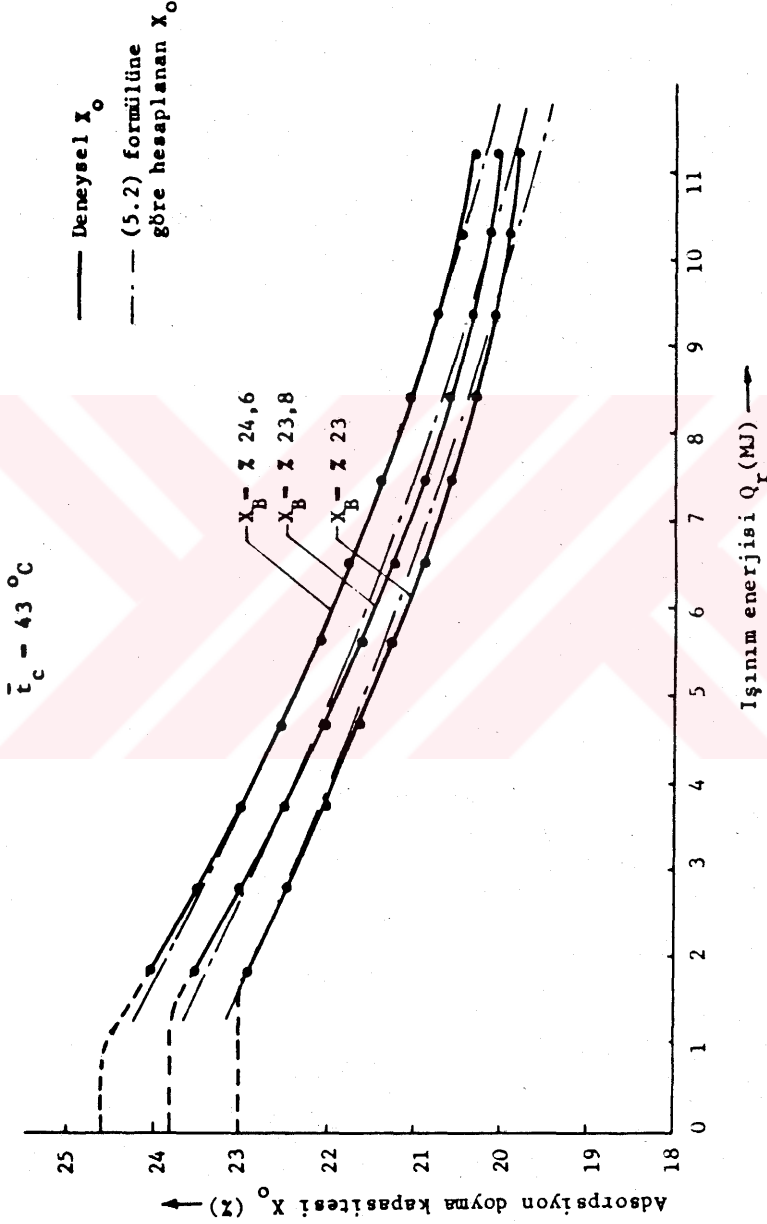
Tablo 5.6
 X_o değerleri ($\bar{t}_c=47^\circ\text{C}$)

$B = -0,11207045E-05$ $\alpha = 0,80093$

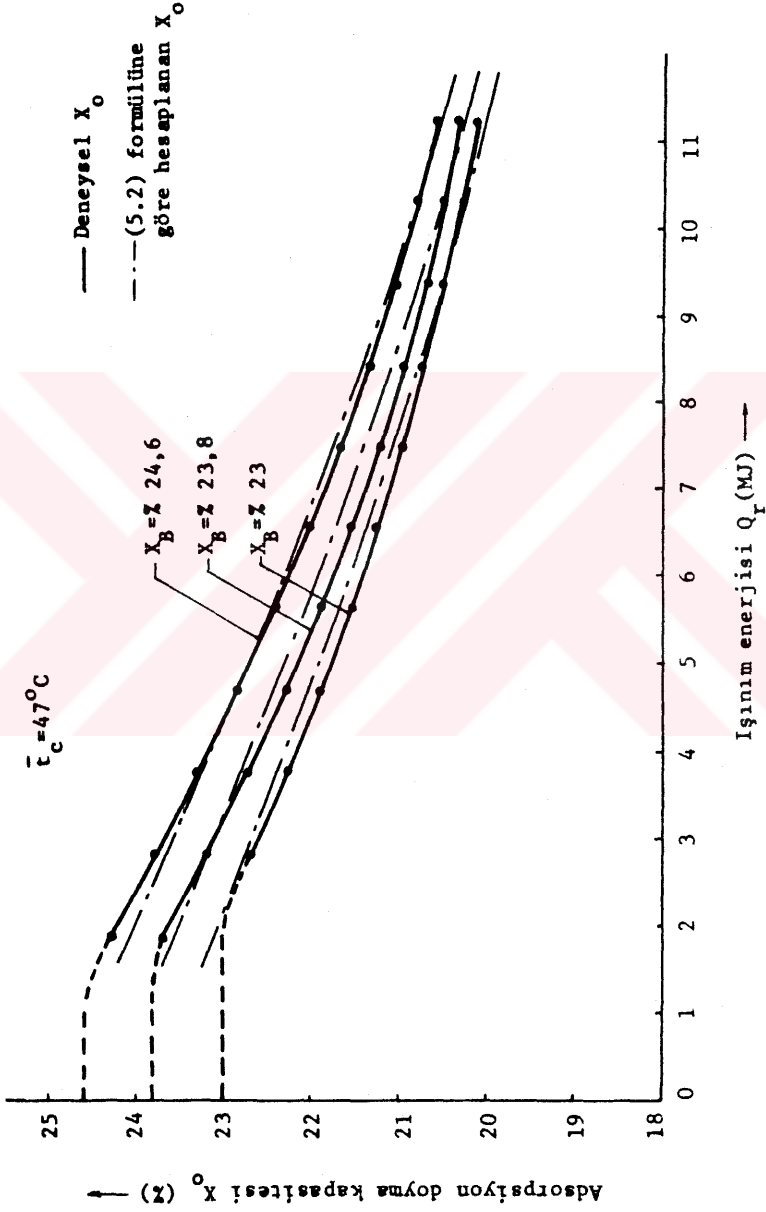
GT KJ	X ₁ = 24,6		X ₂ = 23,8		X ₃ = 23,0						
	X	Z	X	Z	X	Z					
	DENEY	FÖRMÜL	DENEY	FÖRMÜL	DENEY	FÖRMÜL					
1879,2	24,50	24,12	0,74	0,74	23,71	23,60	0,97	0,97	23,00	23,15	-0,05
2818,8	23,78	23,62	0,65	0,65	23,18	23,17	0,06	0,06	22,71	22,76	-0,10
3758,4	23,32	23,19	0,55	0,55	22,73	22,70	-0,23	-0,23	22,25	22,39	-0,66
4698,0	22,85	22,80	0,23	0,23	22,29	22,41	-0,55	-0,55	21,80	22,05	-0,78
5637,6	22,41	22,43	-0,12	-0,12	21,91	22,07	-0,71	-0,71	21,35	21,75	-0,82
6577,2	22,02	22,09	-0,32	-0,32	21,55	21,74	-0,90	-0,90	21,25	21,41	-0,76
7516,8	21,67	21,76	-0,40	-0,40	21,22	21,45	-1,01	-1,01	20,98	21,11	-0,65
8456,4	21,35	21,45	-0,44	-0,44	20,94	21,15	-0,89	-0,89	20,73	20,85	-0,48
9396,0	21,06	21,15	-0,42	-0,42	20,70	20,89	-0,67	-0,67	20,50	20,55	-0,74
10335,6	20,83	20,86	-0,14	-0,14	20,52	20,56	-0,20	-0,20	20,31	20,28	0,15
11275,2	20,65	20,58	0,33	0,33	20,37	20,33	0,40	0,40	20,17	20,01	0,70

Şek. 5.10 : Adsorpsiyon doyma kapasitesinin ışınım enerjisine bağlı olarak değişmesi.

Şek. 5.11 : Adsorpsiyon doyma kapasitesinin ışınım enerjisine bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.12: Adsorpsiyon doyma kapasitesinin ışıınım enerjisine bağlı olarak değişmesi.

Diğer taraftan X_o değerleri logoritmik olarak $(Q_r - Q_B)^n$ üzerine taşınırsa n'in yaklaşık 0,8 değeri için birbirlerine paralel bir doğrular demeti elde edilir. Q_B (Bölüm 5.1)'de açıklandığı gibi sistemde yoğunlaşmanın başlaması için toplayıcıya düşmesi gereken ışınım enerjisidir. Dolayısıyla ışınlama başlangıcında doymuş zeolitin adsorpsiyon kapasitesi için $X_{BD} = 24,6$ değeri kullanılırsa

$$X_o = 24,6 e^{B(Q_r - Q_F)^n} \quad (5.2)$$

şeklinde bir formül elde edilir. Bu ışınlama başlangıcında zeolit doymuş halde ise $Q_F = Q_B$ olur. Formüldeki n'nin değeri (Ek 2)'de verilen hesap makinası programı ile belirlenmiş ve bu çalışmada söz konusu olan deney şartları için $n=0,8003$ elde edilmiştir. Söz konusu programdan hesaplanan B değerleri $\bar{T}_c$ üzerine taşınırsa elde edilen eğrinin

$$B = 6,793 \cdot 10^{-7} (\bar{T}_c - 36)^{1,442} - 13,364 \cdot 10^{-5} \quad (5.3)$$

şeklindeki bir bağıntı ile ifade edilebileceği görülür.

Doymuş zeolit halinde Q_F değerini hesaplayabilmek için önce ışınlama başlangıcında sistemde yoğunlaşmanın başlaması için toplayıcının alması gereken Q_{Bt} ısı hesaplanmıştır. Bunun için yoğunlaşma başlangıcına kadar zeolitin sıcaklığında meydana gelen değişimin Δt_{desB} olduğu ve sıcaklığın toplayıcıdaki zeolit tabakası kalınlığı boyunca lineer değiştiği varsayılmıştır. Bu koşullarda söz konusu aralıkta zeolitin doymuş olması halinde toplayıcının aldığı ısı

$$Q_{Bt} = q_o \Delta t_{desB} \quad (5.4)$$

kadardır. Deney tesisatı için $q_o = 44,17$ kJ/°C hesaplanmıştır. Ayrıca $T_c = 298,15^\circ K$, $T_e = 278,15^\circ K$ ve $Q_o/Q_a = 0,63$ için (2.33) bağıntısından zeolitin sıcaklığında meydana gelen değişme

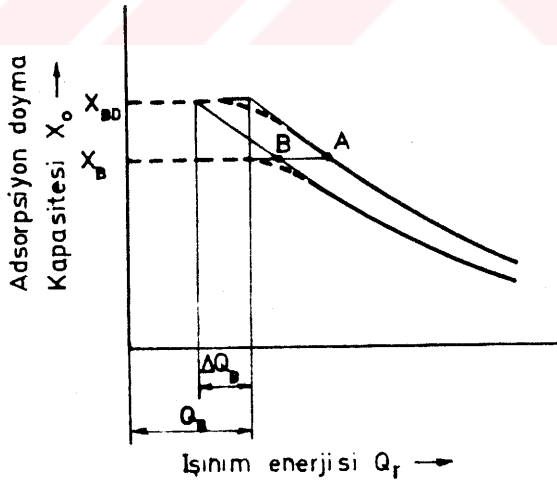
$$\Delta t_{desB} = \frac{1}{1,09 \cdot 10^{-3} + \frac{0,63}{\bar{T}_C}} - 298,15 \quad (5.5)$$

eşitliğinden hesaplanabilir. (5.4) bağıntısından hesaplanan Q_{Bt} değerleri ile (Bölüm 5.1)'de açıklanan şekilde elde edilen Q_B değerleri kullanılarak

$$\alpha = \frac{Q_B}{Q_{Bt}} = 0,03 \bar{T}_C - 0,433 \quad (5.6)$$

bağıntısı elde edilir. Böylece (5.2) formülünde Q_F yerine αQ_{Bt} konur.

Işınlama başlangıcında doymamış halde ($X_B < X_{BD}$) bulunan zeolitte yoğuşma başlangıcına kadar verilen ışınım enerjisi sıcaklığın artmasına ve dolayısıyla yoğuşmanın ışınlama başlangıcında doymuş halde bulunan zeolite ait desorpsiyon eğrisinin A noktası yerine B noktasında başlamasına neden olur (Şek. 5.13). BA aralığına ΔQ_B ısı miktarı tekabül eder. Bu taktirde ışınlama başlangıcında doymamış halde

Şek. 5.13: Belirli ortalama yoğuşma sıcaklığında başlangıç adsorpsiyon kapasitesinin değişmesinin desorpsiyon eğrilerine etkisi.

bulunan zeolit için (5.2) formülünde Q_F yerine $(\alpha Q_{Bt} - \Delta Q_B)$ değeri kullanılır. Bu hesaplar yapılırken ΔQ_B 'nin sadece $(24,6 - X_B)$ farkına bağlı olduğu kabul edilmiştir. $(24,6 - X_B)$ kadar suyun duyulur ısısı Q_1 aynı miktar buharın antalpisi Q_2 ve desorpsiyon ısısı Q_3 'ün toplamı ΔQ_B ısısına eşittir. Bu ısılar kJ cinsinden

$$Q_1 = 10 (24,6 - X_B)$$

$$Q_2 = 500 (24,6 - X_B)$$

$$Q_3 = 730 (24,6 - X_B)$$

yazılırsa

$$\Delta Q_B = 1240 (24,6 - X_B) \quad (5.7)$$

elde edilir. Dolayısıyla ışınlama başlangıcında doymuş halde bulunan zeolit ile doymamış halde bulunan zeolit için geçerli olmak üzere (5.2) formülünde Q_F yerine

$$Q_F = \alpha Q_{Bt} - \Delta Q_B \quad (5.8)$$

büyüklüğü kullanılabilir. $X_B = \% 24,6$ için $\Delta Q_B = 0$ olacağından $Q_F = Q_B = \alpha Q_{Bt}$ olur. Belirli bir $\bar{t}_C$ 'de Q_F 'nin $X_B = \% 23,8$ ve $\% 23$ 'e ait değerleri (5.2) formülüne taşınmış ve $X_B = \% 23,8$ ve $\% 23$ 'e ait desorpsiyon eğriler elde edilmiştir (Şek. 5.10-5.12).

Işınlama safhasında zeolitin (5.2) formülüne göre hesaplanan adsorpsiyon doyma kapasitesi ile deneysel olarak bulunan adsorpsiyon doyma kapasitesi ve her ikisinin arasındaki sapma yüzdeleri (Tablo 5.4-5.6)'da verilmiştir. Ayrıca (5.2) formülüne göre zeolitin adsorpsiyon doyma kapasitesinin Q_r 'ye bağlı olarak değişimi (Şek. 5.10-5.12)'de de kesik çizgili eğrilerle gösterilmiştir. En büyük sapma $\% 1,35$ 'tir ve sapmaların eğri etrafında oldukça uniform bir şekilde dağıldığı görülmektedir.

5.4. Toplayıcı Ani Verimi

Yukarıda belirtildiği gibi toplayıcıya belirli bir Q_B ısıtım enerjisi düştükten sonra yoğuşma başlar. Bu nedenle toplayıcı verimi ve sistemin soğutma etki katsayıları yoğuşma başlangıcından sonrası için hesaplanabilir ve $Q_R > Q_B$ için sonuçlar diyagramlarda gösterilebilir (Bölüm 5.4-5.8). Toplayıcı verimi ve sistemin soğutma etki katsayılarının hesaplanmasında (Bölüm 2.6)'da açıklanan yöntem uygulanmıştır.

Toplayıcının η_{ta} ani veriminin (2.47) bağıntısı ile hesaplanan değerleri (Tablo 5.7-5.9)'da verilmiş ve (Şek. 5.14-5.22)'deki diyagramlarda gösterilmiştir. Hesaplar yapılırken zeolitin adsorpsiyon doyma kapasitesi ile adsorpsiyon ısıları [4,15,32] kaynaklarından alınmıştır. Bu eğrilerde görülen Q_R 'ler için ($\Delta Z_1=30$ dak.) zaman aralığının ortasındaki değerler alınmıştır.

Toplayıcının ani verimi çizilirken (2.47) bağıntısındaki q_o ve q_x büyüklüklerinin deney sırasında çok az değiştiği gözönünde tutulmuş ve $(\Delta Q_R)_1=939,6$ kJ alınmıştır. Ani verimin sadece $\Delta \bar{t}$ ve Δm 'nin bir fonksiyonu olduğu gözönünde tutulmuştur. Sisteme ait q_o ve q_x değerleri (Ek 2)'deki hesap makinası programı ile bulunmuştur. $\Delta \bar{t}$ hesaplanırken yoğuşma sırasında sıcaklığın toplayıcı ön yüzeyi ile arka yüzeyi arasında lineer olarak değiştiği kabul edilmiştir.

Ani verim diyagramları incelenirse ısı kayıpların az olması nedeniyle yoğuşma başlangıcında toplayıcının ani veriminin maksimum olduğu, Q_R büyüdükçe toplayıcı sıcaklığının yükselmesi nedeniyle düştüğü görülür.

(Şek. 5.14-5.16)'da $\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$ ye ait toplayıcı verim eğrilerinden, X_B 'nin % 24,6'dan % 23'e kadar azalması halinde toplayıcının ani veriminin ortalama olarak 0,50'den 0,44'e kadar düştüğü görülür. Ayrıca doymuş zeolite ait (Şek. 5.14) ve (Şek. 5.17) ve (Şek. 5.20)'de $\bar{t}_c$ 'nin 36°C den 47°C ye yükselmesi sonucu toplayıcı ani verimi ortalama olarak 0,50 den 0,476 ya kadar düşmektedir. Görüldüğü gibi X_B 'nin azal-

Tablo 5.7

Q_r 'ye tekâbül eden η_{ta} , β_{ia} ve β_a değerleri ($\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$).

XB (Z)	GR (KJ)	η_{ta}	β_{ia}	β_a
24.6	2349.00	0.7738	0.3453	0.2664
	3288.60	0.6990	0.3380	0.2363
	4228.20	0.6188	0.3587	0.2317
	5167.80	0.5834	0.3447	0.2011
	6107.40	0.5359	0.3471	0.1860
	7047.00	0.4856	0.3623	0.1759
	7986.60	0.4232	0.3564	0.1500
	8926.20	0.3610	0.3481	0.1257
	9865.80	0.3119	0.3321	0.1056
	10805.40	0.2692	0.3548	0.0955
23.8	2349.00	0.7107	0.3324	0.2363
	3288.60	0.6473	0.3494	0.2262
	4228.20	0.5489	0.3388	0.1860
	5167.80	0.5362	0.3468	0.1860
	6107.40	0.4673	0.3479	0.1609
	7047.00	0.4345	0.3471	0.1500
	7986.60	0.3959	0.3555	0.1407
	8926.20	0.3656	0.3713	0.1357
	9865.80	0.2879	0.3491	0.1005
	10805.40	0.2609	0.3467	0.0905
23.0	2349.00	0.6937	0.3478	0.2413
	3288.60	0.6073	0.3559	0.2161
	4228.20	0.5171	0.3699	0.1810
	5167.80	0.4921	0.3371	0.1859
	6107.40	0.4609	0.3357	0.1550
	7047.00	0.3909	0.3343	0.1307
	7986.60	0.3634	0.3319	0.1206
	8926.20	0.3361	0.3290	0.1106
	9865.80	0.2875	0.3497	0.1005
	10805.40	0.2553	0.3150	0.0904

Tablo 5.8

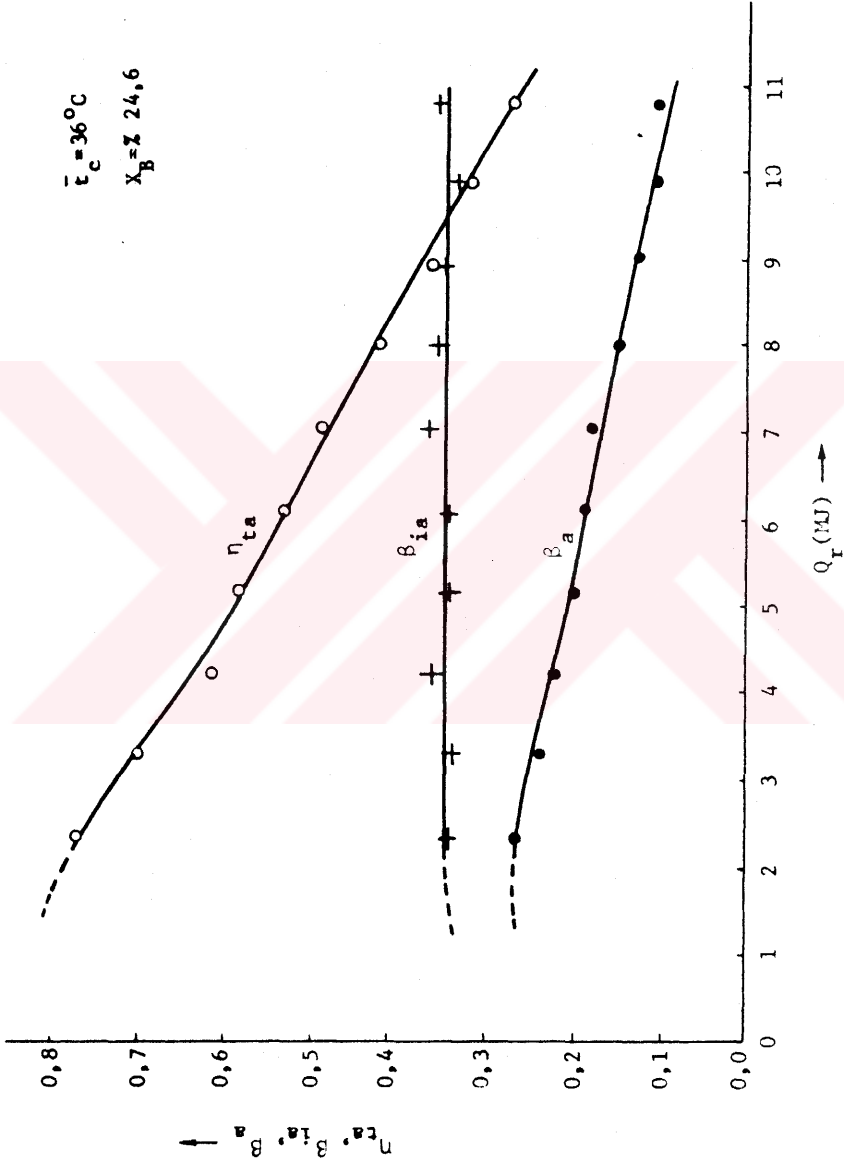
Q_r 'ye tekâbül eden η_{ta} , β_{ia} ve β_a değerleri ($\bar{t}_c = 43$ °C).

XB (%)	QR(KJ)	η_{ta}	β_{ia}	β_a
24.6	2349.00	0.7262	0.3213	0.2333
	3288.60	0.6772	0.3225	0.2184
	4228.20	0.5903	0.3280	0.1936
	5167.80	0.5503	0.3338	0.1837
	6107.40	0.4950	0.3310	0.1638
	7047.00	0.4636	0.3426	0.1589
	7986.60	0.4136	0.3600	0.1489
	8926.20	0.3514	0.3532	0.1241
	9865.80	0.3131	0.3647	0.1142
	10805.40	0.2543	0.3318	0.0844
23.8	2349.00	0.7044	0.3242	0.2284
	3288.60	0.6600	0.3385	0.2234
	4228.20	0.6040	0.3370	0.2035
	5167.80	0.5372	0.3419	0.1837
	6107.40	0.4932	0.3322	0.1638
	7047.00	0.4573	0.3257	0.1489
	7986.60	0.3572	0.3197	0.1142
	8926.20	0.3110	0.3192	0.0993
	9865.80	0.2838	0.3149	0.0894
	10805.40	0.1876	0.2647	0.0496
23.0	2349.00	0.6773	0.2932	0.1986
	3288.60	0.5770	0.3355	0.1936
	4228.20	0.5439	0.3195	0.1737
	5167.80	0.5044	0.3248	0.1638
	6107.40	0.4653	0.3207	0.1539
	7047.00	0.4186	0.3321	0.1390
	7986.60	0.3218	0.3085	0.0993
	8926.20	0.3104	0.3199	0.0993
	9865.80	0.2776	0.3280	0.0745
	10805.40	0.1951	0.2799	0.0546

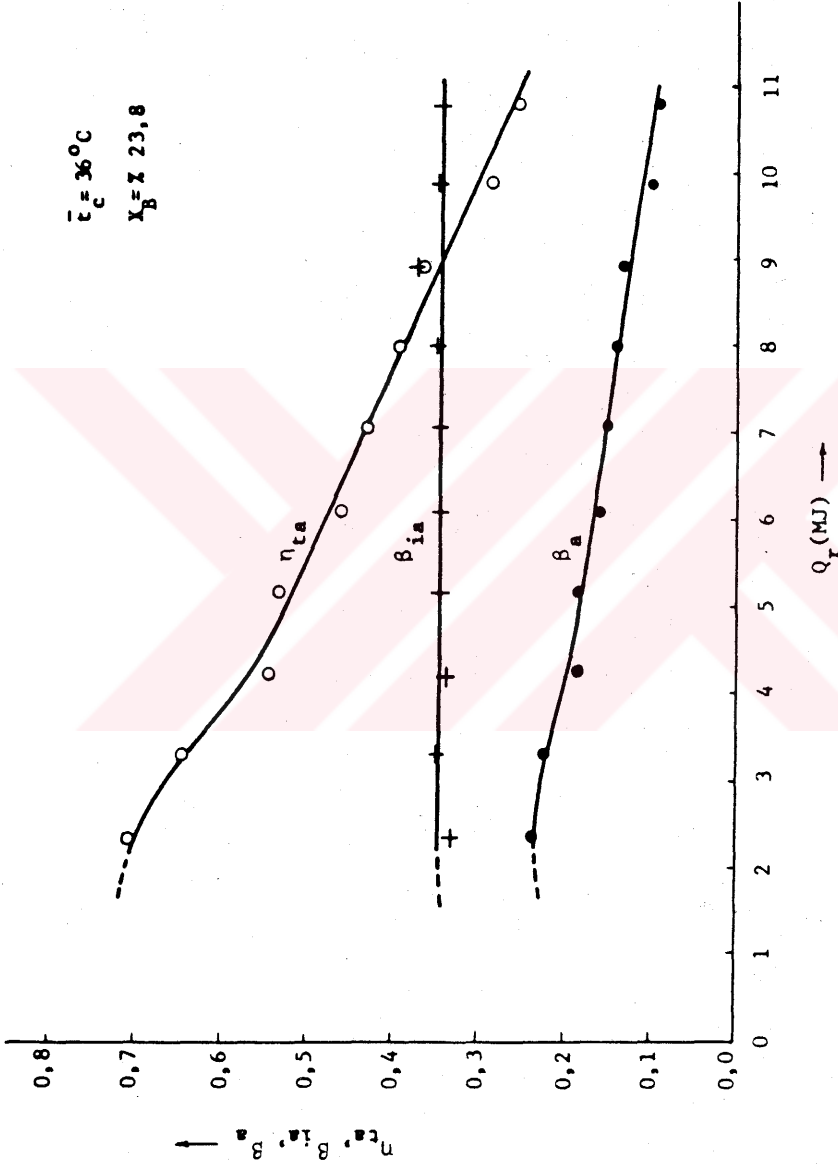
Tablo 5.9

Q_r 'ye tekâbül eden η_{ta} , β_{ia} ve β_a değerleri ($\bar{t}_c = 47^\circ\text{C}$).

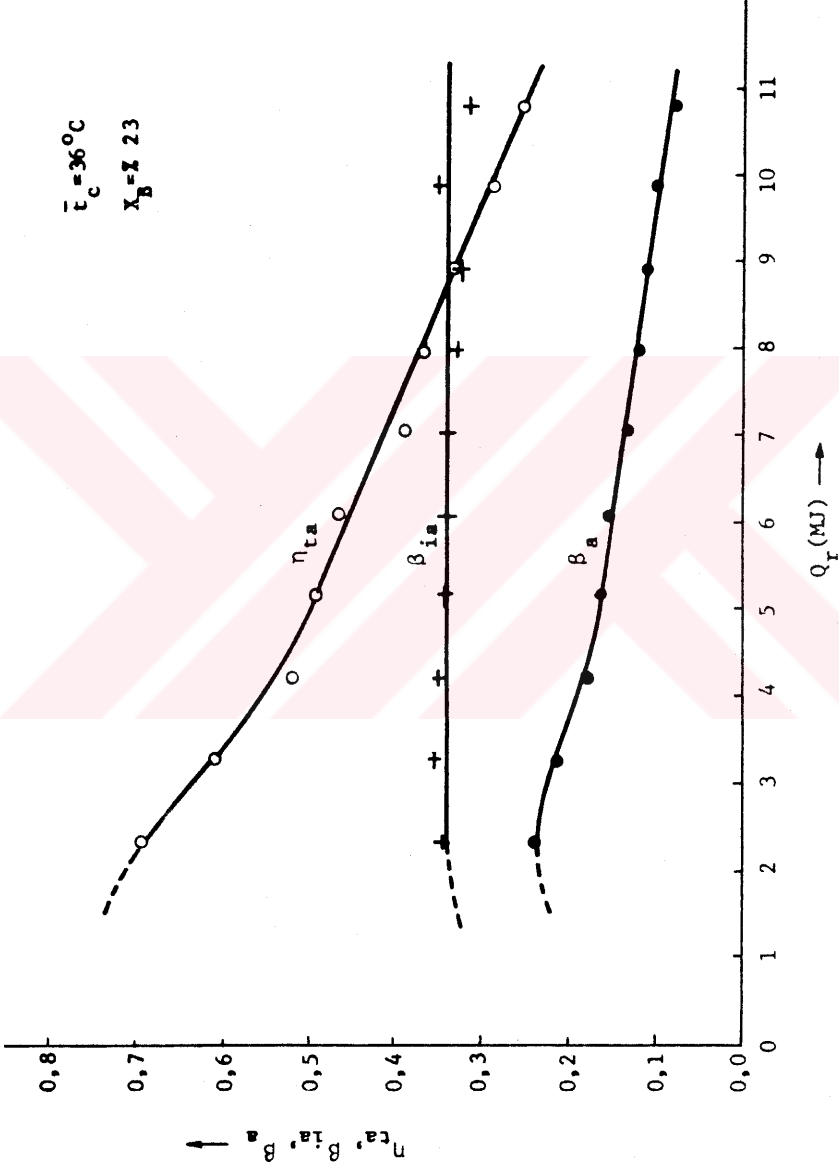
XR (%)	QR(KJ)	η_{ta}	β_{ia}	β_a
24.6	2349.00	0.6966	0.3255	0.2267
	3288.60	0.6128	0.3217	0.1971
	4228.20	0.5959	0.3391	0.2021
	5167.80	0.5671	0.3389	0.1922
	6107.40	0.4925	0.3402	0.1676
	7047.00	0.4487	0.3295	0.1478
	7986.60	0.4268	0.3279	0.1380
	8926.20	0.3821	0.3354	0.1281
	9865.80	0.3010	0.3275	0.0986
	10805.40	0.2470	0.3192	0.0789
23.8	2349.00	0.7283	0.3113	0.2267
	3288.60	0.6103	0.3230	0.1971
	4228.20	0.5588	0.3351	0.1973
	5167.80	0.5058	0.3269	0.1626
	6107.40	0.4864	0.3242	0.1577
	7047.00	0.4283	0.3337	0.1429
	7986.60	0.3560	0.3212	0.1103
	8926.20	0.3416	0.3030	0.1035
	9865.80	0.2687	0.2935	0.0789
	10805.40	0.2228	0.2876	0.0641
23.0	2521.00	0.6619	0.2932	0.1941
	3288.60	0.6049	0.3340	0.2021
	4228.20	0.5212	0.3026	0.1577
	5167.80	0.4627	0.3089	0.1429
	6107.40	0.4158	0.3082	0.1281
	7047.00	0.3771	0.3137	0.1183
	7986.60	0.3715	0.2918	0.1084
	8926.20	0.3331	0.2959	0.0986
	9865.80	0.2573	0.3064	0.0789
	10805.40	0.2224	0.2881	0.0641

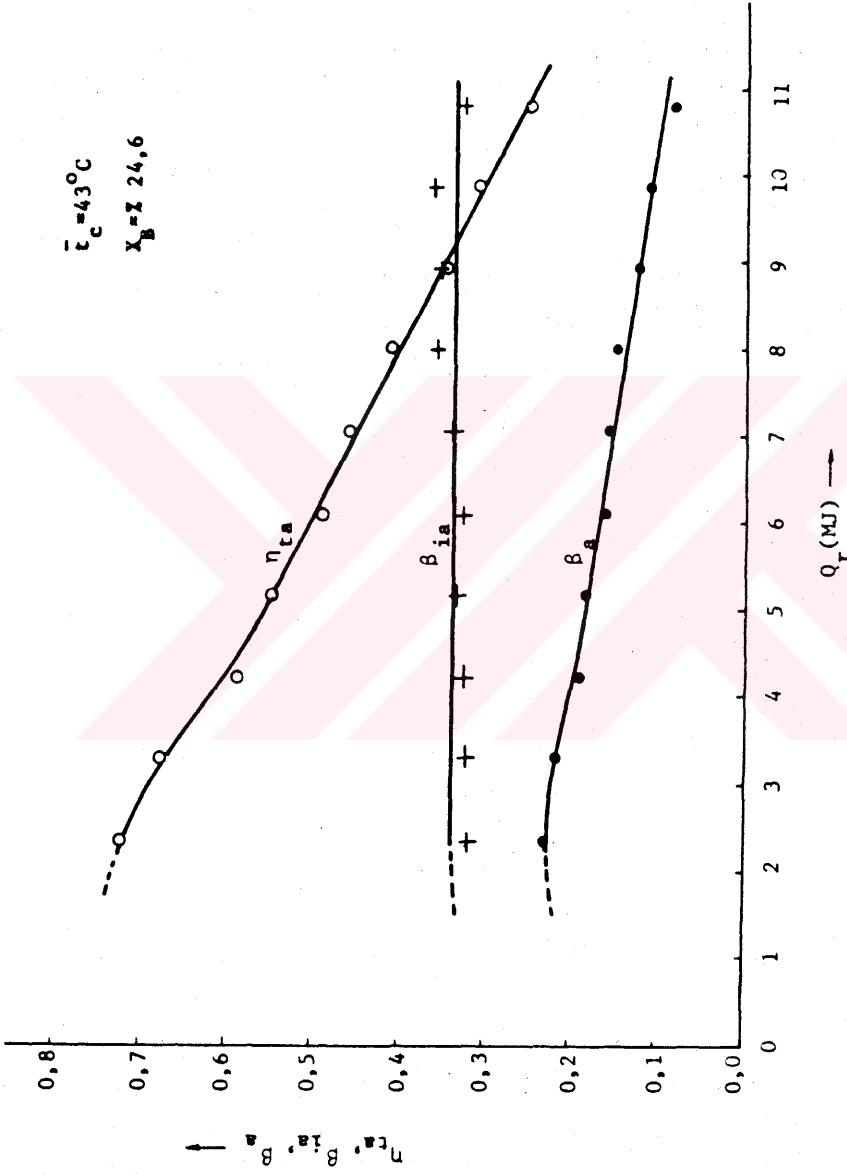
Şek.5.14: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ısıtım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

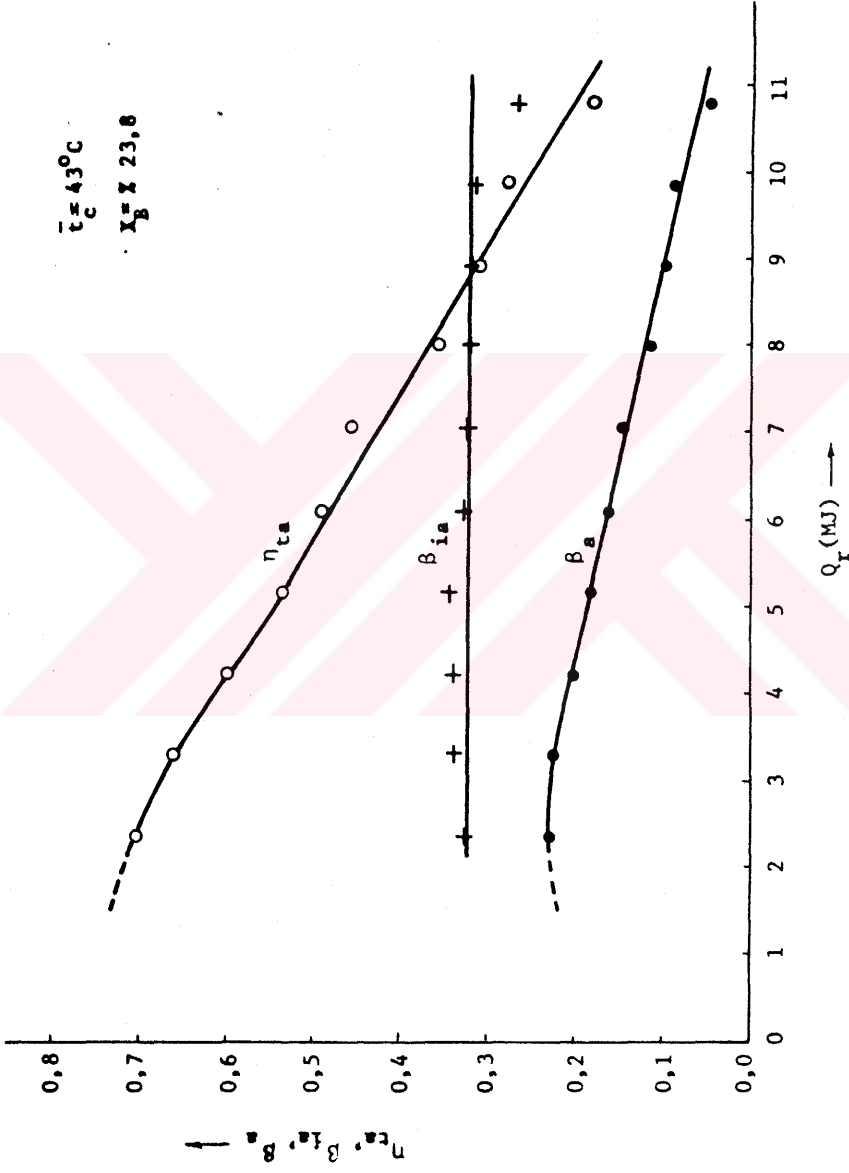
Şek.5.15: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ışınlım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.16: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{la} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

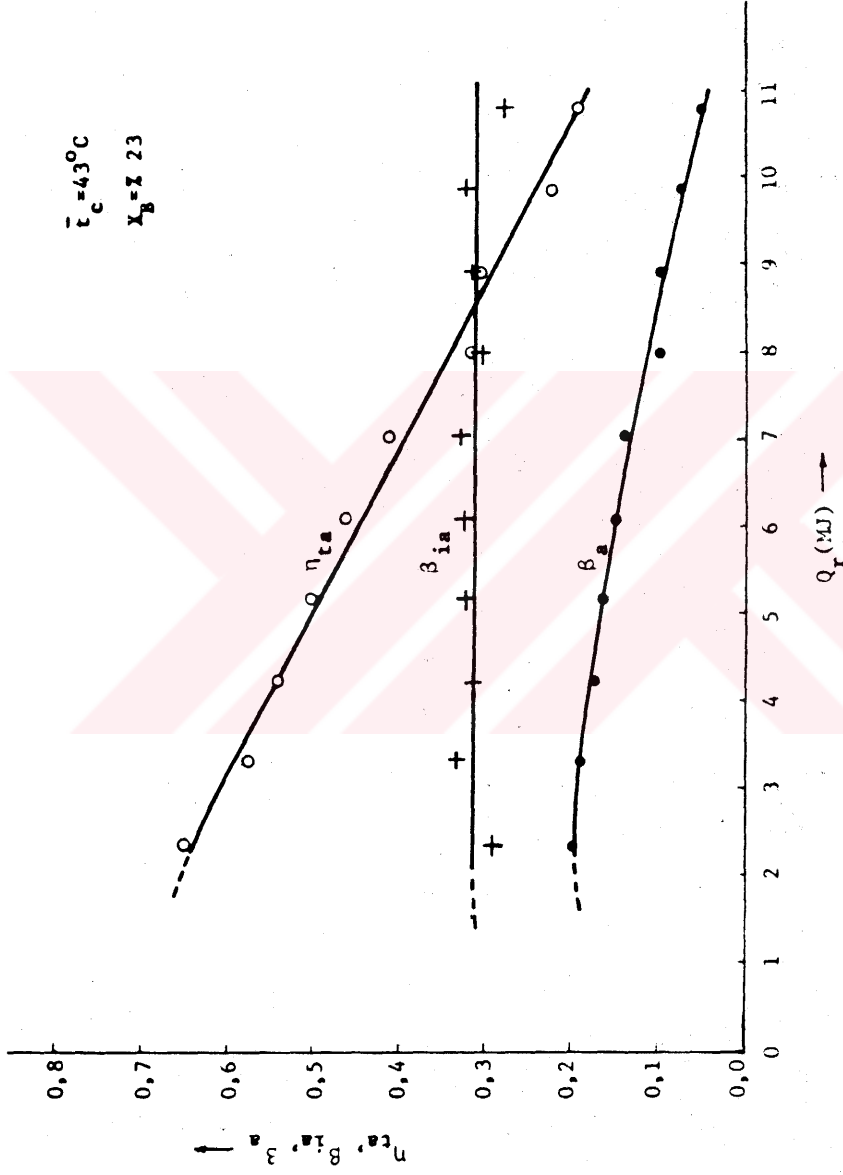

Şek.5.17: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ışınım enerjisi Q_T 'ye bağlı olarak değişmesi.

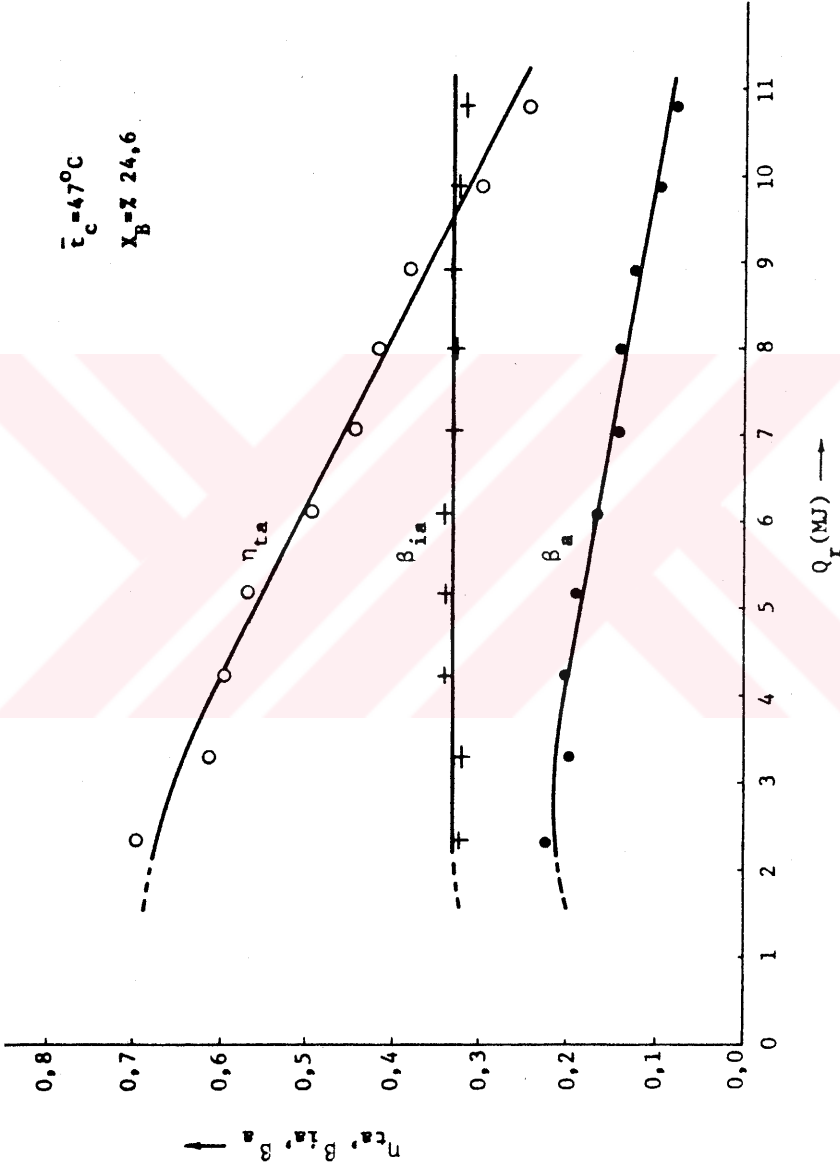

Şek.5.18: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nin ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

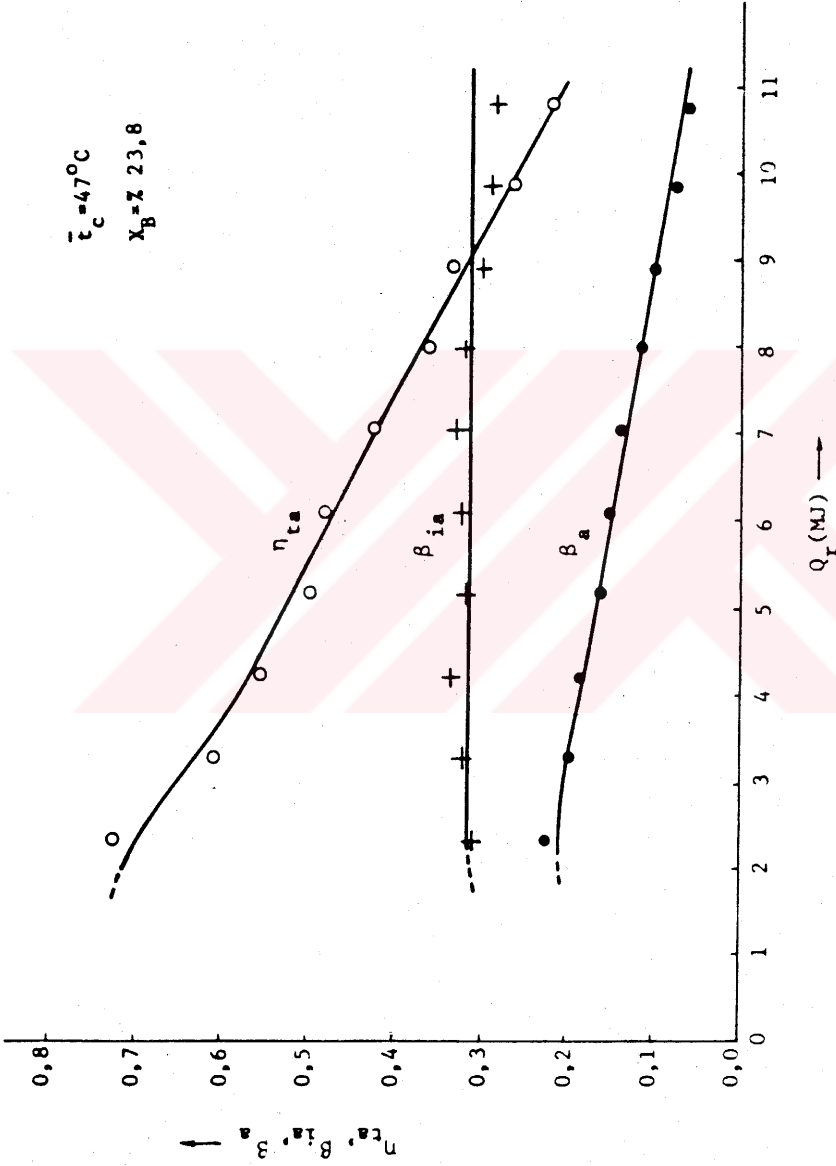

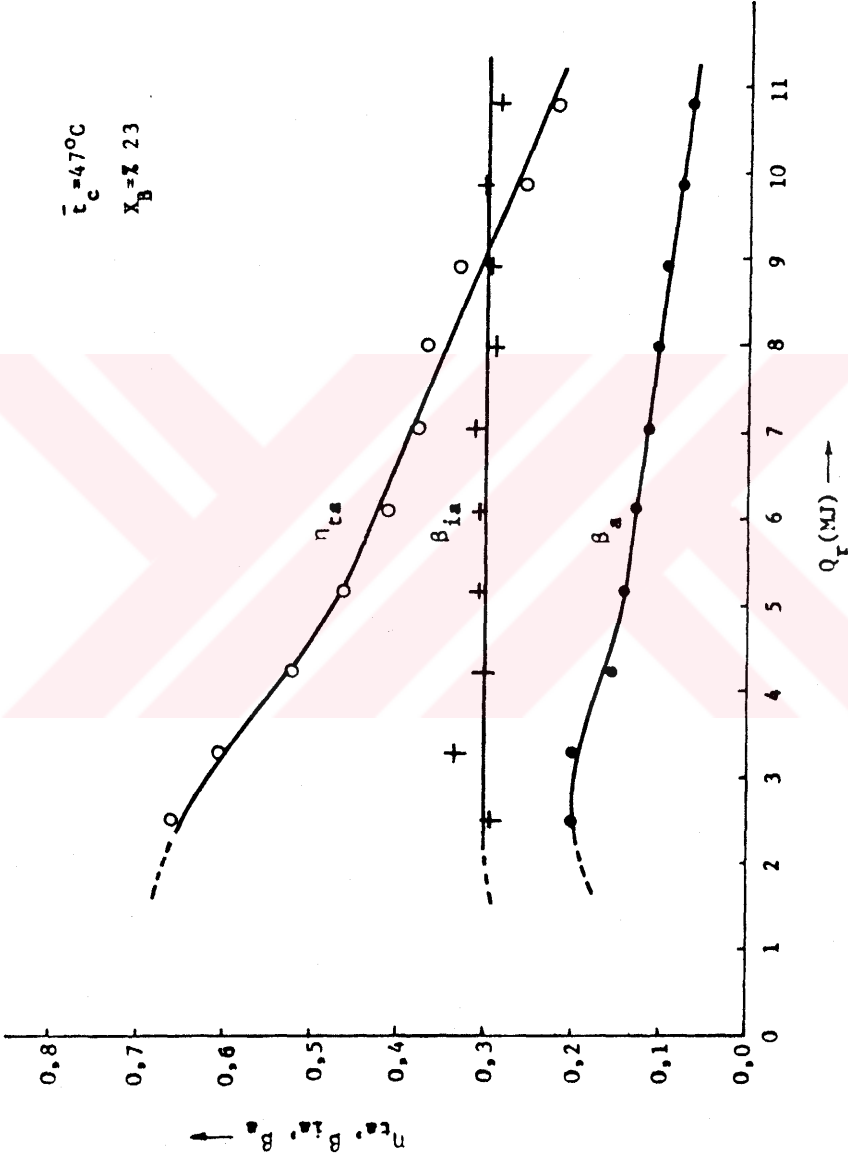
Şek.5.19: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ıqınım enerjisi Q_r 'ye bağılı olarak değişmesi.

Şek.5.20: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.21: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nin ışınlım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.22: Toplayıcı ani verimi η_{ta} , ani iç soğutma etki katsayısı β_{ia} ve ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

ması veya $\bar{t}_c$ 'nin yükselmesi toplayıcının ani verimini düşürmektedir.

5.5. Sistemin Ani İç Soğutma Etki Katsayısı

Sistemin ani iç soğutma etki katsayısı β_{1a} 'nın (2.52) bağıntısına göre hesaplanan değerleri (Tablo 5.7-5.9)'da verilmiş ve (Şek. 5.14-5.22)'deki diyagramlarda $Q_r > Q_B$ için gösterilmiştir. $Q_r < Q_B$ olduğu zaman yoğuşma olmadığından $\beta_{1a} = 0$ olur.

β_{1a} 'nın $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$ 'ye ait değerleri incelenirse, bunların yoğuşma sırasında yaklaşık olarak 0,345 değeri civarında toplandığı görülür. Diğer taraftan $\bar{t}_c$ 'nin 47°C ye yükselmesi ile β_{1a} değerinin az miktarda düştüğü ve 0,314 civarında toplandığı görülür. Sonuç olarak β_{1a} 'nın yoğuşma süresince sabit kaldığı kabul edilebilir.

Ani iç soğutma etki katsayısının bağıntısı basitleştirilirse

$$(\beta_{1a})_i = [Q_o - C_p(\bar{t}_c - t_e)] \frac{1}{q_o \left(\frac{\Delta \bar{t}}{\Delta m} \right)_i + q_x} \quad (5.9)$$

bulunur. Belirli bir $\bar{t}_c$ için β_{1a} sabittir ve yukarıda belirtildiği gibi q_o ile q_x sabit alınabilir. Bu nedenle $\Delta \bar{t} / \Delta m$ büyüklüğü de sabittir. Dolayısıyla yoğuşma sırasında sıcaklık zeolit tabakası kalınlığı boyunca lineer olarak değişiyorsa birim zamanda yoğuşan su miktarı, toplayıcı ortalama sıcaklığındaki artış ile yaklaşık olarak orantılı olur.

5.6. Sistemin Ani Toplam Soğutma Etki Katsayısı

Sistemin ani toplam soğutma etki katsayısı β_a 'nın (2.54) bağıntısı ile elde edilen değerleri (Tablo 5.7-5.9)'da verilmiş ve (Şek. 5.14-5.22)'deki diyagramlarda gösterilmiştir.

(2.54) bağıntısında görüldüğü gibi β_a 'nın Q_r 'ye göre değişmesi Δm 'nin Q_r 'ye göre değişmesine benzemektedir. Diğer

tarafından (Bölüm 5.5)'te görüldüğü gibi β_{1a} sabit alınabileceğinden $\beta_a \propto \eta_{ta}$ olur.

Tablolar incelenirse, genel olarak β_a 'nın yoğuşma başlangıcında bir maksimum değer aldığı ve Q_r 'nin artan değerleri ile azaldığı görülür. $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$ 'ye tekabül eden (Şek. 5.14-5.16) incelenirse, yoğuşma sırasında $X_B = \%24,6$ için $\beta_a = 0,176$, $X_B = \%23,8$ için $\beta_a = 0,161$ ve $X_B = \%23$ için de $\beta_a = 0,150$ ortalama değerleri bulunur. X_B 'nin değeri $\%24,6$ 'dan $\%23$ 'e kadar azaldığında β_a 'nın maksimum değeri de $0,266$ 'dan $0,241$ 'e düşmektedir. Diğer taraftan doymuş zeolit durumuna ait (Şek. 5.14), (Şek. 5.17) ve (Şek. 5.20) incelenirse, daha önce belirtildiği gibi $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$ için $\beta_a = 0,176$, $\bar{t}_c = 43^\circ\text{C}$ için $\beta_a = 0,162$ ve $\bar{t}_c = 47^\circ\text{C}$ için de $\beta_a = 0,158$ ortalama değerlerinin bulunduğu ve $\bar{t}_c$ 'nin 36°C 'den 47°C 'ye yükselmesi halinde de maksimum β_a değerinin de $0,266$ 'dan $0,226$ 'e düştüğü görülür. Verilen β_a değerleri için kare kökü [36] yöntemiyle hesaplanan hata, yoğuşma başlangıcında $\bar{t}$ $\%9$ mertebesinde iken yoğuşma sonuna doğru yoğuşan su miktarının azalması nedeniyle yaklaşık $\bar{t}$ $\%13$ 'e yükselmektedir.

Sonuç olarak X_B 'nin azalan değerleri ile $\bar{t}_c$ 'nin artan değerleri için genel olarak ortalama β_a ile maksimum β_a değeri düşmekte ve maksimum β_a değerlerine tekabül eden Q_r değerleri de büyümektedir.

5.7. Sistemin Ortalama Toplam Soğutma Etki Katsayısı

Sistemin ortalama toplam soğutma etki katsayısı β_r (2.58) bağıntısı yardımı ile hesaplanmış ve (Tablo 5.10)'da verilmiş ve (Şek. 5.23-5.25)'deki diyagramlarda gösterilmiştir. Bu şekillerden yoğuşma başlangıcında ortalama toplam soğutma etki katsayısının sifıra eşit olduğu ve hızla artarak bir maksimumdan geçtikten sonra yavaş yavaş azaldığı görülmektedir.

(Şek. 5.23)'te $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$ 'ye ait β_r eğrileri incelenirse, $X_B = \%24,6$ için $\beta_r = 0,222$, $X_B = \%23,8$ için $\beta_r = 0,183$ ve $X_B = \%23$ için de $\beta_r = 0,155$ maksimum değerlerini aldığı ve bun-

Tablo 5.10
 Q_r 'ye tekabül eden β_r değerleri.

$\bar{t}_c = 36 \text{ } ^\circ\text{C}$

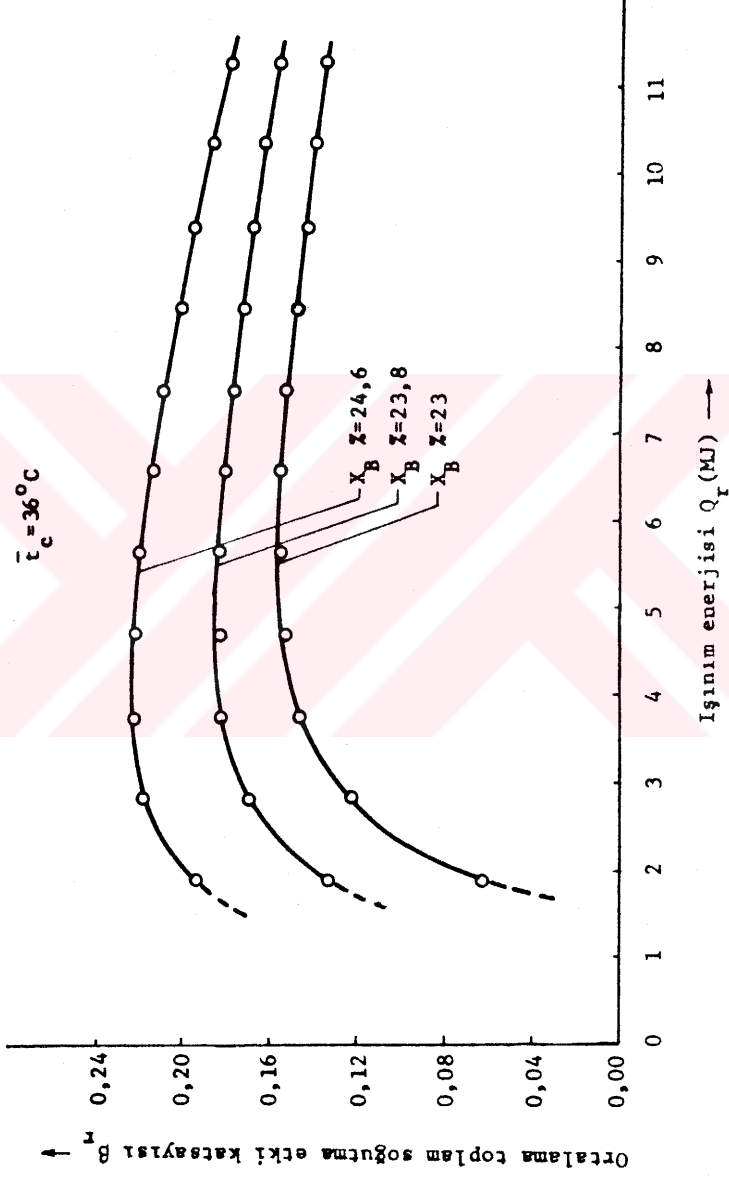
Q_r (KJ)	$X_B = \% 24.6$	$X_B = \% 23.8$	$X_B = \% 23.0$
1879.20	0.1935	0.1332	0.0678
2818.80	0.2178	0.1676	0.1123
3758.40	0.2224	0.1822	0.1458
4698.00	0.2222	0.1830	0.1524
5637.60	0.2187	0.1835	0.1556
6577.20	0.2140	0.1802	0.1551
7516.80	0.2092	0.1766	0.1521
8456.40	0.2027	0.1726	0.1486
9396.00	0.1950	0.1689	0.1448
10335.60	0.1869	0.1627	0.1407
11275.20	0.1793	0.1567	0.1357

$\bar{t}_c = 43 \text{ } ^\circ\text{C}$

1879.20	0.1241	0.0821	0.0174
2818.80	0.1605	0.1175	0.0778
3758.40	0.1750	0.1446	0.1067
4698.00	0.1787	0.1559	0.1201
5637.60	0.1795	0.1605	0.1274
6577.20	0.1773	0.1610	0.1312
7516.80	0.1750	0.1595	0.1322
8456.40	0.1721	0.1544	0.1285
9396.00	0.1673	0.1489	0.1256
10335.60	0.1625	0.1435	0.1209
11275.20	0.1560	0.1357	0.1154

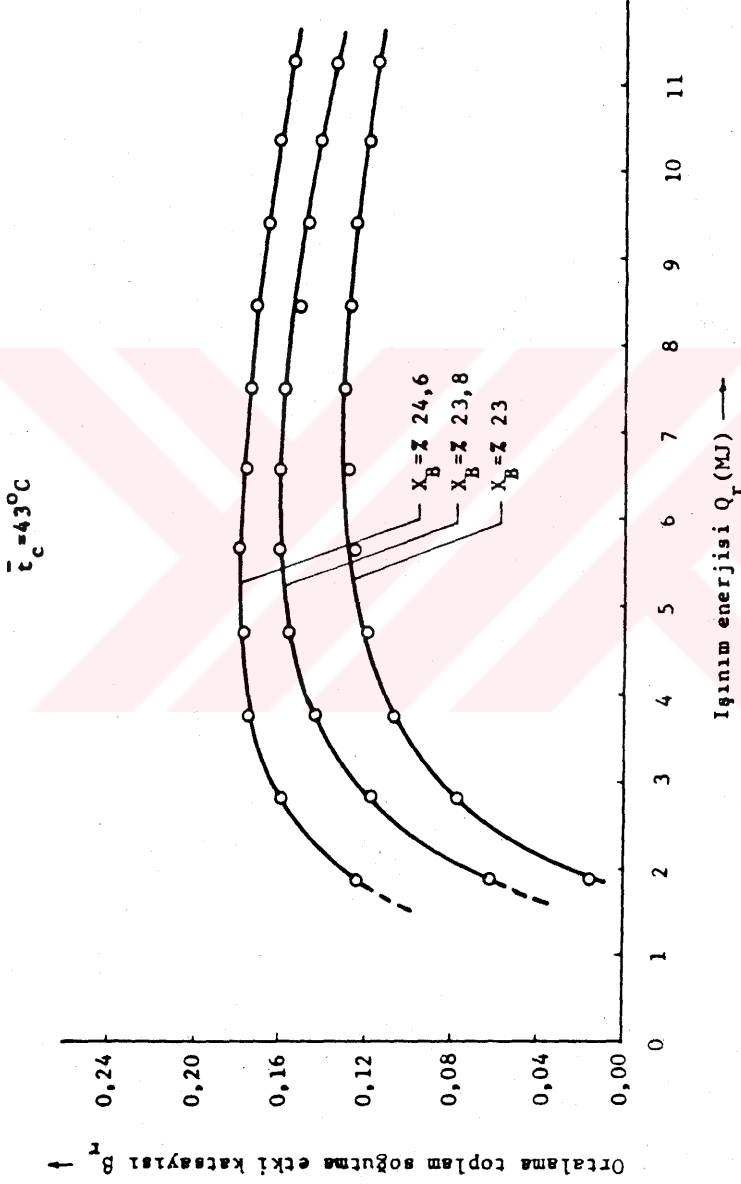
$\bar{t}_c = 47 \text{ } ^\circ\text{C}$

1879.20	0.0644	0.0197	0.0000
2818.80	0.1183	0.0887	0.0411
3758.40	0.1380	0.1158	0.0813
4698.00	0.1508	0.1301	0.0968
5637.60	0.1577	0.1355	0.1047
6577.20	0.1591	0.1387	0.1077
7516.80	0.1577	0.1392	0.1090
8456.40	0.1555	0.1369	0.1090
9396.00	0.1528	0.1336	0.1079
10335.60	0.1479	0.1286	0.1053
11275.20	0.1421	0.1232	0.1019

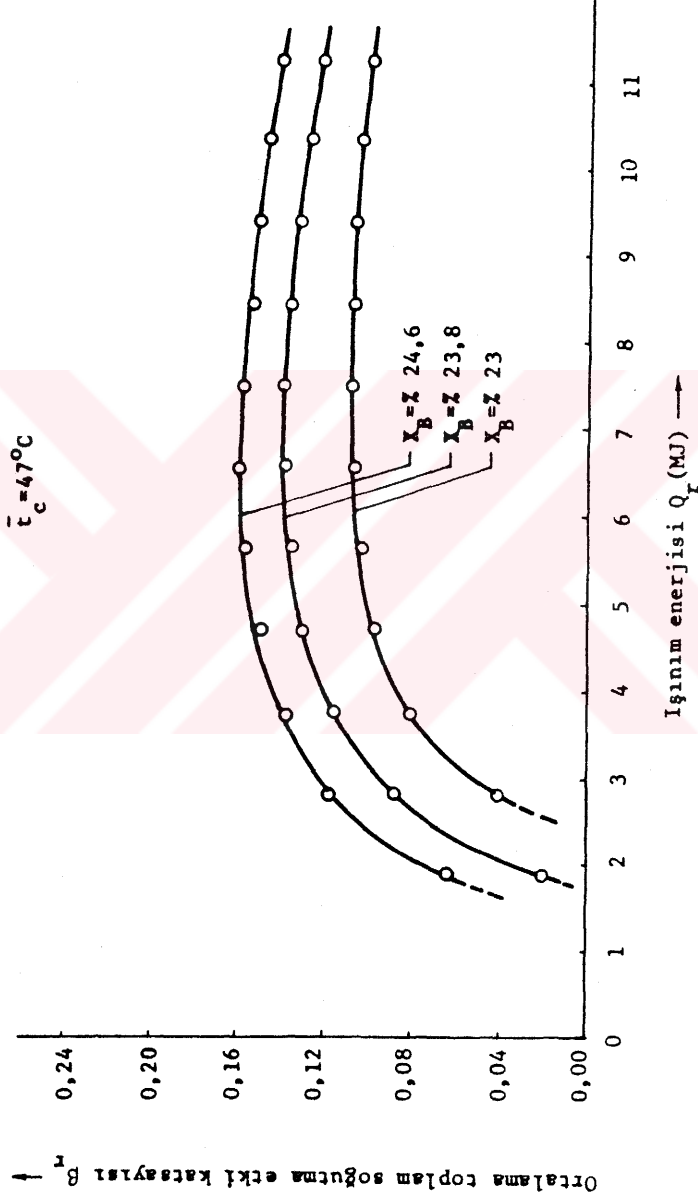

Şek.5.23: Ortalama toplam soğutma etki katsayısı B_t 'nin ışınlam enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.24: Ortalama toplam soğutma etki katsayısı β_r 'nin ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.25: Ortalama toplam soğutma etki katsayısı B_T 'nin ışıınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

lara tekabül eden Q_r 'nin sırasıyla yaklaşık 4 MJ , 4,8 MJ ve 5,6 MJ olduğu görülür. Diğer taraftan (Şek. 5.23-5.25) te doymuş zeolite ait β_r eğrileri incelenirse, daha önce belirtildiği gibi $\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$ için $\beta_r=0,222$, $\bar{t}_c=43^\circ\text{C}$ için $\beta_r=0,179$ ve $\bar{t}_c=47^\circ\text{C}$ içinde $\beta_r=0,159$ maksimum değerlerini aldığı ve bunlara tekabül eden Q_r 'nin sırasıyla yaklaşık 4 MJ , 5,4 MJ ve 6,5 MJ olduğu görülür. Burada β_r değerleri için gene kare kökü yöntemiyle [36] hesaplanan hata $\pm$ %5 mertebesinde-dir.

Sonuç olarak X_B 'nin artan değerleri ile $\bar{t}_c$ 'nin azalan değerleri için β_r artmakta ve maksimum noktası daha küçük Q_r değerlerine doğru kaymaktadır.

Bu çalışmada hesaplanan soğutma etki katsayılarından Tchernev ile Guillemintot'un deney şartlarına yakın şartlarda olanları seçilmiş ve bu katsayılar Tchernev ve Guillemintot soğutma etki katsayıları ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonuçları (Ek 3) 'te gösterilmiştir.

5.8. Soğutma Etki Katsayılarının Düşme Oranı

β_a ve β_r katsayıları ile bu katsayıları etkileyen büyüklükler arasındaki ilişki (2.54) ve (2.58) bağıntıları ile verilmektedir. Bunların dışında ortamın sıcaklığı, toplayıcı üzerindeki hava akımlarının hızı ve yönü, yalıtım tabakasının durumu ve yaygın ışınlım gibi soğutma etki katsayısını etkileyebilecek faktörler ihmal edilmiştir. Burada X_B 'nin soğutma etki katsayısı β 'ya etkisi ayrıca incelenecektir.

Belirli deney koşullarında zeolit doymuş hale gelmeden ışınlamaya başladığında soğutma etki katsayısındaki düşmeyi değerlendirebilmek için bu çalışmada soğutma etki katsayısı düşme oranı adı verilen ϵ_a ve ϵ_r oranları kullanılmıştır.

Zeolit doymuş halde iken ışınlama başladığı zaman sistemin ani toplam soğutma etki katsayısı β_{aD} ile ve zeolit doymamış halde iken ışınlama başladığı zaman sistemin ani toplam soğutma etki katsayısı β_{aE} ile gösterilirse, Z_1 anın-

da soğutma etki katsayısı düşme oranı

$$(\epsilon_a)_i = \left(\frac{\beta_{aD} - \beta_{aE}}{\beta_{aD}} \right)_i = 1 - \left(\frac{\Delta m_E}{\Delta m_D} \right)_i \quad (5.10)$$

şeklinde ifade edilir. Burada D indisi zeolitin doymuş durumunu, E indisi ise doymamış durumunu gösterir.

Benzer şekilde Z_i anına kadar olan ortalama toplam soğutma etki katsayısı düşme oranı için de

$$(\epsilon_r)_i = \left(\frac{\beta_{rD} - \beta_{rE}}{\beta_{rD}} \right)_i = 1 - \left(\frac{m_E}{m_D} \right)_i \quad (5.11)$$

yazılır.

Ani toplam soğutma etki katsayısının düşme oranı ϵ_a (5.10) bağıntısı yardımı ile hesaplanmış ve (Tablo 5.11)'de verilmiştir. Tablodan söz konusu oranların dağıldığı görülmektedir. Fakat $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$ de $X_B = \%23,8$ için $\epsilon_a = 0,091$ ve $X_B = \%23$ için $\epsilon_a = 0,148$ ortalama değerlerini aldığı görülmektedir. Diğer taraftan $X_B = \%23$ 'te ϵ_a 'nın ortalama değerlerinin $\bar{t}_c = 36^\circ\text{C}$, $\bar{t}_c = 43^\circ\text{C}$ ve $\bar{t}_c = 47^\circ\text{C}$ için sırasıyla 0,148, 0,189 ve 0,186 olduğu görülmektedir. Görülüyor ki, X_B 'nin $\%24,6$ (doymuş)'dan $\%23$ 'e azalması ile sistemin değişik $\bar{t}_c$ 'ler için ani toplam soğutma etki katsayısındaki düşme oranı (ortalama olarak) $\%17,5$ civarında olur.

Ortalama toplam soğutma etki katsayısının ϵ_r düşme oranı (2.11) bağıntısı ile hesaplanarak (Tablo 5.12)'de verilmiş ve (Şek. 5.26-5.28)'deki diyagramlarda gösterilmiştir.

Şekillerde görüldüğü gibi ışınlama başlangıcında doymamış halde bulunan zeolit için başlangıçta yoğuşma olmaması nedeniyle $\epsilon_r = \%100$ olur. Yoğuşmanın başlaması ile ϵ_r hızlı olarak azalır ve belirli bir Q_r 'den sonra yaklaşık olarak sabit kalır. Sonuç olarak değişik $\bar{t}_c$ sıcaklıklarında ve $Q_r > 6\text{MJ}$ değerlerinde $X_B = \%23,8$ için ϵ_r 'nin değeri en az $\%12$ civarında ve $X_B = \%23$ için ise en az $\%27$ civarında olur.

Tablo 5.11
 Q_r 'ye tekâbül eden ϵ_a değerleri.

Or (K.J)	$\bar{t}_c = 36 \text{ } ^\circ\text{C}$	
	XR %	XR %
2349.00	0.1132	0.0943
3288.60	0.0426	0.0851
4228.20	0.1521	0.1818
5167.80	0.0759	0.1750
6107.40	0.1351	0.1622
7047.00	0.1429	0.2571
7986.60	0.0667	0.2000
8926.20	-0.0800	0.1200
9865.80	0.0476	0.0476
10805.40	0.0526	0.1579
$\bar{t}_c = 43 \text{ } ^\circ\text{C}$		
2349.00	0.0213	0.1489
3288.60	-0.0227	0.1136
4228.20	-0.0513	0.1026
5167.80	0.0000	0.1081
6107.40	0.0000	0.0606
7047.00	0.0625	0.1250
7986.60	0.2333	0.3333
8926.20	0.2000	0.2000
9865.80	0.2174	0.3478
10805.40	0.4118	0.3529
$\bar{t}_c = 47 \text{ } ^\circ\text{C}$		
2349.00	0.0000	0.1440
3288.60	0.0000	-0.0250
4228.20	0.0732	0.2195
5167.80	0.1538	0.2584
6107.40	0.0588	0.2353
7047.00	0.0333	0.2000
7986.60	0.1429	0.2143
8926.20	0.1923	0.2308
9865.80	0.2000	0.2000
10805.40	0.1875	0.1875

Tablo 5.12
 Q_r 'ye tekâmül eden ϵ_r değerleri.

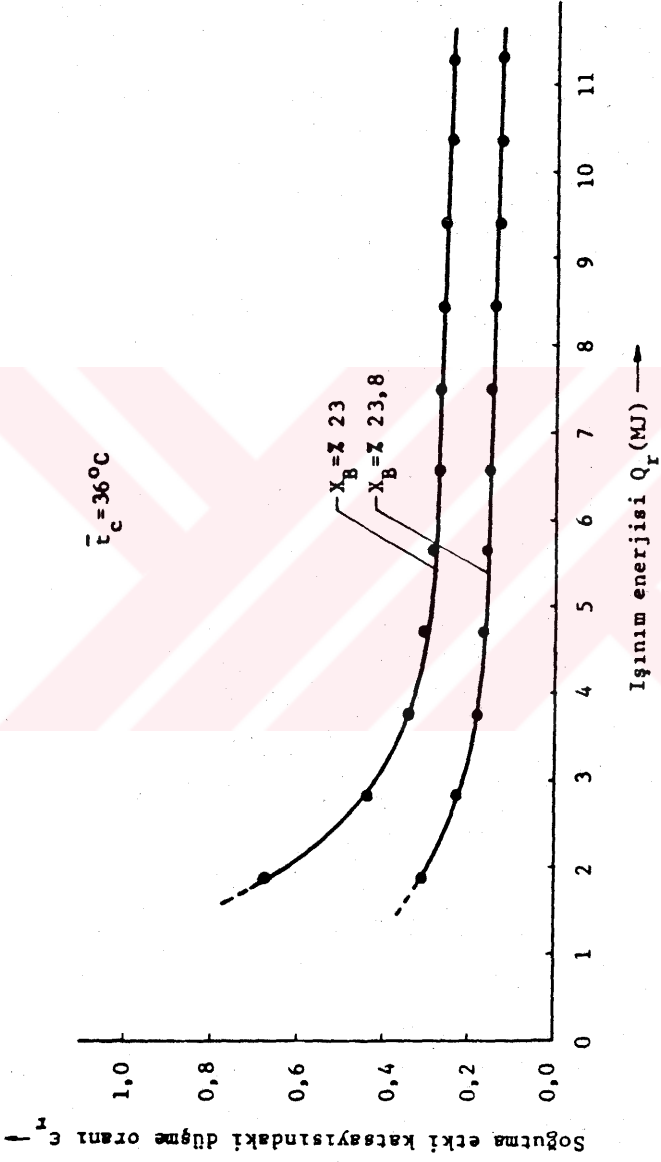
$\bar{t}_c = 36 \text{ } ^\circ\text{C}$		
Q_r (KJ)	XB	
	% 23.8	% 23.0
1879.20	0.3117	0.6753
2818.80	0.2308	0.4385
3758.40	0.1808	0.3446
4698.00	0.1765	0.3122
5637.60	0.1609	0.2912
6577.20	0.1577	0.2752
7516.80	0.1562	0.2733
8456.40	0.1488	0.2672
9396.00	0.1340	0.2577
10335.60	0.1296	0.2469
11275.20	0.1262	0.2430

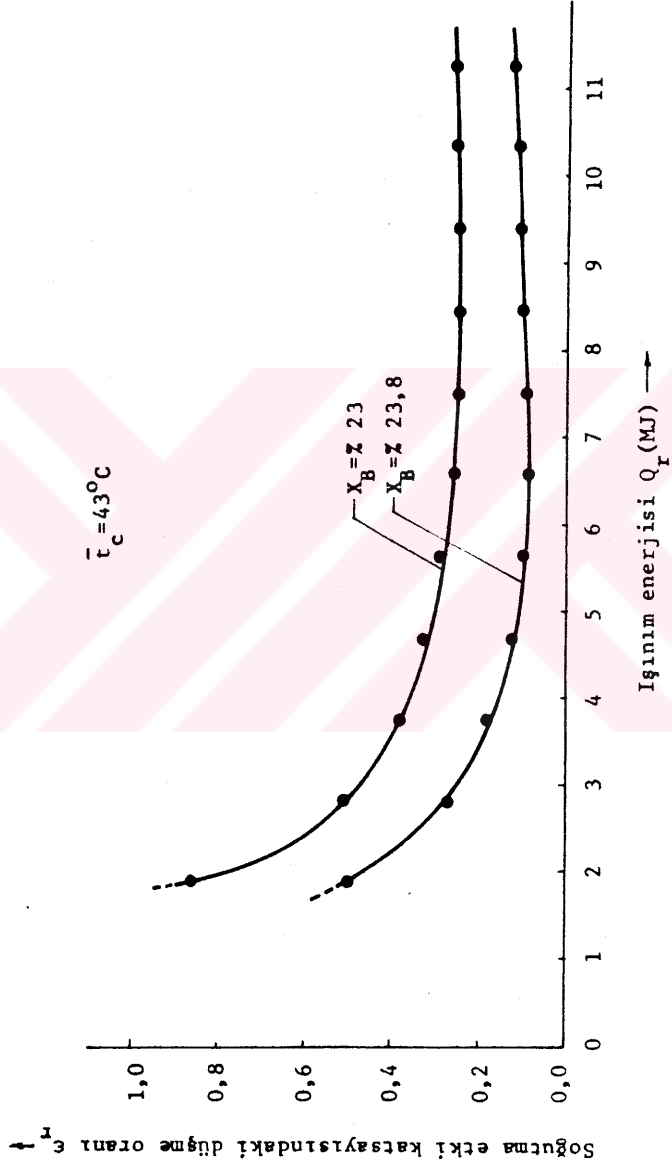
$\bar{t}_c = 43 \text{ } ^\circ\text{C}$		
Q_r (KJ)	XB	
	% 23.8	% 23.0
1879.20	0.5000	0.8600
2818.80	0.2680	0.5155
3758.40	0.1773	0.3901
4698.00	0.1278	0.3278
5637.60	0.1060	0.2903
6577.20	0.0920	0.2600
7516.80	0.0887	0.2447
8456.40	0.1026	0.2532
9396.00	0.1098	0.2493
10335.60	0.1167	0.2556
11275.20	0.1300	0.2599

$\bar{t}_c = 47 \text{ } ^\circ\text{C}$		
Q_r (KJ)	XB	
	% 23.8	% 23.0
1879.20	0.6923	1.0000
2818.80	0.2500	0.6528
3758.40	0.1607	0.4107
4698.00	0.1373	0.3595
5637.60	0.1406	0.3385
6577.20	0.1283	0.3230
7516.80	0.1172	0.3086
8456.40	0.1197	0.2993
9396.00	0.1258	0.2935
10335.60	0.1303	0.2879
11275.20	0.1330	0.2832

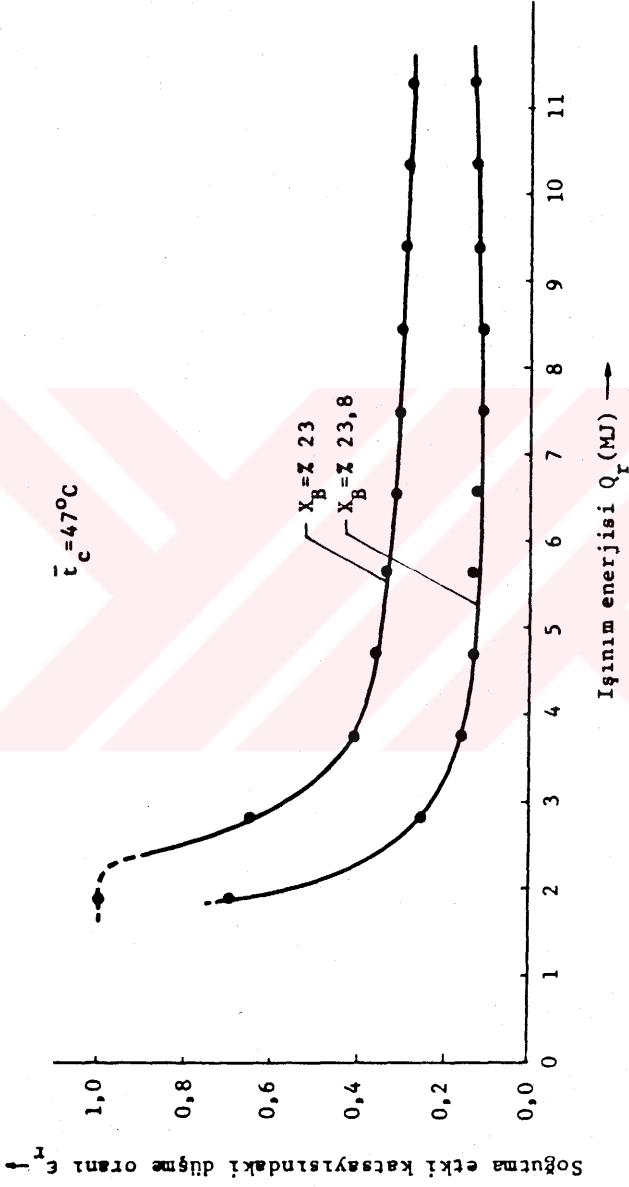

Şek.5.26: Ortalama toplam soğutma etki katsayısındaki düşme oranı E_r 'nin ışınlam enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.27: Ortalama toplam soğutma etki katsayısındaki düşme oranı ϵ_r 'nin ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

Şek.5.28: Ortalama toplam soğutma etki katsayısındaki düşme oranı ϵ_r 'nin ışınım enerjisi Q_r 'ye bağlı olarak değişmesi.

5.9. Sonuç

Yukarıda yapılan açıklamalardan çıkarılan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

1- Sistemin soğutma etki katsayısının büyük olabilmesi için ışınlama başlangıcında zeolitin doyma haline en yakın olması gerekir.

2- Sistemin en büyük ortalama toplam soğutma etki katsayısı % 22 olup ışınlama başlangıcında zeolitin adsorpsiyon kapasitesinin azalan değerleri ile ortalama yoğuşma sıcaklığının artan değerleri için azalmaktadır.

3- Yoğuşma sırasında ($Q_r > Q_B$) sıcaklığın toplayıcı zeolit tabakası kalınlığı boyunca lineer olarak değiştiği kabul edilirse birim zamanda yoğuşan su miktarı yaklaşık olarak toplayıcı ortalama sıcaklığındaki artışı ile orantılı olmaktadır ($\Delta \bar{t} / \Delta m \approx \text{sabit}$).

4- Işınım enerjisi doğrudan doğruya zeolite verildiğinden, yüksek toplayıcı verimi ve bunun neticesi olarak ta yüksek toplam soğutma etki katsayısı elde edilmektedir. Dolayısıyla güneş toplayıcısında üretilen sıcak su ile çalışan bir adsorpsiyonlu sisteme nazaran adsorpsiyonlu sistem üstünlük kazanmaktadır.

5- Işınlama başlangıcında zeolit doymuş halde ise ortalama yoğuşma sıcaklığının 36°C 'tan 47°C 'e yükselmesi ile $Q_r > 10$ MJ için sistemin ortalama toplam soğutma etki katsayısı sadece % 20 mertebesinde düşmektedir. Bu durum adsorpsiyonlu sistemde hava ile soğutulan bir yoğuşturucu kullanılmasına imkân sağlamaktadır. Bu da soğutma suyunun bulunmaması halinde adsorpsiyonlu sisteme nazaran büyük üstünlük sağlar.

6- Zeolitin kolayca doyması ve ortalama yoğuşma sıcaklığının düşük olması nedenleriyle bulutlu havalarda veya çevre sıcaklığının düşük olması hallerinde ışınlama sırasında sistemin soğutma etki katsayısı yüksek olmaktadır. Aksine olarak güneşli ve sıcak havalarda soğutma etki katsayısı dü-

şük olmaktadır. Buna karşılık güneşli havalarda ışınım enerjisinin daha büyük olduğundan yoğuşan su miktarı önemli miktarda artar ve bunun sonucunda daha büyük bir soğutma enerjisi kazanılabilir.

7- Zeolitin yüksek buharlaştırıcı basıncında adsorpsiyon doyma kapasitesi daha büyük olduğundan sistemin klima tekniğinde kullanılması zeolitin doymasını kolaylaştırmaktadır.

8- Vakum altında çalışması nedeniyle sistemin konstruksiyonu ve işletmesi zor olur.

EKLER

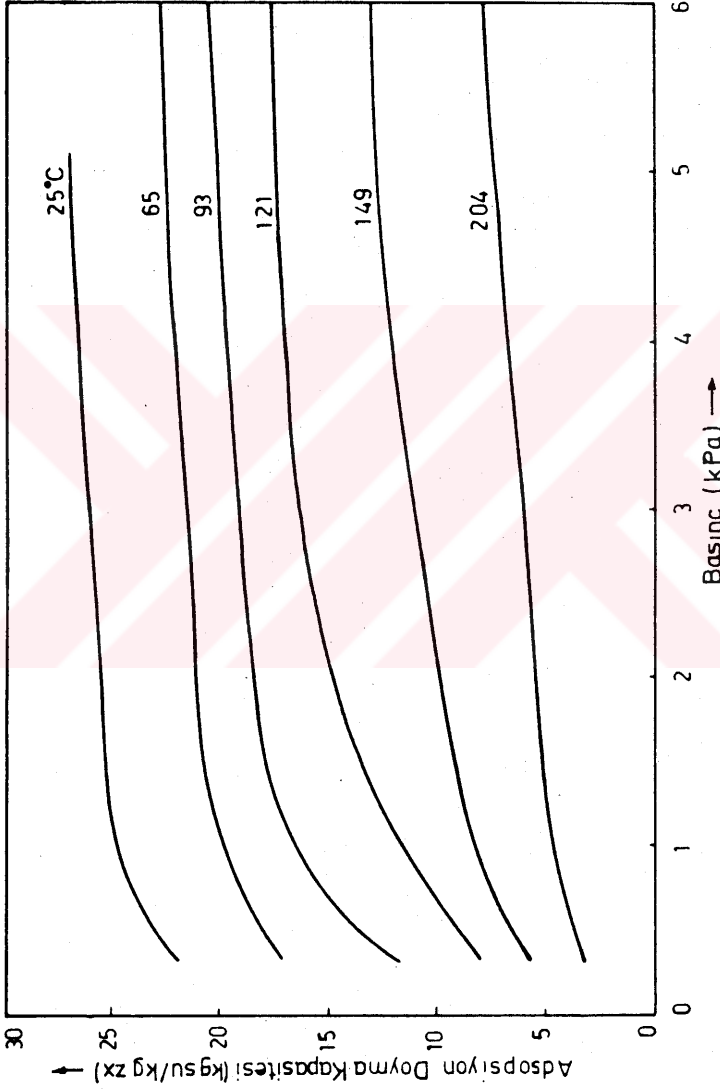
Ek 1. ZX-Zeolitin İzotermleri

Ek 2. Hesap Programı

Ek 3. Sistemin Diğer Sistemler İle Karşılaştırılması

EK 1

ZX-Zeolitin İzotermeleri [15].

EK 2
Hesap Programı

Aşağıdaki program yardımı ile ilk olarak $\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$, 43°C ve 47°C için α 'nın ve Δt_{desB} 'nin değerleri ve bu sıcaklıkların her birinde $X_B=\%24,6$, $\%23,8$ ve $\%23$ için Q_F 'nin değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra $\bar{t}_c=36^\circ\text{C}$, 43°C ve 47°C sıcaklıklarının her birine ait $X_B=\%24,6$, $\%23,8$ ve $\%23$ için deneysel adsorpsiyon doyma kapasite değerlerini kullanarak, (5.2) formülüne en küçük kareler metodu uygulanmış ve her bir $\bar{t}_c$ için söz konusu formülün n ve B sabitleri bulunmuştur. Bundan sonra bulunan n değerleri belirli bir sınır içinde denenecek minimum sapma verecek müşterek tek n ve her bir $\bar{t}_c$ için üç B değeri bulunmuştur. Buna göre (5.2) formülü ile hesaplanan X_o değerleri ile deneysel X_o değerleri arasındaki sapmalar hesaplanmıştır.

Işınlama safhasının birinci saatından itibaren ve her yarım saatte bir η_{ta} , β_{ia} , β_a ve β_r 'nin değerlerinin hesaplanması için önce q_x , ΔQ_{des} , $\Delta \bar{t}$, q_o , ΔQ_{td} , ΔQ_e ve Q_e 'nin değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca yoğunlaşmanın ışınlama başlangıcından itibaren 1 ila 1,5 saat arasında meydana gelip gelmediği kontrol edilerek ona göre verimin ve soğutma etki katsayılarının 1 ila 1,5 saat arasındaki değerleri hesaplanmıştır. En son β_a ve β_r 'nin $X_B=\%23,8$ ve $X_B=\%23$ için değerleri hesaplanmıştır.

Programda kullanılan semboller aşağıdaki gibidir.

ALFA	: α	TC	: $\bar{t}_c$
TCK	: $\bar{T}_c$	DTB	: Δt_{desB}
QB	: Q_F	XB	: X_B
AD	: deneysel X_o	ADM	: m
Q	: Q_r	YF	: teorik X_o
QX	: q_x	DQD	: ΔQ_{des}
DTO	: $\Delta \bar{t}$	TKO	: $t_{tö}$
TKA	: t_{ta}	QSI	: q_o

DQK	: ΔQ_t	DQR	: Q_r
QRO	: Q_B		
VERKA	: η_{ta}	DQEV	: ΔQ_e
COPA	: β_{ia}	COP	: β_a
QORT	: $0,5(Q_{r,i} + Q_{r,i+1})$	COPR	: β_r
EAA	: $X_B = \%23,8$ için ϵ_a	EAB	: $X_B = \%23$ için ϵ_a
ERA	: $X_B = \%23,8$ için ϵ_r	ERB	: $X_B = \%23$ için ϵ_r

*****

*** ADN FORTRAN LİSTESİ

*****

ADNAN FERVATİ . İTÜ Makina Fakültesi

ADSORBSİYONLU SOĞUTMA SİSTEMİNİN ANALİZİ

DIMENSION

```

1Q(11),ADM(3,33),X(33),Y(33),FARK(33),AD(3,33),SF(3,10),AA(3,10),
2TC(3),YF(33),A(10),B(10),QB(3,3),US(10),XB(3),QAB(3,33),SFARK(10),
3VERKA(33),COPA(33),COP(33),COPR(33),TK(3,33),TKA(3,33),QORT(33)

```

MM=11

M=MM*3

FM=M

READ (5,501) (XR(I),I=1,3)

READ (5,502) (Q(I),I=1,11)

DO 5 I=1,3

READ (5,503) TC(I)

5 READ (5,505) (ADM(I,J),J=1,M)

WRITE (6,501) (XR(I),I=1,3)

WRITE (6,502) (Q(I),I=1,MM)

DO 4 I=1,3

WRITE (6,503) TC(I)

4 WRITE (6,505) (ADM(I,J),J=1,M)

DO 9 L=1,3

ALFA=0,03*TC(L)-0,433

TCK=TC(L)+273,15

DTR=-298,15+1,1/(0,00109+0,63/TCK)

DO 8 I=1,3

8 QB(L,I)=ALFA*DTR*44,17-1240,*(24,6-XR(I))

J=0

DO 11 I=1,3

DO 12 K=1,MM

J=J+1

AD(L,J)=XR(I)-ADM(L,I)/175

Y(J)=ALOG(-ALOG(AD(L,I)/24,6))

QAB(L,I)=Q(K)-QB(L,I)

XC(I)=ALOG(QAB(L,I))

12 CONTINUE

11 CONTINUE

TX=0

TY=0

TXX=0

TXY=0

DO 2 I=1,3

TX=TX+XC(I)

TY=TY+Y(I)

TXX=TXX+XC(I)*XC(I)

TXY=TXY+XC(I)*Y(I)

2 CONTINUE

R(L)=(-TX*TY+FM*TXY)/(FM*TXX-TX*TX)

A(L)=-EXP(CY-R(L)*TX)/FM

C
C
C

```

FARK2=0
DO 3 I=1,M
YF(I)=24.6*EXP(A(L,I)*(QAB(L,I)**B(L,I)))
FA=AD(L,I)-YF(I)
FARK(I)=FA*100./AD(L,I)
3 CONTINUE
WRITE (6.600) TC(L),A(L),B(L)
WRITE (6.601) (I,QAB(L,I),AD(L,I),YF(I),FARK(I),I=1,M)
9 CONTINUE
DO 41 KA=1,3
DO 42 I=1,10
42 US(I)=B(2)+(-1.+0.2*I)/(10.**KA)
DO 30 K=1,10
DO 6 L=1,3
TR=0.
DO 7 J=1,M
7 TR=TR+ALOG(-ALOG(AD(L,J)/24.6)-ALOG(QAB(L,J)**US(K))
AA(L,K)=-EXP(TR/EM)
6 CONTINUE
DO 13 L=1,3
FARK2=0.
DO 10 I=1,M
YA=24.6*EXP(AA(L,K)*QAB(L,I)**US(K))
FA=AD(L,I)-YA
FARK2=FARK2+FA*FA
10 CONTINUE
13 SF(L,K)=FARK2
SFARK(K)=SF(1,K)+SF(2,K)+SF(3,K)
30 CONTINUE
SA=SFARK(1)
K=1
DO 31 I=2,10
IF (SA.LT.SFARK(I)) GO TO 31
SA=SFARK(I)
K=I
31 CONTINUE
R(2)=US(K)
41 CONTINUE
DO 35 L=1,3
WRITE (6.602) TC(L),AA(L,K),US(K)
WRITE (6.603) (XB(I),I=1,3)
DO 34 KA=1,MM
DO 33 JJ=1,3
J=KA+(JJ-1)*MM
Y(JJ)=24.6*EXP(AA(L,K)*QAB(L,J)**US(K))
X(JJ)=AD(L,J)
33 SFARK(JJ)=(AD(L,J)-Y(JJ))*100./AD(L,J)
WRITE (6.604) Q(KA),(X(JJ),Y(JJ),SFARK(JJ),J=1,3)
34 CONTINUE
35 CONTINUE
DO 49 I=1,3
READ (5.505) (TKO(I),J=1,M)
49 READ (5.505) (TKA(I),J=1,M)
DO 51 I=1,3
NA=1
NB=10
KK=1
QRO=QB(I,KK)
JJ=0
WRITE (6.610) TC(I)
55 DO 50 J=NA,NB
XORT=0.5*(AD(I,J)+AD(I,J+1))
QX=3671.0+11.*(24.6-XORT)
QBD=(ADM(I,J+1)-ADM(I,J))*QX/1000.
DTO=0.5*(TKO(I,J+1)+TKA(I,J+1)-TKO(I,J)-TKA(I,J))
QSI=26.+0.7327*XORT
DQR=939.6
IF (ADM(I,J).EQ.0.) DQR=2818.8-QRO

```



```

DT0=DOR*DT0/939.6
DQK=QSI*DT0
VERKA(J)=(DQD+DQK)/DOR
DQEV=(ADM(T,J+1)-ADM(T,J))*(2491.3-4.187*(TC(T)-5))/1000.
COPA(J)=DQEV/(DQD+DQK)
COP(J)=DQEV/DOR
JJ=JJ+1
QORT(J)=0.5*(Q(J)+Q(J+1))
COPR(J)=0.175*(XB(KK)-ADM(T,NI+1))*(2491.3-4.187*(TC(T)-5))/DQ(J)
50 CONTINUE
COPR(NR+1)=0.175*(XB(KK)-ADM(T,NI+1))*(2491.3-4.187*(TC(T)-5))/
1 Q(MM)
WRITE (6.615) XB(KK)
WRITE (6.611) (QORT(J),VERKA(J),COPA(J),COP(J),I=NA,NR)
JJ=0
KK=KK+1
IF (KK.GT.3) GO TO 58
QRO=QB(T,KK)+FXP(ALOG(-ALOG(24.8/XB(KK)))/AACT(R))/HS(R)
NA=NA+1
NR=NR+1
GO TO 55
56 WRITE (6.613) TC(I),XB(2),XB(3)
DO 53 J=1,10
EAA=(COP(J)-COP(J+1))/COP(J)
EAB=(COP(J)-COP(J+2))/COP(J)
WRITE (6.612) QORT(J),EAA,EAB
53 CONTINUE
WRITE (6.605) TC(I),(XB(J),J=1,3)
WRITE (6.606) (Q(J),COPR(J),COPR(J+1),COPR(J+2),J=1,MM)
WRITE (6.614) TC(I),XB(2),XB(3)
DO 54 J=1,MM
ERA=(COPR(J)-COPR(J+1))/COPR(J)
ERB=(COPR(J)-COPR(J+2))/COPR(J)
WRITE (6.612) Q(J),ERA,ERB
54 CONTINUE
51 CONTINUE
610 FORMAT (///20X,4HTC =,F5.1,2H C///4X,6HXB(2),4X,6HQr(K,I),
15X,5HVERIM,5X,5HSEKIA,6X,4HSEKA/)
611 FORMAT (10X,F10.2,3F10.4)
612 FORMAT (F10.2,2F12.4)
613 FORMAT (///10X,4HTC =,F5.1,2H C///10X,2(10X,2HXB)/
1 4X,6HQr(K,I),2(5X,2HZ ,F5.1)/)
614 FORMAT (///10X,4HTC =,F5.1,2H C///10X,2(10X,2HXB)/
1 4X,6HQr(K,I),2(5X,2HZ ,F5.1)/)
615 FORMAT (F10.4)
501 FORMAT (3F5.4)
502 FORMAT (8F8.4)
503 FORMAT (F5.1)
505 FORMAT (11F6.4)
600 FORMAT (/8X,4HTC =,F5.1,5X,3HA =,E15.8,5X,3HB =,F10.4/
1 14X,1HQ,8X,2H8D,8X,2H8F,8X,2HYE/)
601 FORMAT (15,4F10.2)
502 FORMAT (///34X,4HTC =,F5.1,2H C///24X,3HB =,E15.8,5X,3Hn =,F7.4/)
603 FORMAT (10X,3(4X,5HXB =,Z,F5.1,6X)///6X,2HQr,2X,3(4X,1HX,6X,1HX,5X,
11HZ,2X)/6X,2HKJ,2X,3(2X,5HDENEY,1X,6HFORHUL,2X,4HFARK)/)
604 FORMAT (F10.4,3(2F7.2,F6.2))
605 FORMAT (///22X,4HTC =,F5.1,2H C///4X,6HQr(K,I),
1 3(4X,6HXB =,Z,F5.1)/)
606 FORMAT (F10.2,3F15.4)
STOP
END

```

EK 3

Sistemin Diğer Sistemler İle Karşılaştırılması:

Bu çalışmada kullanılan sistem ile Tchernev'in sistemi ve Guilleminot'un sistemine ait özellikleri mukayeseli olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	Tchernev	Guilleminot	Bu çalışma
Zeolit cinsi	Çabazit (tabii)	ZX (sentetik)	ZX (sentetik)
Zeolit kalınlığı mm	63,5	40	50
Toplayıcı alanı m ²	0,093	0,8	0,58
Toplayıcı-zeolit Isı iletken elemanı	sık yapılı kafes (Eggcrate)	80x80 mm' lik bölmeler	25 mm aralıklı aliminyum petek
Işınım şiddeti W	1000	800	900
Teorik soğutma etki katsayısı	0,83	0,6	0,6
Yoğuşma sıcaklığı °C	50	31	36
6 saat sonra β_r % ($t_e=5^\circ$)	26,6	11,2	13,5

Bu tabloda görüldüğü gibi adsorpsiyonlu soğutma sistemlerinde sentetik zeolit yerine doğal zeolit kullanılması halinde soğutma etki katsayısı önemli miktarda artmaktadır. Bunun nedeni doğal zeolitin adsorpsiyon ısısının daha düşük olmasıdır. Ayrıca Tchernev'in deneylerinde daha kalın bir zeolit tabakası kullanılmış ve zeolitin alt tabakasının bir yalıtıcı görevi yapması sağlanmıştır. Bu çalışmada zeolit tabakası Guilleminot'un sisteminde kullanılan zeolit tabakasından daha kalın tutulmuş ve daha sık yerleştirilen petekler yardımı ile ısı iletimi iyileştirilmiş ve ayrıca kütle transferini kolaylaştırmak için tedbirler alınmıştır. Bunun sonucu olarak 10 saatlik adsorpsiyon süresi için $X_B \approx \% 23$ alınmış ve daha yüksek ortalama toplam soğutma etki katsayıları elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

- [1]- Kreider, J.F., Kreith, F., Solar heating and cooling. Mc Graw Hill Book Company, (1977).
- [2]- Serim, İ. Enerji-Feryal matbaacılık, Ankara, (1979).
- [3]- Kreith, F., Kreider, J.F., Principle of solar energy. Mc Graw Hill Book Company, (1978).
- [4]- Shigeishi, R.A., Langford, C.H., Hollebone, B.R., Solar energy storage using chemical potential changes associated with drying of zeolites. Solar Energy, V.23, (1979), 489-495.
- [5]- Sand, L.B., Mumpton, F.A., Natural zeolites. Pergamon Press, (1976).
- [6]- Noll, E.M., Wind/Solar energy. Sams, Indiana, (1977).
- [7]- Grossman, G., Johannsen, A., Solar cooling and air conditioning. Prog. Energy Combust. Sci Vol.7, Pergamon press, (1981), 185-228.
- [8]- Meunier, F., Mischler, B., Solar cooling through cycles using microporous solid adsorbents. Proc. Int. Sol. Energy Soc. Silver Jubilee Congress 1979 V.1. Pergamon, (1979), 676-680.
- [9]- Nelson, J.S., Beckman, W.A., Mitchell, J.W., Close, D.J., Simulations of the performance of open cycle desiccant systems using solar energy. Solar Energy, V.21, (1978) 273-278.
- [10]- Shelpuk, B.C., Hooker, D.W., Overview of developing programs in solar desiccant cooling for residential buildings. SERI. National Technical Information Service U.S.A., (1979).
- [11]- Keenan, J.H., Thermodynamics. Wiley, (1947).
- [12]- Onat, K. Soğutma tekniği ders notları, İ.T.Ü. Mak. Fak. Isı tekniği kürsüsü, (1978).
- [13]- Whitlow, E.P., Swearingen, J.S., An improved absorption refrigeration cycle. The 13.th annual technical meeting, Presented at American Institute of Chemical Engineers, Galveston, Texas, (1958).

- [14]- Whitlow, E.P., Trends of efficiencies in absorption refrigeration machines. Ashrae journal, December, (1966), 44-48.
- [15]- Shelpuk, B., Proceedings of the desiccant cooling conference of 1977. SERI, National Technical Information Service, Springfield, U.S.A., (1978).
- [16]- Tchernev, D.I., Exploration of molecular sieve zeolites for the cooling of buildings with solar energy. National Technical Information service, Springfield, U.S.A., (1977).
- [17]- Guilleminot, J.J., Meunier, F., Etude experimentale d'une glaciare solaire utilisant le cycle zeolithe 13X-eau. Rev. Gén. Therm. Fr. n°.239, novembre (1981), 825-834.
- [18]- Guilleminot, J.J., Meunier, F., Mischler, B., Etude de cycles intermittents à adsorption solide pour la refrigeration solaire. Revue Phys. Appl. 15 (1980), 441-452.
- [19]- Meunier, F., Mischler, B., Guilleminot, J.J., On the use of zeolithe 13X-H₂O intermittent cycle for the application to solar climatization of buildings. Proc. Int. Sol. Energy Soc. Silver Jubilee Congress 1979 V.1., Pergamon, NY. (1979) , 459-463.
- [20]- Duffie, J.A., Beckman, W.A., Solar energy thermal processes. Wiley, (1974).
- [21]- Kılıç, A., Öztürk, A., Güneş enerjisi. Kipaş Dağıtım-cılık, (1983).
- [22]- Messel, H., Butler, S.T., Solar Energy. Pergamon Press, (1975).
- [23]- Sayigh, A.A.M., Solar energy engineering. Academic Press, (1977).
- [24]- Solar radiation observations, 1982, Boğaziçi Üniv. Kandilli rasathanesi, (1983).
- [25]- Kılıç, A., Direkt güneş ışınımı tayini için yeni bir metod. İ.T.Ü., Müh. Mim. Fak. Doktora tezi, (1982).

- [26]- Choudhury, C., Sehgal, H.K., Black cobalt selective coatings by spray pyrolysis for photothermal conversion of solar energy. *Solar Energy*, V.28, (1982), 25-31.
- [27]- Barrow, G.M., Physical chemistry, Mc Graw Hill International Student edition, (1966).
- [28]- Boer, J.H., The dynamical character of adsorption. Clarendon Press, Oxford, (1968).
- [29]- Şenatalar, A.E., Çandar, V., Kadioğlu, E., Doğal zeolitlerin kullanım potansiyelleri. *İ.T.Ü. Dergisi*, cilt 40, No.1, (1983) , 26-34.
- [30]- Union Carbide., Molecular sieves Catalogue
- [31]- Breck, D.W., Zeolite molecular sieves. Wiley, N.Y., (1974).
- [32]- Gopal, R., Hollebhone, B.R., Langford, C.H., Shigeishi R.A., The rates of solar energy storage and retrieval in a zeolite-water system. *Solar Energy*, (1981).
- [33]- Scarmozzino, R., Aello, R., Santucci, A., Chabazitic tuff for thermal storage. *Solar Energy*, V.24, (1980). 415-416.
- [34]- Close, D.J., Dunkle, R.V., Use of adsorbent beds for energy storage in drying and heating systems. *Solar Energy*, V.19, (1976).
- [35]- Holman, J.P. Experimental methods for engineers. Mc Graw-Hill, (1966).
- [36]- Doebelin, E.O., Measurement systems application and design. Mc Graw-Hill, (1975).

TEŞEKKÜR

Bana bu tezin konusunu veren ve çalışmamı başlatan sayın hocam Prof. Dr. Kemal Onat'a, kendisinin emekli olarak ayrılması üzerine yürütücülüğü üstlenen ve yardımlarını esirgemeyen ve halen üniversiteden ayrılmış bulunan sayın hocam Doç. Dr. Kemal Tuzla'ya, tezimin bütün safhalarını adım adım izleyen, yönlendiren ve sonuca ulaşmamı sağlayan sayın hocam ve yöneticim Doç. Dr. Refah Ayber'e, çalışmalarında her türlü yardımlarını benden esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Ahmet Rasim Büyüktür'e, kompüter programlamanın hazırlanmasında büyük yardımlarını gördüğüm sayın Dr. Feridun Özgüç'e, deney tesisatının esasını teşkil eden zeoliti üniversiteye sağlayan Yılbak şirketi yetkilisi sayın Dr. Cevdet İmer'e ayrı ayrı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bir yabancı olarak öğretim gördüğüm İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesinde hiç bir yabancılık hissetmeden bana her türlü maddi ve manevi kolaylıkları sağlayan Sayın Fakülte Dekanları Prof. Dr. Aziz Erqin, Prof. Dr. Hasan Fehmi Yazıcı ve Prof. Dr. Yasar Özemir olmak üzere bütün sayın hocalarıma ve laboratuvar arkadaşlarıma candan teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

M.Adnan Fervati, 1945 yılında Halepte doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Halepte tamamladı. İstanbul Üniversitesi Lisan okulunda Türkçeyi öğrendikten sonra 1966 yılında giriş imtihanını kazanarak İ.T.Ü. Makina Fakültesi Genel Makina bölümünde yüksek öğrenimine başladı, ve 1971 yılında Mak. Yük. Müh. ünvanı ile mezun oldu. Halepte askerlik görevini tamamlayarak Halep Üniversitesi Makina Mühendisliği bölümünde öğretim görevlisi olarak vazife aldı ve okuttuğu dersler ile ilgili yayınları yaptı. Halep Üniversitesi Teknik Enstitüsü Makina bölümü Şefliğini ve aynı enstitünün müdürlüğünü yaptı. Bunun dışında endüstride çelik konstrüksiyon ile ısıtma ve havalandırma projelerinin uygulamasında genel sorumlu mühendis olarak çalıştı. Şubat/1981 tarihinden bu yana İ.T.Ü. Makina Fakültesinde Enerji dalında doktora çalışmasını sürdürdü. Evli ve iki çocuk babasıdır.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi